

**ԱՐԴԻ ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

**ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОЛОГИИ
PROBLEMS OF MODERN PHILOLOGY**

/Երիտասարդ գիտնականների հոդվածների ժողովածու/

Պրակ 6

ISSN – 1829 - 0884

ԵՐԵՎԱՆԻ ՎԱՐՅՈՒՄՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԼԵԶՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՄԱՐԱՆ

Արդի բանասիրության հիմնախնդիրները

/Երիտասարդ գիտնականների հոդվածների ժողովածու/

Պրակ 6

Երևան
«Լինգվա»
2007

Տպագրվում է Վ.Բրյուսովի անվան ԵՐՊԼՀ-ի Գիտխորհրդի որոշմամբ

Արդի բանասիրության հիմնախնդիրները: *Երիտասարդ գիտնականների հոդվածների ժողովածու Պրակ 6*: Երևան: - Լինգվա, 2007 - 157 էջ:

Խմբագրական կոլեգիա՝

Կարաբեգովա Ե. Վ., ք.գ.դ., պրոֆեսոր
Ալեքսանյան Ե. Ա., ք.գ.դ., պրոֆեսոր
Մանուկյան Ն. Հ., ք.գ.թ., դոցենտ
Միրխոսյան Լ. Խ., ս.գ.թ., դոցենտ
Հարությունյան Հ. Ս., ք.գ.թ., դոցենտ
Ղազարյան Է. Հ., ք.գ.թ., դոցենտ
Գևորգյան Տ. Ռ., ք.գ.թ.

Печатается по решению Ученого совета
ЕГЛУ им. В.Я.Брюсова

Сборник статей молодых ученых.

Проблемы современной филологии

Редакционная коллегия:

Карабегова Е. В., д.ф.н., профессор
Алексян Е. А., д.ф.н., профессор
Манукян Н. Г., к.ф.н., доцент
Милитосян Л. Х., к.п.н., доцент
Арутюнян А. С., к.п.н., доцент
Казарян Э. Г., к.ф.н., доцент
Геворгян Т. Р., к.ф.н.

© «Լինգվա» 2007թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<i>Պետրոսյան Լիանա</i>	К вопросу об организации художественного дискурса _____	5
<i>Այվազյան Հասմիկ</i>	Խաղերի՝ որպես դիդակտիկ նյութի կիրառումը օտար լեզու ուսումնասիրող ոչ մասնագիտական խմբերում _____	11
<i>Ավետյան Հասմիկ</i>	Фольклорные мотивы в творчестве М. Цветаевой 1910-1920-х гг. _____	16
<i>Գևորգյան Տաթևիկ</i>	Национальное и универсальное в семантике СФЕ испанского, армянского и русского языков _____	28
<i>Թովմասյան Գևորգ</i>	Բարբառների առաջացման և զարգացման պատմական ընթացքը Բավարիա դաշնային հողում _____	36
<i>Խանյան Էվելինա</i>	Դարձվածքների դերն ու նշանակությունը միջմշակութային հմտությունների զարգացման գործընթացում օտար՝ ֆրանսերեն լեզվի դասերին _____	40
<i>Խաչատրյան Լիանա</i>	Տեղեկագիտության տերմինահամակարգում իմաստային պատճենումների դրսևորման մի քանի առանձնահատկություններ _____	47
<i>Կարապետյան Կարինե</i>	Брюсов и художественная жизнь России начала XX в. _____	61
<i>Հայրապետյան Աշխեն</i>	Հայերենի և անգլերենի սննդանուն պարունակող դարձվածքների մշակութային արժեքը _____	73
<i>Հովհաննիսյան Ֆրունզե</i>	Գոյականի թվի իմաստագործառական առանձնահատկությունները ժամանակակից իտալերենում, հայերենում և անգլերենում _____	85
<i>Հովսեփյան Սարինե</i>	Անգլերեն –ing վերջածանցով փոխառյալ բառերը ժամանակակից ֆրանսերենում _____	92
<i>Մեսրոբյան Լուսինե</i>	Европейский языковой портфель – средство оценки и самооценки знаний учащихся по иностранным языкам _____	98

<i>Մինասյան Շուշանիկ</i>	Դատական հարցաքննության լեզվական առանձնահատկությունները _____	108
<i>Սկրյան Անահիտ</i>	Lingue speciali: linguaggi specialistici (LS) ____	115
<i>Պետրոսյան Լամարա</i>	Статус личных местоимений языка в системе языковых средств _____	125
<i>Պողոսյան Սյուզաննա</i>	Магический театр в романах Дж.Фаулза «Волхв» и Г.Гессе «Степной волк» _____	135
<i>Ջամայան Դավիթ</i>	Միջնակության հաղորդակցության հոգեբանության հիմնական խնդիրները ____	142
<i>Գալստյան Նատաշա</i>	Способы интеграции дистанционного обучения русскому языку в учебный процесс _____	150

К ВОПРОСУ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА

Начало XX века приносит в культурную парадигму новые формы, которые, по-существу, несут в себе отказ от классического дихотомического мышления. Происходит становление модернизма, «который порождает тексты, опережающие культурную норму своего времени прежде всего на уровне синтактики и семантики при сохранении традиционной прагматики» (Руднев 1999). Одним из крупнейших представителей такого типа сознания является А. Белый, который своим «Петербургом» знаменует начало новой романной формы, начало нового типа письма. Интерес представляет тот факт, что уже в момент своего появления роман удостаивался неоднозначных характеристик – от экстремально негативных и крайне положительных до совершенно оксюморонных.

Мы же, попытавшись рассмотреть организацию дискурса романа, дать свое представление феномена «Петербурга». К сожалению, в лингвистике текста к настоящему времени отсутствует адекватный лингвистический аппарат описания подобных текстов, хотя они уже привлекли внимание исследователей. Так, В. Руднев, основываясь на концепциях Фрейда и Лакана, предлагает свою типологию, основывающуюся на психолингвистических характеристиках текста, где тот или иной тип текста соответствует определенному типу речевого или психического нарушения. Учитывая, что поэтическая речь отличается от общеязыковых стандартов, то, в самом деле, подобные аномалии могут соответствовать определенным типам дискурсов, хотя в дальнейшем можно ожидать разработки и более адекватного, собственно лингвистического аппарата описания. Поэтому ряд особенностей организации текста мы попытались описать исходя из предложенной и примененной к описанию текстов русской литературы В.П. Рудневым типологии дискурсов.

Как можно убедиться, используемые Белым языковые средства не являются произвольной трансформацией языковых норм, а есть наиболее адекватное средство выражения семантических и идеологических особенностей романа. Мы остановились на рассмотрении организации дискурса, так как именно он является отражением Петербургского текста. Как известно, Петербург в соответствии с Петербургским мифом возник неизвестно откуда, как бы по мановению волшебной палочки, и так же когда-нибудь пропадет неизвестно куда. Как отмечает В. Руднев, все это подобно бреду психотика, а сам Петербург – город психотический *ex definitia*. Поэтому одна только идея писать прозу стихотворными методами (а речь идет об оправданности и совместимости переноса принципов поэзии на прозу), рождает впечатление инородности и нереальности, таким образом, бредовым идеям соответствуют особенности письма (см.: Руднев 1999, Руднев 2000).

В своем исследовании (Руднев 2000) Руднев проводит дифференциацию, прежде всего, между невротическим и психотическим дискурсом. Невротическим он называет дискурс, структура которого коррелирует с невротическим содержанием. В этом случае «невротическое» переходит из области патологии в область художественного, становясь фактом эстетики. В европейской культуре впервые этот прием осуществили французские художники-постимпрессионисты, произведения которых выражают невротические симптомы: тревожность, страх, чувство одиночества, напряженность, глубокую интроверсивность. В художественной литературе XX века их последователями являются Пруст и Джойс, которые осуществили стилистический прием, известный как «поток сознания» и рассматриваемый как означающее невротического дискурса. Суть его состоит в том, что он нарушает обычный книжный синтаксис, уподобляет его внутренней речи при помощи эллипсов, отсутствия знаков препинания, нарушения синтактико-семантической связи между предложениями. Таким образом, хаос на уровне означающего «синтаксиса» соответствует хаосу на уровне означаемого (семантики). При этом важной особенностью его является интертекстуальность, потому что интертекст – это всегда направленность текста в

прошлое, а также гиперриторическая фигура «текст в тексте». Эти два текста создают напряжение между текстом и реальностью, и становится непонятным, где кончается реальность и начинается текст. Психотический же дискурс является аналогом бреда. В этом случае необходимо, чтобы символическое подавляло реальное; писатель очень часто придумывает язык, свойственный ему одному. Такие опыты предпринимали футуристы, в частности, Хлебников, Бурлюк, Крученых. В таком языке очень часто искажены и сломаны синтаксис, семантика и прагматика. При этом совсем не обязательно деформировать слова или придумывать новые: достаточно нарушить соотношение между словами и их восприятием, то есть деформировать прагматику дискурса.

Надо отметить, что если невротический дискурс просвечивается интертекстуально и при этом может быть метафоричен, то в психотическом все понимается буквально: никаких метафор там не существует. Как мы смогли убедиться, многие отрывки романа «Петербург» представляются как бред психотика. Приведем примеры: «Глядя мечтательно в ту бескрайность туманов, государственный человек из черного куба кареты вдруг расширился во все стороны и над ней воспарил; и ему захотелось, чтоб вперед пролетела карета, чтоб проспекты летели навстречу – за проспектом проспект, чтобы вся сферическая поверхность планеты оказалась охваченной, как змеиными кольцами, черно – серыми дымовыми кубами; чтобы вся проспектами притиснутая земля, в линейном космическом беге пересекла бы необъятность прямолинейным законом; чтобы сеть параллельных проспектов, в мировые бы ширилась бездны плоскостями квадратов и кубов... (Белый 1978, 21). Или: « – Стал бомбою с тиканьем – в животе. – Нет-нет тут понять невозможно... Припоминались – какие-то бреды... – Не детство ли? – Будто слетела повязка со всех ощущений... Зашевелилось над головою – вы знаете? Волосы дыбом: я понимаю, что значит; не волоса; понял это сегодняшней ночью; тело было, как волосы, – дыбом: оно – ошетинилось; ноги и руки, и грудь – из невидной шерсти; или вот; будто тоже садишься в нарзанную ванну; и – углекислота пузырьками по коже: щекощет, пульсирует, бегаёт – все быстрее, быстрее; и –

превращаешься в мощное чувство, как будто терзают на части, растаскивают в противоположные стороны: спереди вырывается сердце; а из спины вырывают, как из плетня хворостину, твой собственный позвоночник (там же, 318).

Надо заметить, что характер этих бредов обусловлен характером самих героев. А.А. Аблеухов – человек, страдающий боязнью пространства, желающий вобрать в себя макрокосм, построить его в виде правильных линий и, тем самым, ограничить пространство, а также смотрящий на все происходящее с точки зрения «мозговой игры». Однако бред Аблеухова обусловлен не только его психикой, но и самим городом и порожденным им Петербургским текстом, который носит интертекстуальный характер. Поэтому эти отрывки можно отнести не к психотическому (как утверждает Руднев), а невротическому дискурсу. Это объясняется еще и тем, что в основе Петербургского мифа лежала идея города-мифа, города-призрака, который неизвестно откуда возник и неизвестно куда пропадет. Естественно, что такой город с неблагоприятным климатом очень часто ведет к психическим расстройствам (ведь не случайны же основные петербургские тексты: «Медный всадник», «Пиковая дама», «Преступление и наказание» и др.). Если следовать лотмановской концепции каналов коммуникации, то, по-нашему мнению, Петербург – это город, который (в отличие от душевной Москвы) способствует автокоммуникации (Лотман 1999, 26) и, следовательно, рефлексии, которая и проявляется невротическим сознанием и бредом; отсюда и появление характерных героев.

Нам представляется, что при любом подходе следует, прежде всего, противопоставлять так называемую традиционную литературу «классического письма» и модернистскую, поскольку модернистское письмо направлено всегда в сторону деформации языка. Тем более, как гениально замечает Ю.М. Лотман, распространение «плохих» жанров в определенный период свидетельствует о крупных сдвигах в эстетической культуре (Лотман 1971). И, тем не менее, оставив в стороне приложение дефиниций психиатрии к тексту «Петербурга», надо отметить, что важным является не то, какими являются по характеру герои – психотики, невротики, а

то, каким образом это отражается в принципах письма. С одной стороны, как справедливо отмечает Руднев, оформление прозы стихами создает впечатление нереальности, инаковости происходящего. Можно согласиться и с тем, что шизофреники любят вычурно декламировать. Но чем же плоха идея писать прозу стихами? Ведь дело не в том, что это явление является бредовым, а в том, что язык Белого следует рассматривать как эксперимент. Некоторые определения Руднева несомненно справедливы, но насколько уместно приложении дефиниций психиатрии к художественному тексту? Ведь и сам роман, и тем более его героев нельзя ни сводить к реальности, ни противопоставлять ей в силу характера художественного дискурса.

Нам представляется оправданным говорить о форме оформления мыслей в романе, а также обратить внимание на то, для чего это сделано именно так, а не иначе. Поэтому одно дело – перелагать и использовать психиатрические термины для описания текста, и совсем другое – говорить, что такое явление точно отражает идею психотичности и бредовости самого города Петербурга, который является таковым *ex definitia* и существование которого в мифах определяет прагматику данного текста.

С одной стороны, происходит синтаксическое и семантическое распадение связности текста. Однако в этом можно видеть и другой смысл, который состоит в том, чтобы средствами иного отчужденного языка описать определенное состояние, поскольку реально обыденно употребляемый язык для этого не годится. В этом смысле «в XX веке «сойти с ума» — это то же самое, что перейти с одного языка на другой, обратиться к особой языковой игре или целой семье языковых игр» (Руднев 2000: 320). Таким образом, безумие предстает не как факт сознания, а факт языка. И в этом случае «бред» «Петербурга» как факт языка – это результат творения не только Белого, который на своем романе-эксперименте показал: одной из характеристик художественного текста (по мнению Соллерса) является, то, что он «способен восставать даже против канонических структур самого языка <...> Задача в том, чтобы путем трансмутации (а не одной только трансформации)

добиться нового философского состояния языковой материи — состояния доньше невиданного, подобного тому, в каком пребывает расплавленный металл, состояния, ничего не ведающего о собственном происхождении, изъятого из какой бы то ни было коммуникации; такое состояние есть сама стихия языка, а не тот или иной конкретный язык, пусть даже сдвинутый с привычного места, передразненный, осмеянный» (цит. по: Барт 1989, 486).

Таким образом, сам город Петербург как безумное творение Петра порождает аутентичные ему мысли и людей. И в этом смысле Петербург предстает как код и некий ген, обуславливающий появление на свет таких явлений. А в свете этого то, что предстало как аномалия (дискурс), оказывается наиболее адекватным средством воплощения семантических и идеологических особенностей романа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барт Р. Удовольствие от текста. // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М.: Прогресс, 1989.
2. Белый А. Петербург. М., 1978.
3. Лотман Ю.М. Заметки о структуре художественного текста. ТЗС, 1971, вып. 284, с. 281-287.
4. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек–текст–семиосфера–история. М., 1999.
5. Руднев В. Психотический дискурс. // Логос, № 3, 1999, 113-132.
6. Руднев В. Прочь от реальности. Исследования по философии текста. М.: Аграф, 2000, с.287-320.

**ԽԱՂԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ԴԻՂԱԿՏԻԿ ՆՅՈՒԹԻ ԿԻՐԱՈՒՄԸ ՕՏԱՐ ԼԵՁՈՒ
ՈՒՄՆԱՍԻՐՈՂ ՈՉ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐՈՒՄ**

Շփման տարբեր ոլորտներում միջնշակութային կապերի զարգացումը նպաստում է օտար լեզվի դերի մեծացմանը: Սակայն ֆրանսերենի, որպես օտար լեզվի դասավանդումը բավականին դժվարանում է ցածր տարիքային խմբերում կամ ոչ մասնագիտական բաժիններում: Այս առումով առավել օգտակար է խաղերի, որպես դիդակտիկ նյութերի կիրառումը դասապրոցեսի ժամանակ:

Նախևառաջ անդրադառնանք «խաղ» բառի բացատրությանը: «Le Petit Robert»-ն ասում է. «խաղը ֆիզիկական կամ մտավոր գործունեություն է, որի նպատակը միայն հաճույքը պետք է լինի»¹: Դասական խաղին բնորոշ մյուս բաղադրիչները (հաղթել կամ պարտվել) բոլոր խաղերին չեն բնորոշ: Ժամանակակից իսպանացի մեթոդիստ, Գրանադայի Համալսարանի դասախոս Javier Suso Lopez-Á² դասապրոցեսում խորհուրդ է տալիս օգտագործել այնպիսի խաղեր, որոնցում հաղթող կամ պարտվող կողմ չի լինի: Հակառակ դեպքում խաղին հատկացվող ուշադրությունն ու հույզերը մեծանում են, իսկ բուն նյութի հանդեպ ուշադրությունը՝ պակասում: Գոյություն ունեն խթան-խաղեր, որոնց նպատակն է խթանել ուսանողի լեզվական հմտությունները՝ արտաքին աշխարհի վերարտադրման միջոցով: Նման խաղերն իդեալական են օտար լեզվի դասավանդման ժամանակ: Սրանք կարող են լինել տարբեր տեսակի խաղեր բառերի հետ, կոմունիկատիվ, լեզվական խաղեր՝ նոր սովորած բառապաշարն ամրապնդելու համար:

Սակայն այս ամենի հետ մեկտեղ գոյություն ունի մի շատ կարևոր հանգամանք՝ ոչ բոլոր կոմունիկատիվ խաղերի դիդակտիկ կիրառումն է դրական արդյունքի հանգեցնում: Անհրաժեշտ է ընտրել տվյալ լսարանի մակարդակի համար նախատեսված ճիշտ խաղեր, անհրաժեշտ է գիտակցել, թե տվյալ լսարանի լեզվական ունակությունների որ տիպն է անհրաժեշտ զարգացնել, և որքան

¹ Le Petit Robert, Dictionnaire de la langue française MICRO, Paris, 1998

² Javier Suso Lopez, Jeux communicatifs et enseignement. Apprentissage des langues étrangères, Paris, 2006

լեզվական պաշար ու ժամանակ է անհրաժեշտ այդ խաղերն իրականացնելու համար:

Ժամանակակից ֆրանսիացի մեթոդիստները (H. Besse, R. Galisson, Gerald Schlemminger, M. Boiron), պահպանելով դասական մեթոդիկայի տեսալսողական մեթոդի սկզբունքները, լսարանում առաջին պլան են բերում տեսողական ունակությունները և աշակերտի պասիվ բառապաշարի բնագոյային, թեկուզ սխալ կիրառումը:¹

Օտար լեզվի դասական դասապրոցեսի նպատակը պետք է լինի՝

- լեքսիկական միմիումնի ապահովումը (ընդհանուր և կոնկրետ տերմինաբանություն),
- քերականական գիտելիքների ձևավորումը (որը պետք է ապահովի ընդհանուր բնույթի շփման համար անհրաժեշտ միմիմալ ծավալը),
- ծանոթությունը ուսումնասիրվող լեզվի երկրի մշակույթին, գրականությանը, ավանդույթներին և խոսքային մշակույթին:

Այսպիսով, եթե օտար լեզու ուսումնասիրող ուսանողի լեզվական հմտությունները պայմանականորեն բաժանենք 4 մասի՝ ունկնդրում, ընթերցանություն, բանավոր և գրավոր խոսք, ապա լեզվական հմտությունների այս 4 տեսակների ապահովման համար անհրաժեշտ են համապատասխան նյութեր և համապատասխան հիմք:

Անդրադառնանք լեզվական հմտություններից յուրաքանչյուրին առանձին առանձին և փորձենք ճշտել խաղերի՝ որպես դիդակտիկ նյութերի կիրառման դերը յուրաքանչյուր լեզվական հմտության շրջանակներում:

Ունկնդրում՝

Ուսանողը պետք է կարողանա առանձնացնել և հասկանալ որոշակի ինֆորմացիա, հասկանա գրույցի հիմնական իմաստը, հասկանա ունկնդրած երկխոսության (երգի, տեքստի) հիմնական իմաստը:

Այսպիսով, այս պարագայում նպատակահարմար է վերցնել տեքստեր առօրյա կյանքից, հարցազրույցներ անվանի մարդկանց հետ, հեռախոսային խոսակցություններ, սոցիալական շփմանը բնորոշ տիպիկ խոսակցություններ, գովազդային հոլովակներ և երգեր:

¹ Gerald Schleminger, “L’enseignement des langues au défi de la transposition didactique”, Paris, 1995

ժամանակակից ֆրանսիացի մեթոդիստները մեծ տեղ են տալիս զովագրային հոլովակների և երգերի կիրառմանը՝ ունկնդրման ունակությունների զարգացումն ապահովելու համար: Սակայն լսել և վերարտադրել (կամ թարգմանել) լսած երգը կարող է բավականին բարդ հանձնարարություն լինել սկսնակ կամ միջին մակարդակի լսարանի համար: Բավական է փոխել պահանջը, և անմիջապես հետաքրքրություն է առաջանում նույն անհասկանալի երգի տեքստի հանդեպ: Բավական է առաջարկել որևէ երգ սիրո մասին և հանձնարարել դուրս գրել բոլոր զգացմունք արտահայտող բառերը, միանգամից երկրորդ պլան է մղվում անհասկանալի ինֆորմացիան, որը նախնական փուլում խանգարում էր հասկանալ երգի մատչելի բառերը: Կամ առաջարկվում է որևէ երգ՝ կենցաղային բառապաշարով: Նախօրոք ուսանողներին բաժանվում է երգի տեքստը, որի մեջ պակասում են որոշ բառեր: Ունկնդրելուց հետո ուսանողները պետք է փորձեն լրացնել բաց թողնված բառերը: Այսպիսով երգի տեքստի անհասկանալի մասը ոչ թե խանգարում է ընդհանուր իմաստի ընկալմանն, այլ ընդհակառակը՝ ըմբռնելի մասն օգնում է հասկանալ երգի ողջ իմաստը:

Ընթերցանություն

Ուսանողը պետք է կարողանա գտնել տեքստում որոշակի ինֆորմացիա, հասկանալ կարդացած տեքստի ողջ իմաստը, կարողանա ընդհանրացնել կարդացած տեքստի հիմնական բովանդակությունը, հասկանա կարդացած գեղարվեստական տեքստի հիմնական իմաստը:

Քանի որ դասախոսի կամ ուսուցչի նպատակը պետք է լինի աշխատել ոչ թե 2 կամ 3 լավագույն աշակերտների, այլ ողջ լսարանի հետ, այսպիսով ոչ մասնագիտական լսարանում կարդալ և թարգմանել (կամ վերարտադրել) տեքստը հանձնարարությունը բավականին դժվար և ոչ հետքրքիր առաջադրանք է: Այն կարող է իրականացնել լսարանի միայն մի սովոր գանգվածը, այսպես կոչված գերազանց առաջադիմություն ունեցող ուսանողները միայն:

Իսկ բավական է փոխել առաջադրանքը, և միանգամից առաջանում է հետաքրքրություն նույն տեքստի հանդեպ: Օրինակ՝ «կարդալ և թարգմանել (պատմել) «Իմ բնակարանը» տեքստը» առաջադրանքի փոխարեն ներկայացնել որևէ բնակարանի նկար և հանձնարարել նշել այն առարկաների անունները, որոնք կան տեքստում, բայց արտացոլվախ չեն նկարում: Այստեղ արդեն աշակերտը ստիպված է ոչ միայն կարդալ տեքստը, այլ

ուշադրությունը կենտրոնացնել առանձին բառապաշարի վրա՝ տեքստի միջից դուրս հանելով շատ առարկաների անվանումներ:

Քանավոր խոսք՝

Ուսանողը պետք է կարողանա առաջադրվող թեմատիկայի շրջանակներում գրույց վարել ծանոթ իրավիճակային կոնտեքստում, ձևակերպել իր կարծիքը և կարողանալ կարծիքներ փոխանակել, բացատրել փաստերը և իրադարձությունները, ներկայացնել փոքրածավալ պատմություն իր կամ այլոց կյանքից:

Եվ այս պարագայում նույնպես առաջ են գալիս մի շարք խնդիրներ: Թույլ լեզվական պաշար ունեցող լսարանում բավականին դժվար կարող են թվալ վերը նշված առաջադրանքները:

Սակայն ինչպես նախորդ դեպքերում, դժվարությունը սոսկ պահանջի մեջ է: Բավական է դասը վերածել խաղի, անմիջապես ակտիվ հետաքրքրություն է առաջանում մատուցվող նյութի հանդեպ: Օրինակ՝ տեքստը պատմել հանձնարարելու փոխարեն ուսանողներին բաժանվում են անսագրերից կտրած գովազդի կտորներ (ցածր տարիքային խմբերում կարելի է պարզապես գունավոր երկրաչափական մարմիններ բաժանել): Որոշ ժամանակ անց ուսանողը պետք է իր ունեցած բառապաշարով նկարագրի գովազդվող իրը, իսկ լսարանի մյուս ուսանողները պետք է կռահեն թե դա ինչ է: Այստեղ արդեն ուսանողի մոտ անհրաժեշտություն է առաջանում պասիվ բառապաշարից դուրս բերել տարբեր բնագավառներին և իրավիճակներին բնորոշ բառեր (գոյականներ, ածականներ, մակբայեր և այլն):

Կամ ուսանողներից մեկը սենյակից դուրս է գալիս, մյուսներն ընտրում են մեկին և այնուհետև առաջին ուսանողին նկարագրում են իրենց ընտրած անձին, որին էլ պետք է գտնի առաջինը: Այստեղ և ուսանողը ստիպված է լինում իր պասիվ բառապաշարից դուրս բերել տարբեր խոսքի մասեր՝ գոյականներ, ածականներ, մակբայեր և այլն, և կողմնակի օգնությամբ նաև սովորել տվյալ իրավիճակին բնորոշ նոր բառեր:

Գրավոր խոսք՝

Ուսանողը պետք է կարողանա գրել տարբեր բնույթի նամակներ, բացիկներ, գրավոր նկարագրել տարբեր տեսարաններ, գրել կենսագրություններ, գրել լսած կամ դիտած նյութի համառոտ բովանդակությունը, իսկ բարձր լեզվական մակարդակներում արդեն պետք է կարողանա գրել կարճ

պատմվածքներ, շարադրություններ կամ գործնական գրություններ:

Սակայն հենց նման առաջադրանքների միջոցով ուսանողի գրավոր ունակությունները զարգացնելը բավականին ձանձրալի, երբեմն անգամ անհնար գործընթաց է դառնում ուսանողի համար: Նման առաջադրանքներին անցնելուց առաջ ուսանողին տրվում է որևէ առակ, որի բոլոր տողերը խառնած են, նա պետք է ճիշտ հերթականությամբ կարողանա արտագրել առակն ու գրի մի քանի տողով իր դասավորած նյութի իմաստը: Այստեղ արդեն խաղ-առակը որպես խթան է հանդես գալիս՝ նպաստելով ուսանողի գրավոր հմտությունների զարգացմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Le Petit Robert, Dictionnaire de la langue française MICRO, Paris, 1998
2. Javier Suso Lopez, “Jeux communicatifs et enseignement. Apprentissage des langues étrangères”, Paris, 2006
3. Roger Tremblay, “Pratiques communicatives. La place de la simulation dans l’apprentissage d’une langue étrangère.” Bruxelles, 1988
4. Gerald Schleminger, “L’enseignement des langues au défi de la transposition didactique”, Paris, 1995

ՅԱՐՑԵՐ:

Յարգ - Սաֆարյան Լիանա

- Իսկ չե՞ք կարծում, որ խաղերի ներմուծումը դասապրոցես կարող է շեղել ուսանողներին բուն նյութից:

Պատասխան - Այվազյան Հասմիկ

- Ոչ, քանի որ մեր ելույթի սկզբում մենք նշեցինք, որ շեշտը դնում ենք ոչ թե անձի հուզականությունն ու ֆիզիկական ակտիվությունն ուժեղացնող խաղերի, այլ խթան-խաղերի վրա, որոնց նպատակն է խթանել ուսանողի լեզվական հմտությունները՝ արտաքին աշխարհի վերարտադրման միջոցով: Նման խաղերն իդեալական են օտար լեզվի դասավանդման ժամանակ: Սրանք կարող են լինել տարբեր տեսակի խաղեր բառերի հետ, կոմունիկատիվ, լեզվական խաղեր՝ նոր սովորած բառապաշարն ամրապնդելու համար:

ФОЛЬКЛОРНЫЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ М.ЦВЕТАЕВОЙ 1910-1920-х гг.

Поэзия Марины Цветаевой отличается стилистической неоднородностью стихотворной речи, в которой отразились самые разные пласты мировой культуры: традиции классической литературы, черты романтической поэзии, русской и европейской, особенности античной поэтики. Особое место в ее творчестве занимает народное искусство. Фольклорные образы и мотивы как источник познания мира органично вплетаются в художественную систему образов и представлений лирики Цветаевой и становятся элементом ее художественного видения. В целом, обращение к фольклору было характерно для многих поэтов «серебряного века». Например, для символистов архаика и фольклорная стихия была осмыслена как средство создания особого эзотерического языка, который должен был привести к созданию всенародного «соборного» искусства. Народное творчество в литературе выступало и средством выражения нравственно-эстетических принципов мировоззрения художника. Опираясь на традиции и опыт народного искусства, поэты выстраивали эпическую аналогию современных событий, с помощью фольклорных образов конструировали художественную модель своего отношения к миру, к человеку, к происходящему.

Народное творчество – неотъемлемая часть поэтики Марины Цветаевой. Фольклоризм Цветаевой был предопределен ее интересом к лексическому и стилистическому богатству русской народной речи, а также поиском средств изображения окружающей действительности и человеческой сущности. С другой стороны, обращение Цветаевой к народной поэзии в какой-то степени было предопределено и событийностью эпохи, ощущением нарастающих общественных катаклизмов. Не случайно приобщение Цветаевой к стихии народной жизни произошло в 1916 году – накануне революции. В 1920-е годы фольклорные мотивы, обозначившиеся еще в

стихах 1910-х годов, не только не исчезнут из лирики поэта, но и найдут отражение в таких эпических произведениях, как поэмы «Царь-Девница» (1920), «Егорушка» (1921-1928), «Переулочки» (1922), «Молодец» (1922).

Фольклоризм Марины Цветаевой – предмет изучения ряда работ исследователей творчества поэта. Среди них следует отметить диссертацию Александрова М.Ю. «Фольклоризм Марины Цветаевой (стихотворная поэтика, жанровое своеобразие)». «Фольклорные» поэмы Цветаевой рассматриваются в работах таких исследователей, как Е.В.Титова «Жанровая типология поэм М.И.Цветаевой», Ю.В.Малкова «Своеобразие мифологизма в творчестве М.И.Цветаевой 1920-х годов. («После России». – «Молодец». – «Федра».), Е.Фарыно «Мифологизм и теологизм Цветаевой («Магдалина». – «Царь-Девница». – «Переулочки».)». Многие заостряют внимание на близости языка фольклора и поэзии Марины Цветаевой. И.Бродский писал: «Поэзия Цветаевой прежде всего отличается от творчества ее современников некой априорной трагической ноткой, скрытым – в стихе – рыданием. При этом не следует упускать из виду, что нота эта зазвучала в голосе Цветаевой не как результат непосредственного трагического опыта, но как побочный продукт ее работы с языком, в частности, как результат ее опыта с фольклором»¹. А.Саакянц также пишет о «стихии русской народной "молви"»² в произведениях поэта и отмечает «абсолютный слух М.Цветаевой на устную народную речь и точность ее передачи»³. Говоря о поэме «Переулочки» Цветаевой А.Павловский пишет: «Личностное и фольклорное в произведении Цветаевой проросли друг в друга, переплелись, сделались неразрывны. <...> Хотя Цветаева и говорила, имея в виду фольклор-одежду, что фольклорную одежду можно снять, и "вы увидите суть", но в том-то и дело, что фольклор с ее

¹ Бродский И. О Марине Цветаевой: Поэт и проза // Новый мир. 1991. №2. С. 162.

² Саакянц А.А. Марина Цветаева: Страницы жизни и творчества (1910-1922). М. 1986. С.196.

³ Там же. С.127.

произведений снять – как одежду – совершенно невозможно. <...> Ее, цветаевский, фольклор – особый: это индивидуальная лирика, заговорившая голосом, словами и образами народного искусства»¹.

Несмотря на то, что вопрос фольклорных традиций в поэзии Цветаевой уже рассматривался, этот аспект творчества поэтессы все еще требует дальнейшего изучения. В нашей работе мы обратимся к тем произведениям, которые прежде не исследовались или о которых доселе лишь упоминалось.

Итак, первые опыты обращения Цветаевой к фольклорным мотивам относятся к 1916-1920 годам, когда, собственно, и началась настоящая Цветаева. Быстро и уверенно совершенствуясь, поэтесса овладевает легким, свободным языком, вырабатывает неповторимый, оригинальный стиль поэтической речи. В произведениях этого периода, впоследствии вошедших в первую и вторую книги «Верст», появляются ранее не звучавшие фольклорные интонации, экспрессия и языковое богатство народной песни, молниеносные темпы частушки, завораживающее слово заговора, ворожбы. Действие стихов отныне происходит не в комнатах, а на улицах, дорогах, за городом. Совершенно другая и лирическая героиня – свободная от обязательств и ограничений, переступающая общепринятые нормы веры, семьи, быта. Ее спутниками становятся представители деклассированных низов: бродяги, нищие, уличные певцы, юродивые, преступники – подстрекатели поджогов и смуты. Да и сама Россия в стихотворениях этого периода предстает как воплощение буйства, своеволия, безудержного разгула души.

Народно-поэтические мотивы творчества Цветаевой находят яркое отражение в цикле стихов о Стеньке Разине (1917). Цветаева, следуя народной песне, совершенно по-своему трактует историю любви Разина к персияночке. По-цветаевски представлен и характер героя, который в отличие от традиционного народного образа выступает страдающим лицом. Вместо грозного и лихого атамана перед читателем предстает угнетенный, несчастный человек, осознающий свою слабость и

¹ Павловский А.И. Куст рябины. Л. 1989. С.18.

невозможность исправить совершенную ошибку. Не отвечает Разину взаимностью персияночка. И от ревности и обиды он бросает ее в Волгу. Однако это не приносит ему спокойствия. Его не покидает чувство вины: убитая персияночка снится ему во сне: «И звенят-звенят, звенят-звенят запястья: // – Затонуло ты, Степаново счастье!» - типично цветаевский упор не на храбрость и удаль Разина, а на его горе.

Для того чтобы придать произведению разговорную интонацию, Цветаева использует различные особенности народной песни. Вместе с этим поэтесса прибегает к литературным имитациям народного стиха. Например, метрическая система цикла основана на размерах, которые не присущи собственно фольклорному стиху, но часто используются в литературе как подражание народной песне. Так, первое стихотворение цикла «Стенька Разин» написано стопным логэдом, в котором последовательно сочетаются трехстопный хорей и двустопный ямба¹.

Ветры спать ушли — с золотой зарей,
Ночь подходит — каменной горой,
И с своей княжною из жарких стран
Отдыхает бешеный атаман.

Молодые плечи в охапку сгреб,
Да заслушался, запрокинув лоб,
Как гремит над жарким его шатром
Соловьиный гром.

/ u / u / u u / u / 1,3,5,8,10

/ u / u / u u u / 1,3,5,10

u u / u / u u / u / 3,5,6,10

u u / u / u u u / 3,5,10

u u / u / u u / u / 3,5,8,10

u u / u u u / u / 3,8,10

¹ Отметим, что, в целом, логэдические метры не присущи народному стиху и являются литературными имитациями «фольклорного» стиха.

1,3,5,8,10
 3,5

И лишь последняя строка написана так называемым «кольцовским пятисложником», предваряющим следующее стихотворение: именно этот метр будет доминировать во втором стихе. Пятисложник, которым часто писал А.Кольцов и другие подражатели русской народной песне, близок фольклорному стиху прежде всего своим напевом, подавляющим все ударения, кроме центрального, а в данном случае ударения на третьем слоге.

А над Волгой – ночь,	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
А над Волгой – сон.	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
<...>	
И слышала	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3
Ночь – такую речь:	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 1,3,5
– Аль не хочешь, что ль,	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Потеснее лечь?	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Ты меж наших баб –	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Что жемчужинка!	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3
Аль уж страшен так?	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Я твой вечный раб,	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Персияночка!	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3
Полоняночка!	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3

Третье стихотворение основано на микрополиметрии – свободном сочетании метров в пределах одной строфы, создающем ощущение непринужденной живой речи. С другой стороны, полиметрия, разрушая «строфическое ожидание», делает строение текста непредсказуемым, содействует нагнетанию тревожной неопределенности, в которой и развертывается сюжет стихотворения.

А она — брови насупила,	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,4,7
Брови длинные.	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 1,3
А она — очи потупила	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,4,7
Персиянские.	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3
И из уст ее —	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 3,5
Только вздох один.	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> 1,3,5
— Джаль — Эдин!	<u> </u> <u> </u> <u> </u> 1,3

Чтобы уверенно звучала народная «молвь», Цветаева использует и другие средства народной поэзии: постоянные и изобразительные эпитеты (ковры узорные, брови черные, золотая заря, заря румяная, бусурманская собака, темь крошечная, бешеный атаман); уменьшительно-ласкательные формы (персияночка, полоняночка, жемчужинка, башмачок, дружочек), устаревшие слова и словоформы (атаман, княжна, купель, плат, страж, Степаново счастье); просторечные слова и выражения (бабы, нехристь, «Аль уж страшен так?», «Побелел Степан аж до самых губ», «Ты зачем меня оставил об одном башмачке?»); анафоры и повторы синтаксических конструкций («А над Волгой – ночь, // А над Волгой – сон»; «А над Волгой – заря румяная, // А над Волгой – рай»; «И снится Разину – сон... // И снится Разину – звон... // И снится Разину дно... // И снится лицо одно...»); богатую звуковую инструментовку («И звенят-звенят, звенят-звенят запястья: // – Затонуло ты, Степаново счастье!»).

Лирический сюжет цикла построен на ключевых словах-символах народной поэзии, раскрывающих характеры и настроения героев. В стихотворениях о Стеньке Разине появляются традиционные фольклорные метафоры-символы из мира зверей и птиц. Здесь, как и в народной песне, мир природы сопоставляется с миром человека. «Как гремит над жарким его шатром – // Соловьиный гром». Соловей – метафорический эпитет, выражающий искусство пения. Он – лучший певец, и в душе Разина, как и в народной песне, он вызывает радость и тоску. Тяжелое душевное состояние героя выражается при помощи метафорического образа цапли: «И снится Разину – сон: // Словно плачется болотная цапля». В стихотворении атаман и «ватага пьяная», испытывая неприязнь и ненависть к Персияночке, называют ее собакой: «Належался с бусурманскою собакою!»; «Не поладила ты с нашею постелью, // Так поладь, собака, с нашею купелью!». Образ собаки в фольклорной традиции также отрицательный и использовался в применении к врагу.¹

¹ Адрианова-Перетц В.П. Очерки поэтического стиля древней Руси. М.-Л. 1947. С.93.

В целом, метафорические образы из мира животных встречаются во многих произведениях Цветаевой, как, например: «Отмыкала ларец железный...»; «Никто ничего не отнял!»; «Голуби реют серебряные, растерянные, / вечерние...»; «Коли милым назову — не соскучишься!» и др. Весь сборник «Лебединый стан» основан на символике лебедя. В нем воины, сражавшиеся на стороне Белой армии уподобляются лебедям. В русском фольклоре лебедь — обычно девушка, невеста (например, Царевна-лебедь), реже — воин, как, например, в Задонщине (и вслед за ней в Сказании о Мамаевом побоище), где битва русских соколов, кречетов, ястребов с татарами уподоблена охоте, враги — «стада гусиные и лебединые».¹ В поэтическом цикле Цветаевой лебедь прежде всего символизирует чистоту помыслов, святость идеалов тех, кто сражался на стороне белого движения. Данная символика лебедя усиливается частым использованием прилагательного *белый*: «Белая гвардия, путь твой высок: // Черному дулу — грудь и висок», «Божье да белое твое дело: // Белое тело твое — в песок»; «Бури-вьюги, вихри-ветры вас взлелеяли, // А останетесь вы в песне — белы-лебеди!». С другой стороны, лебедь как мифологема символизирует конец жизни: античные легенды гласят, что лебедь поет только перед смертью (отсюда выражение «лебединая песня»)² Предсказывая трагическую судьбу Добровольческой армии, Цветаева называет белогвардейцев, сражающихся за правое дело, лебедями: «Об ушедших — отошедших — // В горный лагерь перешедших, // В белый стан тот журавлиный — // Голубиный — лебединый...»; «Белизна — угроза Черноте. // Белый храм грозит гробам и грому» «Белогвардейцы! Белые звезды! // С неба не выскрести!». Таким образом, наряду с романтизированным отношением поэта к «белому движению» (отчасти обусловленным биографически — муж Цветаевой всю гражданскую войну воевал на стороне Добровольческой армии),

¹ Там же. С.83.

² Символы, знаки, эмблемы: Энциклопедия. Под общ. Ред. В.Л.Телицына. М. 2005. С.261.

через всю книгу проходит мотив трагической судьбы «белого движения».

В сборнике «Лебединый стан» яркое отражение нашли черты таких фольклорных жанров, как молитва и плачи («За Отрока – за Голубя – за Сына...» (1917), «Об ушедших — отошедших...» (1920), «Плач Ярославны» (1921) и др.). Фольклорная традиция причитаний, к которой обращается Цветаева, позволила с большей силой подчеркнуть тоску и боль лирической героини по обреченным, идущим на смерть воинам. На особенностях «Плача Ярославны» из Слова о Полку Игореве, в свою очередь, созданного по аналогии с народной причетью, строится одноименное стихотворение Цветаевой. Предвидя вечную разлуку, лирическая героиня, подобно Ярославне, обращается к стихийным силам природы с горячими словами заклинаний:

Ворон, не сглазь
Глаз моих — пусть
Плачут!

Солнце, мечи
Стрелы в них — пусть
Слепнут!

Взывает к ним о помощи или вести от ушедшего в дальнюю сторону воина:

Подымайся, ветер, по оврагам,
Подымайся, ветер, по равнинам,
Торопись, ветрило-вихрь-бродяга,
Над тем Доном, белым Доном лебединым!
<...>
— Ветер, ветер!
— Княгиня, весть!
Князь твой мертвый лежит —
За честь!

Чтобы выразить скорбь и отчаяние лирической героини, Цветаева обращается к различным поэтическим средствам. Ощущение плача создает аллитерация звуков, фонетически близких к слову «плач», «рыдание»:

Вопль стародавний,
Плач Ярославны —
Слышите?
Вопль ее — ярый,
Плач ее, плач —
Плавный...

Лаконичность стиха, большое количество переносов и тире напоминают прерывающийся голос, полный боли и страданий:

Дёрном-глиной заткните рот
Алый мой — нонче ж.
Кончен Белый поход.

«За исключением Н. Клюева, из всей плеяды русских поэтов XX века Цветаева стоит ближе других к фольклору, и стилистика причитания – один из ключей к пониманию ее творчества»¹, – писал И.Бродский.

Фольклорный жанр у Цветаевой выступает и как средство сатиры, например, в стихотворении «Волк» (1920), в котором, вслед за устно-поэтической традицией, Цветаева сравнивает героя стихотворения с волком. В фольклоре волку чаще всего уподобляется жадный и сильный человек. С волком также сопоставляется молодец, добывающийся девушки. В стихотворении Цветаевой, повествующем о неразделенной любви, лирическая героиня обращается к своему бывшему возлюбленному. Причиной их разрыва послужил его эгоизм и духовная нищета. Он как волк эгоистичен, жаден и думает только о себе, поэтому не способен на глубокое чувство и не умеет по-настоящему любить: «Заедай верстою версту, // Отсылай версту к версте!» – говорит Цветаева. Любовь, в которой нет взаимности и духовной связи, недолговечна. Герою не понять глубины чувств лирической героини, он не ценит тепла и любви, которые она отдает ему:

Было дружбой, стало службой.
Бог с тобою, брат мой волк!
Поддыхает наша дружба:

¹ Бродский И. О Марине Цветаевой: Поэт и проза // Новый мир. 1991. №2. С.156.

Я тебе не дар, а долг!

В стихотворении используется сниженная лексика (поддыхает, заедай, бабье, дура; «Уноси свои седины... брат мой клык!», «Прощевай, седая шкура!»), которая подчеркивает ироническое и пренебрежительное отношение героини к «волку». Ирония также помогает ей скрыть свою боль. Осознавая, что он не достоин ее любви, лирическая героиня не винит его в случившемся, а порицает саму себя за то, что «переглядила по шертске» и так легко открыла ему свою душу:

Не взвожу тебя в злодеи,—

Не твоя вина – мой грех:

Ненасытностью своею

Перекармливаю всех!

В стихотворении раскрывается типичный для Цветаевой образ лирической героини – женщины с «гордым видом», вольного и неукротимого характера, женщины сложной, драматической судьбы, но непреклонной и не теряющей чувства собственного достоинства.

Вообще, герои первых и вторых «Верст» отличаются неприступностью и непримиримостью нрава, широтой души, масштабностью мышления, приятием разных путей в жизни, в том числе и таких, которые требуют нарушения традиционных нравственных запретов, способностью на любые отчаянные, а иногда безрассудные поступки, нередко ведущие к трагическим последствиям. Вот почему человек в «фольклорной» лирике Цветаевой изображается как явление природы, стихийное бедствие, историческое событие, сверхъестественная сила. Такова и лирическая героиня «Верст» - самозванка, кабацкая царица, «беззаконница», участница разбойных ватаг:

Заповедей не блюла, не ходила к причастью.

— Видно, пока надо мной не пропоют литию,—

Буду грешить — как грешу — как грешила:

со страстью

Господом данными мне чувствами — всеми пятью!

(«Заповедей не блюла, не ходила к причастью...»)

Она чернокнижница, колдунья, обладающая властью менять судьбы людей. В ней таится опасная, затаенная стихия низовой народной жизни. Вся она – утверждение и воплощение

безрассудной страсти, молодости. Она соблазнительница, завораживающая своего возлюбленного неземными чарами; и ее любовь чаще всего губительна, ведь источником ее чар является «нечистая», потусторонняя сила:

Коли милым назову — не соскучишься!
Богородицей — слыву — Троеручицей:
Одной — крепости крушу, друга — тамotka,
Третьей по морю пишу — рыбам грамотку.

А немилый кто взойдет да придвинется,
Подивится весь народ, что за схимница!
Филин ухнет, черный кот ошетинится.
Будешь помнить цельный год — чернокнижницу!

(«Коли милым назову — не соскучишься!..»)

Мотив темной завораживающей силы женщины с особой силой раскрывается в стихах, написанных в стиле гаданий, заговоров, ворожбы, заклинаний: «В лоб целовать - заботу стереть...», «Заклинаю тебя от злата...», «Чтобы помнил не часочек, не годок...», «Развела тебе в стакане...» и др. В них раскрывается образ бескомпромиссной женщины, требующей от жизни абсолюта и готовой всеми способами завоевать своего избранника. В дальнейшем этот образ у Цветаевой получает развитие в произведениях крупного жанра, например, в поэме-заговоре «Переулочки» (1923) и поэме-сказке «Царь-Девница» (1924). Обе поэмы наполнены колдовством и превращениями, снами и предсказаниями, а в центре их образ мудрой и сильной женщины – чародейки, приворожившей своего возлюбленного «нечистыми» силами. Мачеха Царевича («Царь-Девница»), чтобы помешать его любви с Царь-Девницей, оборачивается ведьмой. В поэме «Переулочки», написанной по мотивам былины «Добрыня и Маринка», ворожея околдовывает своего избранника — «добротого молодца» — не столько земными соблазнами, сколько небесными, райскими, и если в народной былине героиня отрицательна и в конце, после недолгого торжества, погибает от карающей руки Добрыни, то в поэме Цветаевой она представлена совершенно по-иному: она – мудра, прелестна и могущественна.

Устное народное творчество занимает значительное место в лирике Цветаевой. Фольклорные изобразительно-выразительные средства, образы и сюжеты послужили средством выражения нравственно-этических, эстетических взглядов поэта, субъективно-авторского отношения к действительности. Опираясь на философию и эстетику фольклора, Цветаева сопоставляет духовные основы прошлых веков с духовностью эпохи своего времени. Прошлое, олицетворяющее настоящее, обретает в ее стихотворениях художественную достоверность, а современность – историческую перспективу и масштабность. В результате, размышления и события, преломленные в ее поэзии через призму устного народного творчества, поднимаются до уровня типических.

ЛИТЕРАТУРА

1. Адрианова-Перетц В.П. Очерки поэтического стиля древней Руси. М.-Л. 1947.
2. Бродский И. О Марине Цветаевой: Поэт и проза // Новый мир. 1991. №2. С.151-168.
3. Павловский А.И. Куст рябины. Л. 1989.
4. Саакянц А.А. Марина Цветаева: Страницы жизни и творчества (1910-1922). М. 1986.
5. Символы, знаки, эмблемы: Энциклопедия. Под общ. Ред. В.Л.Телицына. М. 2005.

НАЦИОНАЛЬНОЕ И УНИВЕРСАЛЬНОЕ В СЕМАНТИКЕ СФЕ ИСПАНСКОГО, АРМЯНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

Как известно, во фразеологии запечатлен богатый исторический опыт народа, в ней отражены представления, связанные с трудовой деятельностью, бытом и культурой людей. Особенно наглядно национально-культурное своеобразие фразеологизмов проявляется при сопоставлении языков, что дает возможность выявить сходства и различия в образах и символах, лежащих в основе фразеологизмов. Выделение общих черт в ФЕ двух или более языков облегчает понимание их культурно-языковой специфики, поскольку, как известно, фразеологизм обязательно содержит в своем значении культурный компонент.

ФЕ являются коммуникативными отдельно оформленными единицами языка, служащими для образно-экспрессивной характеристики окружающей действительности. Кроме того, ФЕ характеризуются кумулятивной функцией, т.е. фиксируют, хранят и передают большой объем информации об истории, экономике, географии, быте, нравах народа, т.е. его культуре в широком смысле слова.

Исследуемая в настоящей работе группа фразеологизмов имеет много сходных значений во всех исследуемых языках, так как этот пласт лексики (соматизмы) существует абсолютно во всех языках, является универсальным. И, естественно, действия, производимые частями тела человека, их функции, в основном, имеют одинаковое значение. Однако и при такой максимальной схожести наблюдаются отличия, которые объясняются экстралингвистическими факторами, а именно: традициями, обычаями народов, культурой, свойством ФЕ отражать материальные и духовные условия жизни народа, географией стран, которые через особое видение мира данным народом, превращаются в интралингвистические реалии.

Нами выявлены некоторые ФЕ, значения которых расходятся именно благодаря отражению в их составе сугубо национальных черт. С другой стороны, им противостоят ФЕ, значения которых совпадают благодаря отражению в них общекультурных фактов, явлений, присущих всем народам.

Так, отметим большое количество ФЕ испанского языка, в составе которых имеются зоонимы, и часто человек либо какая-либо часть его тела сравниваются с животным, его повадками, внешностью, характерными чертами и т.д.

1. ojo de gallo (досл.: *глаз петуха*) -

1) красный цвет вина

2) круглая мозоль на ноге

2. cabeza de oso – человек с длинными, грязными, нечесаными волосами; лохматый, патлатый; сущий медведь – досл.: *голова медведя*

Приведем отдельно примеры ФЕ с зоонимом *волк – lobo*:

1. cabeza de lobo – 1) довод, козырь, пользуясь которым претендуют на какие-либо права, преимущества и т.п.

2) Мексика: предлог, уловка, к которой прибегают, чтобы добиться каких-либо преимуществ

2. etsá (oscuro) como boca de lobo – темно как в погребке, *хоть глаз выколи*, ни зги не видно

3. oscuridad de boca de lobo – тьма кромешная

4. estrar/ meterse en la boca de lobo – без необходимости подвергаться опасности

Обратимся к этимологии последних ФЕ. Значение ФЕ *meterse en la boca de lobo* 'без необходимости подвергаться опасности' (досл.: броситься в пасть (рот) волку) восходит к тому факту, что волк на Пиринейском полуострове является мифологическим "героем", которому отводят большое внимание. Относительно волка существует огромное множество загадочных и жестоких сказаний и легенд. Его нужда в пропитании и жадность превратили его в естественного врага пастухов и фермеров. Рот волка, таким образом, является символом максимальной опасности. Во время темных и сумрачных ночей говорится *etsá (oscuro) como boca de lobo* 'темно как в погребке, хоть глаз выколи, ни зги не видно' (досл. темно, как во рту (пасти) у волка). Последнее

высказывание восходит к чувству страха и ужаса, которые внушают эти дикие собаки (1, 206).

Отметим, что похожих на последние фразеологизмы испанского языка не было обнаружено ни в армянском, ни в русском языках. Специфика этих испанских ФЕ заключается в том, что, имея в своем составе зооним, они не обозначают качеств человека, не характеризуют его внешне, не дают какую-либо оценку его действиям, что в основном присуще ФЕ подобного типа. Однако, последний фразеологизм *estrar/meterse en la boca de lobo* имеет свои варианты в русском, и в армянском языках:

совать голову в петлю - գլուխը շառի մեջ գցել, գոռով շառի մեջ ընկնել, գլուխը փորձանքի տալ

По поводу данного наблюдения интересным представляется мысль К.М.Гулумянца, который пишет о том, что "наименования животных, употребляемые в прямых или переносных значениях, служат во всех языках для образной характеристики человека. Известно, что аналогии, идущие по линии Человек: Природа и, в частности, Человек: Представитель животного Царства являются очень древними, стали уже традиционными...Объектами сопоставления, естественно, являлись животные; они всего более напоминали человека..."(2, 109).

Далее К.М.Гулумянц отмечает, что исходя из образной основы компаративных ФЕ данного типа, среди них следует выделить реальные и ирреальные сочетания. Реальными (логическими, мотивированными) являются сравнения, возникшие на основе традиционных представлений о том или другом животном. Эти-то представления, как результат наблюдений человека над окружающей его действительностью, легли в основу общих для многих народов образов-символов (так, лисица стала символом хитрости, коварства, осел – упрямства и т.д.). По справедливому замечанию автора, фразеологизмы, основанные на реальных наблюдениях за животным и растительным миром, возникают в различных языках независимо друг от друга и в разное время (там же, 115).

Ирреальные (немотивированные) сравнения есть во всех языках, что тоже отражает одну из закономерностей образования фразеологизмов: в таких сочетаниях находит свое

отражение своеобразия видения явлений действительности, здесь больше простора для шутки, каламбура, гротеска, иронии. Вместе с тем, именно вследствие аналогичности основы возникновения подобных выражений, не всегда удается проследить, как возникают те или иные представления, тем более, что фразеологизмы данной группы (в отличие от реальных сравнений) отличаются большим национальным своеобразием и не совпадают (за исключением заимствований) в различных языках.

Хотелось бы уделить особое внимание испанскому фразеологизму *tener la cabeza llena de pájaros* "уноситься в мечтах, фантазировать, витать в облаках" (досл.: иметь голову наполненную птицами). Данной ФЕ соответствует армянская գլխով քանիներ /թռչուն/ Լժ. Этимология испанского фразеологизма восходит к периоду до н.э. (1, 303): птицы всегда считались вестниками новостей - хороших или плохих. Еще начиная со времен Ноя, когда голубь принес весть о твердой земле, до современных почтовых голубей, птицы олицетворяют иллюзии, фантазии и желания людей. Так, аист приносит в корзине детей, соловей символизирует меланхолию, уныние влюбленного, орел представляет собой символ императорской мечты и т.д. Когда о ком-то говорят, что у него "голова наполнена птицами", то имеют в виду, что этот человек далек от реальности, живет в мире своей фантазии.

В армянском языке имеются лишь немногочисленные примеры, в которых ясно отображено отношение к упоминаемым животным. Например:

գայլի գլխին ավետարան կարդալ – մեկին իզուր, անտեղի, անօգուտ խրատներ տալ

գլխին էշի պատարագ կարդալ – հիմար-հիմար դուրս տալ, անմիտ բաներ ասել

Из вышеуказанных примеров видно, что осел в армянском языке и – шире – культуре, как во многих других, считается животным глупым, и часто данное качество приписывается человеку. Волк же олицетворяет жадность, "бескомпромиссность", свирепость. В испанском волк еще и уродлив, безобразен. В армянском языке есть фразеологизм գայլի մագ ունենալ` в значении բախտավոր, հաջողակ լինել. Эта

же ФЕ имеет еще одно значение: шбцшф, қашлһ ұту һһқшф һһбт.

Естественным является тот факт, что ни в одном из исследуемых языков не используются в качестве сравнительных ФЕ образы всех животных. Из наименований диких животных в состав ФЕ данного языка входят, прежде всего, названия животных, хорошо известных на определенной территории.

Например, фразеологизм испанского языка *dormir con los ojos abiertos, como las liebres* 'спать в напряжении и недоверии' (досл.: спать с открытыми глазами, как зайцы) берет начало из вечного состояния недоверия зайцев, всегда подверженных опасности охоты или природных "охотников" (1,197).

В некоторых фразеологизмах представлены названия еды, построек, даже должностей человека, типичных для испанского быта, культуры. Релевантные с точки зрения культуры ФЕ представлены, в основном, гастрономическими реалиями или относятся к области моды; последние по большей части являются реалиями ушедших веков. Релевантной, с точки зрения культуры, лексикой в составе ФЕ являются слова, обозначающие национальные блюда, представителей духовных орденов. Многие из них являются свернутыми прецедентными текстами и восходят либо к мифологии – античной или христианской, либо к народному фольклору.

cabeza de olla – первые порции ольи (самые вкусные и густые)

eschar a uno el agraz en el ojo – наговорить неприятных или обидных вещей, испортить настроение

(*agraz* – 1) незрелый виноград; 2) сок незрелого винограда; 3) смородина;

4) разг. горечь, обида, огорчение)

Отметим, что виноград является одним из наиболее культивируемых продуктов в Испании, а сок незрелого винограда имеет горьковатый привкус.

Остановимся также на этимологии некоторых испанских СФЕ, представляющих собой большой интерес. Так, например:

Испанский фразеологизм *ser cabeza de turco* 'быть козлом отпущения' дословно означает "быть головой турка". Однако данная ФЕ имеет еще одно значение: так говорится о людях, на

которых падает незаслуженное обвинение или наказание, чтобы избежать наказания или казни настоящих виновников. Еще со времен крестовых походов на святую землю с целью защиты и охраны Иерусалима и Святой Лиги (1571г) отца Пию V, христиане постоянно воевали против турков. Мальта, Кипр, Неаполь, Лепанто были местом известных боев против Великого Турка и пиратов Алжира и Туниса. Две основные баталии явились концом этой войны: первая в 1538 году, в которой турки разгромили христиан и превратили Средиземное море в "феодалное владение". Как известно, в то время турецким флотом командовал знаменитый Барбароха. Битва при Лепанто (7 октября 1571 года) стала мстью туркам. Там погибли 8000 христиан и было более 15000 раненных. Для христианина в то время не было большего удовольствия, чем срубить голову турку. Когда этого добивались, вешали голову на мачту корабля или же выставляли ее, насадив на копье. Но ругань и обвинения в адрес черепа убитого во всех возможных и невозможных неудачах солдатами не прекращались. По этой причине "головой турка" называют того, кто несет наказание и обвиняется в том, чего не совершал, за что виноваты другие (1, 76).

Фразеологизм *¡no era nada lo del ojo, y lo llevaba en la mano!* (досл.: не было (не случилось) ничего с глазом, и он нес его в руке) - употребляется с иронией, чтобы пошутить над людьми, которые недооценивают свои неприятности, когда, в действительности, речь идет о чем-то очень скорбном и достойном внимания. Для объяснения происхождения данного выражения, рассказывают анекдотичную историю. Говорят, что в середине XIX в, тореро Мануэль Домингес, по кличке Мот, был забодан на площади быков. Бык выбил ему глаз, а тореро сам стал искать полотенце. На глазах своей ошеломленной куадрильи (сопровождающие тореро) Мот вытер рану плащом и направился к врачу с глазом в руках, сказав: "Глаз? Да это пустяки!" (там же, стр. 299).

В армянском языке существует аналогичная по семантике ФЕ: *էշը կորցնել՝ փալանի հետևից ման գալ /փալանը փնտրել/ - կարևորից, հիմնականից զրկվելուց հետո չնչին /անարժեք/ բաների մասին մտածել, հոգալ*: А также имеется ФЕ, где неприятности,

случившиеся с человеком, не принимаются во внимание, им не уделяется должное внимание со стороны других людей. Так: *shushg' shzru hrpru tshwq, shushg' unpr tshntb tshw qshntshu*:

Так же как и в испанском, в армянском языке встречаются ФЕ, в которых представлена типичная еда, соответственно имеющая конкретное значение. Приведем пример ФЕ испанского языка, который имеет свой эквивалент в армянском:

Hacérsele a uno la boca agua 'предвкушать удовольствие, заранее облизываться; наслаждаться, блаженствовать, упиваться чем-либо' - *բերանի ջրերը գլխի կամ լիզել*. Исследуемый фразеологизм восходит к хорошо известной физиологической функции - выделению слюнных желез при виде аппетитной, изысканной пищи. Данное физиологическое действие не может быть контролируемо. Точно также медики и ученые знают, что желудок начинает функционировать и выделять кислоту до того, как человек начнет есть (там же, 294). В русском языке данное обстоятельство выражено фразеологизмом, не содержащим соматизм – *слюнки текут*.

Во фразеологизмах исследуемой группы русского языка обнаружены единичные случаи употребления названий типично русской еды. Так, например:

каша во рту – кто-либо невнятно говорит, невнятно произносит слова

каша в голове – путаница, отсутствие ясности в мыслях

Так же чисто русская реалия отображена во фразеологизме *хмель вылетел из головы*.

Резюмируя сказанное, следует отметить, что устойчивость, свойственная ФЕ, делает их константами национальной культуры, позволяет им транслировать социально и культурно значимую информацию для следующих поколений (4). Особую роль в этой передаче, отражении культурно-национального самосознания народа играет, в частности, фразеологический состав языка, так как в образном содержании его единиц воплощено культурно-национальное мировидение. Более того, фразеологизмы сами обретают роль стереотипов культуры, так как в языке закрепляются и фразеологизируются именно те образные выражения, которые ассоциируются с культурно-

национальными эталонами, стереотипами, мифолегендами и которые воспроизводят национальный менталитет.

ЛИТЕРАТУРА

1. José Calles Vales, Belén Bermejo Meléndez. Dichos y frases hechas, Madrid, Ed. Libsa, 2003
2. Гюлумянц К.М. Образное употребление названий животных в сравнениях и метафорах (на материале русского и польского языков) // Вопросы фразеологии, вып. 217, Самарканд, 1971, с. 109-119
3. Фелицына В.П., Мокиенко В.М., "Русские фразеологизмы", лингвострановедческий словарь, М., 1990
4. <http://peiot.ru/texts/7/page9.htm>

ՅԱՐՑԵՐ:

Յարգ - Էվելիհնա Խանյան

- Կատարվել են արդյո՞ք փորձեր օգտագործել տվյալ դարձվածքները դասաժամերին և ինչպիսին է եղել արդյունքը:

Պատասխան -Տաթևիկ Գևորգյան

- Այո՛, անշուշտ: Բավականին հետաքրքիր աշխատանք է կատարվում, քանզի քննարկվում են իմաստային նմանությունները և տարբերությունները: Բերվում են զուգահեռներ այլ լեզուներով, եթե դրանք առկա են տվյալ լեզվում, կամ տրվում են այլ համարժեք բացատրություններ:

Յարգ - Աննա Յովհաննիսյան

- Արդյո՞ք ուսումնասիրված են տվյալ դարձվածքների կառուցվածքային կաղապարները և, քանի որ ելքային լեզուն իսպաներենն է, հայերեն, թե՞ ռուսերեն լեզվի դարձվածքների կառուցվածքային կաղապարներն են նման իսպաներենին:

Պատասխան - Տաթևիկ Գևորգյան

- Այո՛, ուսումնասիրությունն է կատարվել և տվյալները ներկայացված են աղյուսակների տեսքով /այն ատենախոսության մի մաս է/: Ավելի մոտ են ռուսերեն և իսպաներեն դարձվածքների կառուցվածքային կաղապարները, քանզի հայերենում գոյականը /մարմնի մաս/ միշտ նախադրությային է:

**ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՑՄԱՆ և ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ
ԲԱՎԱՐԻԱ ԴԱՇՆԱՅԻՆ ՀՈՂՈՒՄ**

Այժմյան Գերմանիայի հարավային մասում առաջին մշակույթը, որը կարելի է վերագրել մի ազգության, դա կելտերի Լա-Տեն մշակույթն էր (մթա. 450-240թթ.): Հիշատակություններ այս մշակույթի մասին հանդիպում են հռոմեացիների մոտ, ովքեր այս ցեղախմբերի հետ շփման մեջ են մտել այստեղ հաստատվելիս: Երբ հռոմեացիները մթա. 450-240 թ. հաստատվեցին Գերմանիայի հարավային մասում, այնտեղ ապրում էին կելտական ցեղախմբեր: Պատմական այս իրադարձությունից ի վեր արդեն կարելի է ավելի կոնկրետ նկարագրել լեզվական իրադրությունը Գերմանիայի այն հատվածում, որն այսօր Բավարիա է կոչվում: Այս տարածքի կենտրոնական մասով անցնում էր Հռոմեական կայսրություն սահմանը: Մյուս կողմից Դանուբ գետը այս տարածքում հարավի հռոմեական-կելտական-լատինական մշակույթը բաժանում էր հյուսիսում ընկած գերմանական մշակույթից: Մեր թվարկությունից 2000 տարի առաջ հյուսիսից եկած այս գերմանական ցեղերը հետագայում դրոշմեցին ամբողջ տարածքի անունը (Renn Manfred, Koenig Werner; Kleiner Bayerischer Sprachatlas):

Գերմանական ցեղերը որպես էթնիկական ամբողջություն հրաժեշտ տվեցին իրենց քիչ թե շատ մութ նախապատմությանը անտիկ զրականության ծագման հետ մեկտեղ: Նրանց մասին առաջին անգամ հիշատակվում է հռոմեացի հեղինակների մոտ (Պլինիոս Ավագ, Տակիտոս) ընդհանրական Germani անունով (կան վկայություններ նաև այն մասին, օր. Պոսեյդոնիսի մոտ /մ.թ.ա. 135-51թթ./, որ այս անվանումը գործածել են դեռևս կելտերը իրենց հյուսիսային հարևան ցեղերի համար /Deutsche Sprachgeschichte; H.Langner): Դատելով հռոմեական աղբյուրներում մեջբերված տեղեկություններից՝ արդի լեզվաբանությունը տվյալ ժամանակահատվածի համար լեզվական իրադրությունը բնութագրում է որպես «համայն գերմանական», որի ժամանակ գերմանական լեզուները դեռ խիստ տարանջատված չէին: Սակայն համաձայն որոշ գիտական կարծիքների հռոմեական հեղինակների կողմից գործածված Germani հասկացությունը թերևս չի կարելի նույնացնել արդի լեզվաբանական «գերմանական լեզուներ» հասկացության հետ: Խոսել են արդյոք հռոմեացիների կողմից հիշատակված բոլոր

ցեղերը արդի լեզվաբանության կողմից սահմանված վաղ գերմանական լեզվով, թե ոչ, հայտնի չէ: «Գերմաներեն (deutsch)» հասկացությունը պատմության տվյալ ժամանակահատվածում դեռևս գոյություն չուներ, ինչպես նաև իրենց էթնիկ ընդհանրության գիտակցումը տվյալ ցեղերի կողմից: Համապատասխան լատիներեն theodiscus բառը հռոմեացի հեղինակների կողմից գործածվում էր յուրաքանչյուր գերմանական ցեղային լեզու բնութագրելու համար՝ ի տարբերություն «ուսյալների» լատիներենի (Renn M., Koenig W.; Kleiner Bayerischer Sprachatlas):

Գերմանական, հետագայում նաև արդի գերմաներեն լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում կարևորագույն լեզվական իրադարձություն կարելի է համարել առաջին կամ գերմանական հնչյունափոխությունը, որի հետևանքով գերմանական լեզուները, լինելով հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի անդամ, մի շարք հատկանիշներով (շեշտադրում և այլն) սկսեցին տարբերվել այլ հնդեվրոպական լեզուներից, և երկրորդ կամ հին վերին գերմանական հնչյունափոխությունը, որը հիմք դրեց հին վերին գերմաներենին: Վերջինիս հետևանքով Միջին Եվրոպայի այն լեզուները, որոնք ենթարկվեցին այս հնչյունափոխությանը, աշխարհագրական նկատառումներով անվանվեցին վերին գերմանական լեզուներ (բավարերեն, շվաբերեն, ալեմաներեն, մասամբ ֆրանկյան բարբառը), իսկ բոլոր այն լեզուները, որոնք զերծ մնացին դրանից՝ ստորին գերմանական լեզուներ (հին սաքսոներեն և այլն): Այս բաժանումը, որը տեղի ունեցավ 4 - 7-րդ դարերում, հիմք է հանդիսանում նաև մերօրյա գերմանական բարբառների դասակարգման համար (Langner H., Wolf N.R.; Deutsche Sprachgeschichte):

V-րդ դարում հռոմեական կայսրության փլուզումից հետո գերմանական ցեղերը հաստատվեցին նաև Դանուբից հարավ ընկած տարածքներում: Ընդհանուր առմամբ այս ցեղախմբերից երեքը տվեցին իրենց անունները աշխարհագրական տեղանքներին. ֆրանկներն ու ալեմանները, որոնք հիշատակվում են դեռևս անտիկ գրականության մեջ, և մի ցեղախումբ, որը պատմական ասպարեզ եկավ ասես ոչ մի տեղից մթ. 500թ. (Renn M., Koenig W.; Kleiner Bayerischer Sprachatlas): Որպես ցեղային և քաղաքական միություն այն ստացավ Բավարիա անունը: Այս պահից ի վեր Բավարիան քաղաքական և լեզվական անկախություն էր վայելում:

Արդեն 8-րդ դարում Միջին Եվրոպայում նկատելի էր ավելի շատ հյուսիսից հարավ, քան արևմուտքից արևելք բարբառային

արեալների բաժանումը: Ընդ որում այս ժամանակահատվածում խոշոր բարբառները բավականին համասեռ էին: Օրինակ բավարերեն և ալեմաներեն բարբառները հազիվ էին տարբերվում միմյանցից:

խոշորների բաժանումը ավելի փոքր բարբառային արեալների տեղի ունեցավ դեռևս վաղ միջնադարում, երբ Կենտրոնական Եվրոպայում դադարեցին խոշոր միգրացիաները: Միջռեգիոնալ տեղաշարժերի, ինչպես նաև միջռեգիոնալ գրավոր լեզվի բացակայությունը խթանեցին փոքր բարբառային տարածքներում բարբառների յուրօրինակ զարգացումներին, որոնք ըստ հանգամանքների կամ տարածվեցին՝ ստանալով միջռեգիոնալ բնույթ, կամ մնացին որպես նեղ տարածքային բարբառներ:

Այս զարգացումների հիմնական պատճառ էր հանդիսանում տեղանքների բնական կտրվածությունը, ինչի մասին վկայում է այն փաստը, որ բնական նպաստավոր պայմաններից կախված, այսինքն այն վայրերում, որտեղ հնարավոր էին մասսայական տեղաշարժեր ձևավորվում էին խոշոր միջռեգիոնալ բարբառներ:

Չարավային Գերմանիայի բարբառային այժմյան խայտաբղետ պատկերը հետևանք է հենց այդպիսի միջնադարյան լեզվական երևույթների, երբ բանավոր և գրավոր լեզվական իրականությունը դրոշմված էր բարբառներով:

Իհարկե բարբառների բաժանման այս կառուցվածքը պարզվեց արդեն վաղ միջնադարում 2-րդ հնչյունափոխությամբ: Չայտնի են նաև այնպիսի օրինակներ, երբ 2-րդ հնչյունափոխությամբ նոր լեզուներ առաջացան. ինչպես օր. հոլանդերենը հռենոս-ֆրանկյան բարբառներից: Սակայն քաղաքական և տնտեսական իրադարձությունները հանգեցրին այն բանին, որ ստորին գերմանական հյուսիսը լեզվական պլանում միացավ վերին գերմանական հարավին:

2-րդ հնչյունափոխությունը հիմք հանդիսացավ նաև վերին գերմաներենի ներքին տրոհմանը՝ միջին և վերին գերմաներենի: Մերօրյա Բավարիայի տարածքի միայն մի փոքր մասն է բաժին ընկնում միջին գերմաներենին: Այն տարածված է հյուսիս-արևմտյան անկյունում՝ Աշաֆենբուրգի մոտ: Այստեղ փոքր տեղ է զբաղեցնում նաև թյուրինգյան բարբառը Լյուդվիգսհաֆենի շրջակայքում, այնպես որ Բավարիայի մեծ մասը զբաղեցնում են վերին գերմանական բարբառները՝ հյուսիսում արևելաֆրանկյան բարբառը, հարավ-արևմուտքում՝ շվաբական բարբառը, իսկ արևելքում՝ բավարականը:

Այսպիսով կարելի է եզրակացնել, որ ներկայիս Գերմանիայի վարչական բաժանումը բարբառների զարգացման պատմական ընթացքի համեմատ բավականին նոր երևույթ է: Չնայած որ միջնադարյան Գերմանիայում բարբառների զարգացման վաղ շրջանում պատմաքաղաքական և պատմատնտեսական իրադարձությունները նրանց զարգացման հետագա ընթացքի վրա բավականին մեծ ազդեցություն ունեցան, Գերմանիայի նոր պատմության մեջ վարչական բաժանումներ իրականացնելիս՝ առանձին տեղանքների բարբառային առանձնահատկությունները ավելի քիչ հաշվի առնվեցին: Եվ չնայած դրան Բավարիան մնում է Գերմանիայի ամենապահպանողական մարզերից մեկը, որտեղ բարբառները ներթափանցել են առօրյա կյանքի բոլոր ոլորտները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Besch W./ Knoop V./ Putschke W./ Wiegand H.E. ; Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung. 2 Halbbände, Berlin, New York 1982,1983.
2. Kolb H./ Matzel K./ Stockman K.; Althochdeutsch, 2 Bände, Heidelberg 1987.
3. Langner Helmut/ Wolf Norbert Richard; Deutsche Sprachgeschichte, Hirzel Verlag, Stuttgart 2007.
4. Patočka Franz/ Wiesinger Peter; Morphologie und Syntax deutscher Dialekte und historische Dialektologie des Deutschen; Marburg, Lahn 2003.
5. Renn Manfred/ König Werner; Kleiner Bayerischer Sprachatlas; Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2005.
6. Schmidt W.; Geschichte der deutschen Sprache, Volk und Wissen, Berlin 1970.
7. Schmidt W.; Geschichte der deutschen Sprache, Stuttgart 2007.
8. Tschirsch F.; Geschichte der deutschen Sprache, Teil 1.; Schmidt, Berlin 1983.

**ՂԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐԻ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՀՄՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՆԵԹԱՑՈՒՄ ՕՏԱՐ՝
ՖՐԱՆՍԵՐԵՆ ԼԵԶՎԻ ԴԱՍԵՐԻՆ**

Նոր ժամանակները պահանջում են ինչպես օտար լեզուների դասավանդման ընդհանուր մեթոդիկայի, այնպես էլ կոնկրետ մեթոդների և ձևերի անհապաղ վերանայում: Յուրաքանչյուր օտար լեզվի դաս մշակութային խաչմերուկ է, միջմշակութային հաղորդակցության փորձ: Յուրաքանչյուր օտար բառ ենթադրում է ազգային գիտակցությամբ պայմանավորված պատկերացում աշխարհի մասին: Ուսանողի օտար լեզվի իմացության մակարդակը որոշվում է ոչ միայն դասախոսի հետ անմիջական շփմամբ, այլ օտար լեզու սովորելու համար պետք է այն ակտիվ կիրառել կենդանի, իրական իրադրություններում, կապ հաստատել օտար լեզուների դասավանդման և կյանքի միջև: Օտար լեզուների, որպես տարբեր ազգերի և մշակույթների ներկայացուցիչների միջև հաղորդակցության միջոց, դասավանդման արդի խնդիրն է՝ լեզուն ուսումնասիրել տվյալ լեզվով խոսող ժողովրդի մշակույթի հետ համատեղ:

Լեզվական խոչընդոտի հաղթահարումը բավական չէ տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչների միջև արդյունավետ հաղորդակցություն ապահովելու համար: «Տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչների շփման իրադրություններում, ինչպես նշում են Ի. Յու. Մարկովիչը և Յու. Ա. Սորոկինը, լեզվական խոչընդոտը միակը չէ փոխըմբռնման ճանապարհին: Տարբեր մշակութային առանձնահատկությունները կարող են դժվարեցնել միջմշակութային հաղորդակցությունը»: (6, 26)

Միջմշակութային իմացությունը «հայրենի աշխարհի» և «ուսումնասիրվող լեզվի աշխարհի» միջև հարաբերությունների (նմանությունների և տարբերությունների) իմացությունն ու ըմբռնումն է: Անշուշտ, կարևոր է նշել նաև, որ միջմշակութային իմացությունը ներառում է երկու աշխարհների միջև տարածքային և հասարակական բազմազանության գիտակցում: Օբյեկտիվ գիտելիքներից բացի միջմշակութային իրազեկությունն ընդգրկում է նաև երկու համայնքների միմյանց մասին պատկերացումները, որոնք հաճախ հանդես են գալիս որպես ազգային կարծրատիպեր:(3,120)

Տվյալ հոդվածում մենք կփորձենք անդրադառնալ դարձվածային արտահայտություններին, որոնք, որպես խոսքը ոճավորելու անփոխարինելի միջոցներ, արտացոլում են տվյալ ժողովրդի ինքնատիպությունը, ազգային մտածողությունն ու հոգեբանությունը: Տվյալ լեզվի դարձվածքները իմաստավորվել են ժողովրդի դարերի կենսափորձով, դարձել պատկերավոր և կուռ արտահայտություններ: Դարձվածքները այդ լեզուն կրող ժողովրդի հոգևոր մշակույթի հարստությունն են: Ժողովրդական իմաստության արտահայտությունները օգնում են համեմատել սեփական և օտար մշակույթը, մտորել այն մշակութային և լեզվական առանձնահատկությունների շուրջ, որոնք ընդհանուր են գրեթե բոլոր լեզուների համար, սակայն հատուկ են միայն տվյալ լեզվին:

Լեզուն ոչ միայն արտացոլում է մարդու ներաշխարհը և նրա մշակույթը, այլ պահպանում է մշակույթը և այն փոխանցում սերնդեսերունդ: Հետևաբար լեզուն կարևոր դեր է խաղում ազգային բնավորության, ժողովրդի, անձի ձևավորման գործընթացում: Շատ լեզվաբանների կարծիքով դարձվածքը բառերի կայուն, պատրաստի վերարտադրելի, վերաիմաստավորված կապակցություն է, ուր բաղկացուցիչ բառերի ինքնուրույնությունը ձևական է, շարահյուսական կապը՝ նթագնած (2, 5):

Որևէ դարձվածք ստուգաբանելիս դարձվածաբանությունը բոլոր դեպքերում կարիք ունի դիմելու ժողովրդի ինչպես «ներքին», այնպես էլ «արտաքին» (այսինքն՝ այլ ժողովուրդների, նրանց մշակույթի հետ շփման) պատմության, ազգագրության, գրականագիտության, բնագիտության, արվեստաբանության, հոգեբանության և այլ հարակից գիտությունների տվյալներին (2, 75)

Ֆրանսերենի և հայերենի համար դարձվածքների առաջացման անսպառ աղբյուրը հենց ինքը՝ կենդանի ընդհանուր լեզուն է: Տնտեսություն, գիտություն և տեխնիկա, հեռուստատեսություն և մամուլ, գրականություն և արվեստ, ինքնուրույն ստեղծագործություն ու թարգմանություն, տվյալ ժողովրդի հատվածների, ինչպես նաև ժողովուրդների՝ օրեցօր ավելի ու ավելի սերտացող շփումներ, արդիականություն և պատմություն, - ահա այն «ջրանցքները», հայ լեզվաբաններից մեկի պատկերավոր խոսքով ասած, որոնցով առու-առու, վտակ-վտակ գալիս ընդհանուր լեզվի գետն են հորդացնում դարձվածքները:(2,49)

Այդ ուղորտներից յուրաքանչյուրին հատուկ արտահայտությունը, (բաղադրյալ) տերմինը կամ պարզապես ազատ կապակցությունը, հենց որ դուրս են բերվում տվյալ ուղորտից, ստանում են փոխաբերական իմաստավորում և հնարավորություն՝ դարձվածքի վերածվելու:(2,50)

Մենք իրավունք չունենք անտեսելու, որ ժողովուրդների լեզվամտածողության մեջ կան ինչպես անուրանալի ընդհանրություններ, այնպես էլ տարբերություններ, որոնք բխում են մարդկային մտածողության զարգացման, պատմության մեջ իսկ գոյություն ունեցող շոշափելի ընդհանրությունից: Մտածելակերպի այդ ընդհանրությունները իրենց դրսևորումն են գտնում աշխարհագրագրության, աշխարհըմբռնման, մեզ շրջապատող աշխարհի, երևույթների՝ լեզվական միջոցներով արտահայտման որոշ ընդհանրությունների մեջ, հետևաբար և դարձվածքների մեջ:(2,70)

Օրինակ՝ *պատառները հաշվել* իր համարժեքն ունի ինչպես մի շարք լեզուներում, այնպես էլ ֆրանսերենում՝ *compter les morceaux*: Իսկ *մատներդ կլիզես* դարձվածքն ունեն ծանոթ համարյա բոլոր լեզուները՝ եվրոպական և «սեփական»։ ռուսերենում՝ *пальчики облизать*, ֆրանսերենում՝ *se/ s'en lecher les doigts// les quatre doigts et le pouce* (բառացի՝ «չորս մատներն ու բութը»)

Mme Fauconnier avait très mal mangé; chez elle pour ses quarante sous, elle aurait eu un petit plat à *se l'écher les doigts* (8, 359):

Նման ընդհանրություններն արդեն չի կարելի այլ կերպ բացատրել, քան մտածելակերպի ընդհանրությամբ: (2,71)

Միշտ չէ, որ լեզուների դարձվածքների միջև եղած ընդհանրությունները վկայում են փոխառություն-պատճենման գոյությունը: Ավելացնենք և այն պատահական նմանությունները, որ տեղ-տեղ կան լեզուների այս կամ այն զույգի նաև դարձվածքների մեջ: Ըստ որում երբեմն մի լեզվի դարձվածքը համընկնում է հայերենի ոչ միայն գրական, այլև խոսակցական, նույնիսկ բարբառային դարձվածքին: Ահա մի շարք այդպիսի պատահական համընկնումներ.

Օրինակ՝ *սիրտը շուռ բերել* – *retourner le cœur// en avoir retourné le cœur*

սիրտը մեկի վրա տաքանալ – *chauffer le cœur à qn*
խսկց. դուռը դռան – *porte à porte*

խսկց. ձեռ ու նոտ անել - faire des pieds et des mains// des dents

սիրտ տալ - donner//redonner du cœur

զուլխը դնելու քար չունենալ/ չգտնել - n'avoir pas une pierre où reposer la tête(2,74)

Բերված օրինակներից պարզ երևում է, որ տարբեր բաղադրիչներն ստուգաբանական նշանակություններով պատվում են իմաստային գրեթե միևնույն դաշտի շուրջը՝ որոշակի կերպով ցուցահանելով մտածելակերպի անհերքելի ընդհանրություններ:

Նրանց կողքին կան այնպիսի դարձվածքներ, որոնց բաղադրիչները նույնը կամ գրեթե նույնն են, իմաստները՝ տարբեր.

հայերեն - *երկու ոտքը մի կոշիկի մեջ դնել - մի բանի հետամուտ լինելով՝ շտապեցնել*

Ֆրանսերեն - *mettre deux pieds dans un soulier - ձգձգել, քաշքշել, մլուլ տալ*

հայերեն - *ոտքի տակ ձու լինել - շատ զգույշ ու դանդաղ քայլել*

Ֆրանսերեն - *avoir des œufs de fourmis sous les pieds - (բառացի՝ ոտքերի տակ մրջյունի ձվեր ունենալ) - ճանապարհից առաջ տենդագին սպասման մեջ լինել*

Զմոռանաճք նաև տարբեր ժողովուրդների բանահյուսության՝ այսպես կոչված «թափառող սյուժեներով» ստեղծագործությունների (առակների, առած-ասացվածքների, կենդանական պատմությունների, հեքիաթների և այլն) գոյությունը, որոնց հիման վրա նույնպես ստեղծված կան «քույր» դարձվածքներ:(2,71)

Դարձյալ գրեթե բոլոր ծանոթ լեզուներն ունեն իրար հետ ինչպես *շուն ու կատու լինել/ ապրել* դարձվածքը՝ նույն նշանակությամբ ինչ-որ հայերենը, ռուսերենը *жить как кошка с собакой* = ֆրանսերեն *vivre comme chien et chat*: *Սա նրանից է, որ շան և կատվի* պատմությունը կամ առակը ժողովուրդների մոտ տարածված է:

Ces gens vivent comme chien et chat, ils ne peuvent se souffrir (4, 93):

Ֆրանսերենում բազմաթիվ են համեմատության դարձվածքները, որոնք առաջացել են տարբեր դարաշրջաններում: Համեմատությունները վերցված են կյանքի ամենատարբեր ոլորտներից և արտացոլում են ֆրանսիացի ժողովրդի պատմությունը, կենցաղը ու մշակույթը: Շատ համեմատություններ կազմվել են կենդանիների անվանումներով, որոնց մեջ հատկապես

մեծ է ընտանի կենդանիներով կազմված հարաբերությունները: Դրանց որոշ մասը հանդիպւմ է մի շարք լեզուներում: Ըստ որում, նման դեպքերում ժողովուրդը կենդանիներին բնորոշ հատկանիշներով վերահիմաստավորված կերպով բնութագրում է մարդկանց, նրանց հատկանիշներն ու արարքները:

Օրինակ՝ *fidèle comme un chien* – շան՝ ձիու պես հավատարիմ

travailler comme un bœuf– եզի՝ էշի՝ մեղվի՝ մրջյունի պես աշխատել

répéter comme un perroquet – բուքակի պես կրկնել

Սակայն կան նաև համեմատություն-դարձվածքներ, որոնք հատուկ են միայն մեկ լեզվին: Օրինակ, եթե *rusé comme un renard* (խորամանկ ինչպես աղվեսը) հանդիպում ենք բազմաթիվ լեզուներում, ապա *malin comme un singe* (բառացի՝ խորամանկ ինչպես կապիկը) հատուկ է միայն ֆրանսերեն լեզվին, քանի որ ֆրանսիացիների համար կապիկը խորամանկության խորհրդանիշ է:

Chambert – Ce Bardot est *malin comme un singe*, c' est une chance de l' avoir pour avoué (4, 291):

Ֆրանսերենում շատ համեմատություններ արտացոլում են բնության երևույթներ, մարդկային սովորույթներ: Զգալի թվով համեմատություններ ունեն կրոնական ծագում, մի շարք համեմատություններ էլ առաջացել են անցյալ դարաշրջաններում և կապված են որևէ պատմական իրադարձության հետ:

Օր.՝ *Attendre 107 ans* – Սպասել 107 տարի -երկար սպասել: Հայտնի է, որ Փարիզի Աստվածամոր Տաճարը կառուցվել է 107 տարում և այդ ժամանակաշրջանը փարիզեցիների համար հավերժություն էր թվում: Մինչդեռ պետք է նշել, որ շինարարության ճշգրիտ տևողությունը հստակ պարզ չէ: Ոմանց համար այն սկսվել է 1163-ին և ավարտվել 1330-ին, իսկ մյուսների համար 1345: Սակայն վստահ կարելի է ասել, որ տաճարի շինարարությունը տևել է շատ երկար և անցել է մեկ դարի սահմանը:

Այժմ այս դարձվածքը հաճախ օգտագործվում է ժխտական ձևով «ne pas attendre 107 ans», ընդգծելու համար, որ պետք չէ սպասել նույնքան երկար, որքան տաճարի շինարարությունն են սպասել (9):

Ինչպես գիտենք, լեզուն սոցիալ-մշակութային երևույթ է և ժողովրդական իմաստության արտահայտությունները, ինչպիսիք են դարձվածքները ու ասացվածքները մեծապես օժանդակում են ժողովրդական մշակույթին: Դարերի ընթացքում կուտակված այդ ժողովրդական իմաստությունը, որն արտահայտվում է լեզվում ու

հայտնի է բոլորին, հանդիսանում է սոցիոլեզվաբանական իրազեկության լեզվաբանական ասպեկտի կարևոր բաղկացուցիչ մաս: (3,137)

Գիշտ է, դարձվածքները շատ հին ծագում ունեն, գալիս են դարերի խորքից, բայցևայնպես ունեն նաև արդիական նշանակություն, ստեղծվում են նաև մեր՝ իրադարձություններով անչափ հարուստ օրերում:

Հաշվի առնելով, որ ուսումնասիրելով օտար լեզու պետք է ուսումնասիրել տվյալ լեզվով խոսող ժողովրդի մշակույթը և դարձվածքներն ու ասացվածքները այդ լեզուն կրող ժողովրդի հոգևոր մշակույթի հարստությունն են, ազգային լեզվանտածողության ամենավառ և ամենապատկերավոր արտահայտությունները՝ հետևաբար օտար լեզվի դասերին յուրաքանչյուր թեմայի շրջանակներում անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նաև դարձվածքներ և ասացվածքներ, որոնք օգնում են ուսանողներին մտորել ինչպես օտար, այնպես էլ սեփական մշակույթի, ազգային մտածողության, սովորույթների, աշխարհայացքի շուրջ: Տվյալ ազգի իմաստությունն արտացոլող այս արտահայտությունները՝ լինելով լեզվի ամենահետաքրքիր տարրերից մեկը ծառայում են միջմշակութային հմտությունների զարգացմանը, հարստացնում և զորեղացնում են խոսքը: Լեզվական այդ միավորները պարունակում են միջմշակութային տարրեր (նշաններ), որոնք լուսաբանում են ազգային մտածելակերպի և ապրելակերպի փոփոխությունները քաղաքակրթության և լեզվի զարգացման ընթացքում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բաղիկյան Խ., Դարձվածային ոճաբանություն, Երևան 2000
2. Բեդիրյան Պ., «Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն», Երևան 1973
3. Լեզուների իմացության/իրազեկության համաեվրոպական համակարգ ուսումնառություն, դասավանդում, զնահատում, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրաստուրգ 2001, թարգմանություն Երևան 2005
4. Armand Nazarian, Les locutions comparatives de la langue française, Erévan 1997
5. Vladimir Stépanian, A la découverte du texte, Erévan 2005
6. Тер-Минасова С.Г., Язык и межкультурная коммуникация, Москва 2000
7. III Международная научная конференция "Язык и культура", Москва 2005

8. В.Г.Гак, И.А. Кунине, И.П. Лалаев, И.А. Мовшовуч, Я.И. Рескер, О.А. Хортик, Французско – русский фразеологический словарь, Москва, 1963
9. [http://fr.wiktionary.org/wiki/wiktionnaire:](http://fr.wiktionary.org/wiki/wiktionnaire:liste-d'expressions)
liste-d'expressions – fran% C3% A7 aises #

**ՏԵՂԵԿԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱԳԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԻՍԱՍՏԱՅԻՆ
ՊԼՏՃԵՆՈՒՄՆԵՐԻ ԴՐՍՆՈՐՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ
ԱՌԱՆՁՆԱԳՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
(Ֆրանսերենի և հայերենի զուգադրությամբ)**

Լեզվաբանության մեջ համեմատաբար քիչ ուշադրության արժանացած իմաստային պատճենումները կարևոր դեր են խաղում տեղեկագիտության տերմինաշինության հարցում: Ի տարբերություն բառակազմական պատճենումների՝ իմաստային պատճենումները սերտորեն առնչվում են բառիմաստի զարգացման հետ. եթե օտար ազդեցությամբ ստեղծվում են բառային նոր միավորներ, ապա բնական է, որ գոյություն ունեցող բառերը ժամանակի ընթացքում կարող են ձեռք բերել նոր իմաստներ: Ինչ խոսք, բառապատճենումները ոչ միայն սոսկ բառակազմական, այլև իմաստաբանական երևույթ են. սեփական լեզվանյութով ստեղծված միավորներն օտար բառիմաստն են արտահայտում: Մինչդեռ, իմաստային պատճենման դեպքում այդ գործընթացը զերծ է մնում բառային նոր միավորի կերտումից. համագործածական բառապաշարի միավորն ընդգրկվում է տերմինահամակարգ, ինչի արդյունքում ընդլայնվում է բառի իմաստային կառուցվածքը:

Մասնագիտական գրականության մեջ իմաստային պատճենումները մե՛րթ ձևակերպվում են որպես «...թարգմանություններ, որոնք արտահայտում են օտար տերմինի իմաստը»(9, էջ 125), մե՛րթ՝ «...օտար բառի իմաստային կառուցվածքի, այն կազմող նշանակությունների կամ նրբիմաստների կայուն կապի կրկնօրինակման արդյունք, իմաստային մասնակի զուգադրիչության հիման վրա մեկ լեզվից մյուսը փոխանցվող որևէ նոր նշանակություն կամ նրբիմաստ»(3, էջ 28), մե՛րթ էլ՝ «...սեփական լեզվանյութով օտար միավորի իմաստի արտահայտում՝ առանց բառային նոր միավոր ստեղծելու» (7, էջ 15):

Հաշվի առնելով, որ ոչ բոլոր թարգմանություններն են համարվում իմաստային պատճենումներ, քանզի թարգմանության ընթացքում երկու լեզուների համարժեք բառերի իմաստային մերձեցումը իմաստային պատճենում չի կարող դիտվել, մենք համակարծիք ենք վերոնշյալ մյուս երկու ձևակերպումներին:

Իմաստային կառուցվածքի արտահայտման փաստը շեշտադրող ձևակերպումը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ

իմաստային պատճենումը բովանդակային պլանում կատարվող ազդեցության հետևանք է, ինչն էլ հնարավորություն է տալիս ընդլայնել դրա կիրառման շրջանակները, չսահմանափակվել բառի ձևությամբ կառուցվածքի դիտարկմամբ և հիմք ընդունել օտար միավորի իմաստային վերարտադրումը: Վերջինիս հետևանքով տվյալ միավորի նրբիմաստներն են անցնում մեկ լեզվից մյուսը: Այսինքն, պարտադիր է ոչ թե օտար տերմինի և նրա սեփական համարժեքի արտաքին ձևային նմանությունը, այլ իմաստային կառուցվածքի ընդհանրությունը՝ միավորող իմաստի առկայությունը:

Իմաստային պատճենումը տեղեկագիտության տերմինային համակարգում հազվադեպ, բայց յուրահատուկ դրսևորում ունի. այն հարում է տերմինային բառապաշարի համալրման մեկ այլ եղանակին՝ ոչ տերմինային միավորի տերմինացմանը: Օտար լեզվում տերմինային իմաստ ունեցող բառի ազդեցությամբ մեկ այլ լեզվում դրան համարժեք բառը ձեռք է բերում նույն իմաստը՝ վերածվելով տերմինի:

Որպես բառի նոր իմաստներ ձեռք բերելու միջոց՝ իմաստային պատճենումը բազմիմաստության արդյունք է: Մինչդեռ, դա ոչ թե խաթարում է տերմինների մենիմաստությունն ու միօրինակությունը, այլ նպաստում դրանց մատչելիությանն ու հակիրճությանը. չէ՞ որ տվյալ տերմինային համակարգում համագործածական բառապաշարի միավորը վերածվում է մենիմաստ տերմինի: Դեռ ավելին, տերմինահամակարգ ներթափանցած համագործածական բառերը կարող են դառնալ բազմիմաստության տրոհման պատճառ և համանունների ստեղծման միջոց: Դա բացատրվում է տարատեսակ զուգորդությունների հիման վրա բառերի իմաստային զարգացումներով:

Մասնագիտական գրականության մեջ համանունների առաջացման հարցում իմաստային պատճենումների դերակատարության վերաբերյալ իրարամերժ կարծիքներ կան: Մի կողմից պատճենումները դիտվում են որպես համանունների ստեղծման գործուն աղբյուր (4, էջ 160), մյուս կողմից՝ հազվադեպ միջոց (8, էջ 101):

Վերջին տեսակետն արտահայտող հեղինակը հանդգլած է, որ «...համանունական կապի պատճենումը պետք է դիտել միայն տարածին համանունների շրջանակում, քանզի համածին համանունների դեպքում դժվար է որոշել, թե ե՞րբ է հաստատվել պատճենումն աղբյուր լեզվում. բազմիմաստության տրոհումից հետո՞ թե՞ առաջ» (նույն տեղում):

Ինչ խոսք, համագործածական բառամթերքում վերն արծարծված տարբերակումը դժվար է, բայց դա չի խոչընդոտում տերմինահամակարգում իմաստային պատճենումները որպես համանունների առաջացման գործուն աղբյուր դիտելուն. լեզվական նյութի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս ենթադրել, որ տեղեկագիտության ոլորտում բազմիմաստության տրոհումը հիմնականում հաջորդում է տերմինահամակարգում միավորների ի հայտ գալուն: Բանն այն է, որ իբրև կանոն՝ արտաքին համաբանության միջոցով տերմինահամակարգում ընդգրկված միավորը ձեռք է բերում այդ համակարգին բնորոշ բոլոր հատկանիշներն ու իր գործառնությունը կտրուկ տարբերվում համագործածական բառապաշարի նույն միավորից: Օրինակ՝

ընտանիք բառը ֆրանսերենում(*famille*), ռուսերենում (*семейство*) և հայերենում տեխնիկական տերմինի իմաստ է ձեռք բերել անգլերեն *family* բառի համապատասխան իմաստի պատճենման ճանապարհով: Արտաքին համաբանության միջոցով տեղեկագիտության տերմինահամակարգ ներթափանցած այս միավորը համագործածական բառապաշարի նույնանուն բառից տարբերվում է ոչ թե արտահայտության, այլ բովանդակության պլանում՝ գործառնությային առումով, ինչը ենթադրում է, որ երկու միավորները միևնույն ընդհանուր իմաստային կառուցվածքը չեն կարող ունենալ. իմաստային ընդհանրությունների խաթարման հետևանքով ստեղծվում են երկու համանուն միավորներ: Փաստորեն, այս դեպքում իմաստային պատճենումը կոնկրետ տեղեկագիտության ոլորտում է հանդես գալիս որպես համանունության աղբյուր:

Գիշտ է, որոշ լեզվաբաններ մեջբերված օրինակը կարող են դիտել որպես բազմիմաստ միավորի իմաստային տարբերակ՝ հաշվի առնելով տեսական գրականության մեջ նշված համանունության և բազմիմաստության միջև սահմանների պայմանականության փաստը՝ պայմանավորված մեկ նշանակիչի և տարբեր նշանակյալների առկայությամբ (12, էջ 51), բայց դրանք էականորեն տարանջատվում են միմյանցից, ինչը պարզաբանվում է իմաստային վերլուծության միջոցով: Նշանակությունների ընդհանուր իմաստային բաղադրիչի պահպանման դեպքում մենք առնչվում ենք բազմիմաստության հետ: Իսկ համանունության դեպքում տվյալ միավորը ներկայանում է առանձին բառահոդվածներով, ինչպես նաև՝ ածանցված կամ արտահայտչական տարբերակներով (14, էջ 110): Այսպիսով, չնայած տերմինաբանության ոլորտում չեն խրախուսվում ո՛չ բազմիմաստությունը, ո՛չ էլ համանունությունը, այնուամենայնիվ,

գիտատեխնիկական տերմինակերտման գործընթացն անհնար է զերծ պահել համագործածական բառերի ներթափանցումից, առավել ևս, երբ դա տեղի է ունենում արտաքին համաբանության միջոցով ստեղծված զուգորդությունների հիման վրա: Իմաստային նրբերանգի վերագրման այս եղանակը մեծապես նպաստում է տերմինների դյուրըմբռնելիությանն ու ապահովում նրանց թափանցիկ, ընկալելի ներքին ձևը, հետևաբար նաև՝ պատճառաբանվածությունը:

Բառիմաստի տերմինացմանը՝ լեզվական տարբեր ոլորտների բառերը որպես տերմին գործածելուն անդրադառնալով՝ Ս.Ա. Ասլանյանը նշում է տերմինակազմության երկու սկզբունք՝ առաջնային կազմություն և երկրորդային կազմություն (1, էջ 172):

Առաջինի դեպքում սովորական բառը գործածվում է որպես տերմին, իսկ երկրորդի դեպքում նոր տերմինը կերտվում է արդեն գոյություն ունեցող տերմիններից՝ բառակազմության, իմաստափոխության կամ բառակապակցության միջոցով:

Իմաստային տերմին-պատճենումները, թերևս, հարում են առաջին սկզբունքին, քանզի մասնագիտական գրականության մեջ ընդգծվում է, որ տերմինաբանության հիմնական միջուկն առաջացել է համագործածական բառերը որպես տերմիններ գործածելու հետևանքով (նշվ. աշխատ., էջ 174):

Այս դրույթը ձևակերպելով և մեջբերելով Վ.Ն. Պրոխորովայի տեսակետը՝ Ս.Ա. Ասլանյանը մեկ այլ առիթով ընդգծում է, որ տերմինաստեղծման վերոնշյալ գործընթացի (առաջնային կազմության) օրինաչափությունը բխում է կենցաղային և տերմինային բառապաշարների ընդհանրությունից, ինչը բացատրվում է հետևյալով.

ա/ և՛ կենցաղային բառերը, և՛ տերմինները հաճախ հանդես են գալիս անվանողական գործառությամբ,

բ/ և՛ կենցաղային բառերը, և՛ տերմինները համարժեք ու համազոր են իրենց արտահայտած հասկացությանը և հարաբերականորեն մենիմաստ են,

գ/ ինչպես կենցաղային բառերն են ընդգրկվում ընդհանուր բառապաշարի որոշ խմբի մեջ, այնպես էլ տերմիններն են համալրում տերմինաբանական շարքը (2, էջ 43):

Համամիտ լինելով վերոնշյալ ընդհանրությունների հետ՝ միաժամանակ չենք կարող հերքել տերմինների և կենցաղային բառերի էական տարբերությունները: Նախ, կենցաղային բառերի մեծ մասն ի հայտ է գալիս տարերայնորեն, իսկ տերմինները ոչ թե հայտնվում, այլ ստեղծվում են հատուկ մասնագիտական

շրջանակներում և նպատակադրված գործունեության արդյունք են: Եվ հետո, ի տարբերություն տերմինների՝ կենցաղային բառերը մենիմաստությունից ու գիտականությունից զուրկ, խրախուսվող բազմիմաստությամբ հանդես եկող միավորներ են:

Այսպես, *պատուհան* բառը, որպես համագործածական բառամթերքի միավոր, տարբեր իրադրություններում կարող է գործածվել իր հոմանշային տարբերակներով, իսկ որպես գիտատեխնիկական տերմինահամակարգի միավոր՝ *ֆր.fenêtre* <անգլ.*window*>ռուս.*окно*>հայ.*պատուհան* տեղեկագիտական տերմինը մենիմաստ է և սահմանվում է որպես «...էկրանի մի հատված, որն օգտագործվում է հատուկ տեղեկություն ցույց տալու համար» (5, էջ 356):

Բացի այդ, կենցաղային բառերով համագործածական բառամթերքի համալրումը երկար ժամանակ չպահանջող երևույթ է, որն անհամեմատելի է տերմինակերտման բարդ ու աշխատատար գործընթացի հետ:

Ընդհանրապես, որևէ տերմինաբանական համակարգ համագործածական բառերով համալրելու դեպքում ուշադրություն է դարձվում հատկապես բանավոր խոսքին, որտեղ տերմինացումն ավելի վաղ է տեղի ունենում, ինչն էլ պայմանավորում է միավորների իմաստափոխությունը, մասնավորապես՝ փոխաբերական կիրառումը:

Այս առումով Ն.Ա. Պառնասյանն ընդգծել է, որ « Իմաստային պատճենումների դեպքում բառերն օտար համարժեք բառերի նմանողությամբ ձեռք են բերում նոր, առանձնապես փոխաբերական իմաստներ»(11, էջ 23):

Առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում արտաքին համաբանության վրա հիմնված մարմնի մասերի, ինչպես նաև կենդանական աշխարհի հետ կապված իմաստափոխությունները: Օրինակ՝

ֆր.tête <անգլ.*head*>ռուս.*голова*>հայ.*գլխիկ*, *ֆր.souris* <
անգլ.mouse>ռուս.*мышка* >հայ.*մկնիկ*:

Հետաքրքիր է, որ փոխաբերական իմաստ արտահայտող իմաստային պատճենումների կիրառման հաճախականությունը տարբերվում է լեզուներում: Այսպես,

ֆր.arrobase <անգլ.*at* *sign*<ռուս.*собака* <հայ.*շնիկ*
տերմինի վերլուծությունից ակնհայտ է ռուսերենում և հայերենում միևնույն պատճենված տերմինի իմաստափոխված տարբերակին նախընտրություն տալու միտումը, ինչը բացակայում է և՛ անգլերենում, և՛ ֆրանսերենում: Վերջինումս գործածվում է անգլերենից ներքին համաբանությամբ՝ տեխնիկական

զուգորդության միջոցով կերտված տերմինը: Իսկ ահա հայերեն *շնիկ* և ռուսերեն *собачка* օրինակում վերարտադրվում է ոչ միայն միավորի ներքին, այլև արտաքին՝ ձևության յին կառուցվածքը. ռուսերեն *-ка* փոքրացուցիչ վերջածանցին համապատասխանում է հայերեն նույնաթեք *-իկ*: Ինչպես այս, այնպես էլ տեղեկագիտական մի շարք այլ տերմիններում նկատվում է միջնորդ լեզու ռուսերենի ազդեցությունը՝ չնայած մեր ժամանակաշրջանի՝ դեպի անգլերենն ունեցած հակավածությանը: Օրինակ՝

Ֆր. collar < անգլ. paste > ռուս. вставка > հայ. տեղադրել տերմինի նշանակությունն է «սոսնձել», մինչդեռ հայերենում այն կիրառվում է ռուսերեն միավորի տեխնիկական իմաստի պատճենումով: Ամեն դեպքում, անժխտելի է այն, որ տեղեկագիտության բնագավառում անգլերենի դերն անհամեմատ ավելի ազդեցիկ է: Դա հատկապես ակնհայտ է ֆրանսերեն տերմին-պատճենումներում: Օրինակ՝ ֆրանսերենում իմաստափոխված *épine dorsale* (բառացիորեն «ողնաշար») բառակապակցական տերմին-պատճենումը կերտվել է անգլերենի նույն իմաստն արտահայտող *backbone* տերմինի հիման վրա: Հայերենում և ռուսերենում այս տերմինի համարժեքներն են *հիմնուղի < магистраль >* տարբերակները, և այն ձևակերպվում է որպես «մեծ արագության, մեծ տարողունակության միացնող ուղի, որը կապում է ավելի փոքր ենթացանցերը» (5, էջ 36): Ուշագրավ է նաև *Ֆր.puce < անգլ.chip > ռուս.микросхема > հայ.մանրասխեմա* օրինակը, ուր ֆրանսերենի իմաստափոխված (բառացիորեն «փայտօջիլ») իմաստային տերմին-պատճենմանը ռուսերենում և հայերենում համապատասխանում են բառակազմական պատճենման տարբերակները:

Կարծում ենք, որ այս երևույթը բացատրվում է մի կողմից լեզվանտաժողության, մյուս կողմից՝ զարգացումների վրա հիմնված լեզվական կապերի և փոխազդեցությունների առանձնահատկություններով: Իսկ զարգացման գործընթացն իրականանում է մշտական և բազմակողմանի լեզվական շփումների միջոցով (13, էջ 7):

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք փաստել պատճենման՝ որպես ներկառուցվածքային գործընթացի և լեզվական կապերի սերտ փոխապայմանավորվածությունը:

Լեզվական նյութի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ իմաստային տերմին-պատճենումները նաև հոմանիշների աղբյուր են հանդիսանում: Հանդիպում են իմաստափոխված այնպիսի

տարբերակներ, որոնք տերմինահամակարգը համալրում են փոխաբերաբար գործածվող հոմանիշներով: Օրինակ՝

Ֆր. Incendier <անզլ. to flame>ռուս. поджигать > հայ. այրել տերմինի ֆրանսերեն հոմանիշներն են *flinguer* և *fusiller* տարբերակները:¹⁷

Նմանատիպ դեպքերն այն կարծիքն են ձևավորում, որ երբեմն տվյալ հասկացությունը սահմանող տերմինն ի վիճակի չէ սպառել ողջ բովանդակությունն ու երևույթի նկարագրությունը, և հոմանիշները լիարժեք ձևակերպում, ամբողջացնում են տվյալ տերմինի պատկերացումը:

Հոմանիշներն, ինչ խոսք, արտահայտում են տերմինների նրբինաստները, բայց հիմնականում վերածվում են տերմինակազմության մեջ չխրախուսվող կրկնակ ձևերի: Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ տերմինաբանական կրկնակ ձևերը կրճատվում կամ ի սպառ վերանում են տերմինահամակարգում տվյալ տերմինի կայունացմանը և լեզվի նորմերի պահպանմանը համընթաց:

Իմաստային պատճենումներից անդրադառնալիս անխուսափելիորեն առնչվում ենք դրանց չափավոր և տեղին գործածման խնդիրներին: Պայմանավորված գիտատեխնիկական լայնամասշտաբ զարգացումներով, ինֆորմացիայի հոսքով մեր օրերում կարևորվում է լեզվական միավորների տնտեսումը. մասնագետները ձգտում են հասնել բառակազմական և իմաստաբանական նյութի արդյունավետ և խնայողական օգտագործմանը՝ նվազագույն միջոցներով առավելագույն ինֆորմացիայի արտահայտմանը:

Լեզվի տնտեսմանն անդրադառնալով՝ Ա.Պ. Շապալովան մեջբերում է Ա.Մարտինեի այն տեսակետը, որ «Լեզվի զարգացումը բնորոշվում է հակասությամբ, որը ստեղծվում է մարդու շփման, արտահայտման պահանջի կրկնապատկման և իր մտավոր ու ֆիզիկական գործունեությունը նվազագույնի հասցնելու նկրտումով: Այդպիսով, լեզվական վարվելակերպը կարգավորվում է *նվազագույն ջանքերի սկզբունքով*» (16, էջ 87):

Վերոնշյալ ձևակերպումից և մեր կատարած ուսումնասիրություններից ելնելով՝ տերմինակերտման հարցում տնտեսման միտումը կարելի է մեկնաբանել որպես նպատակահարմարության ձգտում: Հնարավորինս հակիրճ, բայց միաժամանակ տերմինի ողջ բովանդակությունն ու նրբինաստների արտահայտումը մասնագետների ամենաառաջնահերթ խնդիրներից է:

Հասկացությունների բովանդակությանը համապատասխանե-լու, ըստ անհրաժեշտության և տեղին կիրառվելու հետ մեկտեղ՝ իմաստային պատճենումներն անմիջականորեն հարաբերվում են տերմինների պատկերավորության խնդրին:

Բանն այն է, որ տերմինահամակարգ ներթափանցած համագործածական լեզվի միավորը վերածվում է գիտատեխնիկական, մասնագիտական տերմինի և տվյալ համակարգում մենիմաստություն ու միանշանակություն ձեռք բերելով՝ հետզհետե դառնում է ոճականորեն չեզոք և ինչ-որ սարքավորման կամ գործողության իմաստը սահմանող միավոր:

Օրինակ՝ *Ֆր. instruments <անզվ. tools >ռուս. инструменты >հայ. գործիքներ* տերմինը չեզոք է, մենիմաստ և ձևակերպվում է որպես «Օժանդակ ծրագրեր համակարգչային համակարգում» (5, էջ 336):

Տերմինների չեզոքությունն առաջնահերթ պայմանավորված է համատեքստից անկախ լինելու հետ: Եթե համատեքստում կարևոր են խոսքային իրադրությունը, գրական ժանրը, ապա տերմինների համար այդ գործոններն էական չեն, քանզի տերմինը կապված է ոչ թե համատեքստի, այլ տերմինաբանական դաշտի հետ (15, էջ 9):

Դրանով է բացատրվում նաև արտահայտչականությունից, պատկերավոր և գեղագիտական առանձնահատկություններից տերմինների զուրկ լինելը: Համագործածական լեզվի բառերի առկայությունը որևէ իրադրությունում ենթադրում է նաև ոճական դրսևորում, համապատասխան բառի գործածման ընտրություն: Այս կամ այն համատեքստում տերմինների ընտրության անհնարինության, ինչպես նաև ոճական չեզոքության պատճառով զգալիորեն սահմանափակվում են գործածման հնարավորություն-ները:

Սակայն տերմինների ոճական կատարյալ չեզոքության հետ ոչ բոլոր լեզվաբաններն են համամիտ: Օրինակ՝ Ա.Ա. Ռեֆորմատսկին ընդգծել է. «Դժվար է խոսել տերմինի՝ որպես կատարյալ գիտական և մասնագիտական միավորի մասին»(նշված աշխատ., էջ12): Հեղինակն ավելացնում է, որ մասնագիտական տերմինաբանությունն ամբողջությամբ ընդգրկվում է համագործածական լեզվի բառապաշարում և ընդհանրացնում է ոճական ու տեխնիկական երանգավորումները:

«Չի կարելի ժխտել տերմինների ոճական չեզոքությունը: Առանց արտահայտչականության՝ մասնագիտական

համատեքստում տերմինը ձեռք է բերում նոր որակ՝ տեխնիկական երանգ»(նույն տեղում):

Նման տեսակետի հետ հաշտվելն այդքան էլ դյուրին չէ. ճիշտ է, կոնկրետ տեղեկագիտության ոլորտում տերմինները լիովին գերծ չեն չեզոքությունից, բայց հարկ է հաշվի առնել այն փաստը, որ ցանկացած տերմինաբանություն առաջնահերթ գիտության, տեխնիկայի և սոցիալական իրականության այլ ոլորտների հասկացությունների համակարգ է: Իսկ յուրաքանչյուր գիտական հասկացություն պետք է նախ և առաջ համապատասխանի գիտական ճշգրտության պահանջներին: Մասնավորապես, «տեխնիկական երանգ» ձեռք բերած տեղեկագիտական տերմինները ոչ թե ոճական, այլ մասնագիտական միավորի արժեք ունեն: Կարելի է քաղել այն հետևությունը, որ իմաստային պատճենումը չպետք է պատահական բնույթ կրի, մասնագետները պետք է կարողանան ճշգրտորեն որոշել տերմինների իմաստային ծավալն ու յուրաքանչյուր լեզվում դրանց կիրառման հնարավորությունները. առաջնահերթ է ոչ միայն լեզվի ներքին հնարավորությունների, այլև՝ լեզվամտածողության գործոնը: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ հանգում ենք այն տեսակետին, որ իմաստային պատճենումների գործածության ոլորտն անսահմանափակ չէ. իմաստային տերմին-պատճենումների և համագործածական բառերի փոխադարձ կապը ենթադրում է նաև փոխներթափանցում, ինչը տերմինային համակարգի խաթարման լուրջ առիթ կարող է դառնալ: Կենցաղային բառերով տերմինահամակարգը ողողելը խոցելի է տերմինների գիտականության ապահովման և նպաստավոր՝ այն գիտահանրամատչելի դարձնելու համար:

Ճիշտ է, համագործածական բառապաշարի միավորի վերածումը տերմինի ընդլայնում է դրա գործածության ոլորտն ու նպաստում տերմինային բառամթերքի համալրմանը, սակայն հակառակ փոխակերպումը հանգեցնում է տերմինի գործածության բնագավառի ընդարձակմանն ու մասնագիտական շրջանակներից դուրս մղմանը, ինչը հակասում է տերմինակերտման կանոնարկման նորմերին:

Չնայած բառամթերքը համալրելու բառի և տերմինի առանձնահատկությունների տարբերությանը՝ մասնագիտական գրականության մեջ նշվում են դրանց գործառնության ընդհանրության մասին տեսակետներ: Այսպես, խոսելով բառի և տերմինի փոխհարաբերության մասին՝ Ռ.Ա. Իշխանյանը կարծում է, որ տերմինի և բառի միջև ոչ մի անջրպետ չկա. «...տերմինը ոչ

միայն բառ է, բառի մի տեսակը, այլև ոչ մի անջրպետ չկա տերմին-բառի և սովորական բառի միջև» (6, էջ 88):

Յեղիմակն ավելացնում է, որ շատ դեպքերում համագործածական բառերը գործածվում են իբրև տերմիններ, մյուս կողմից, գիտության որևէ բնագավառում ստեղծված շատ գիտական անվանումներ ներթափանցում են ոչ գիտական բառապաշար և գործածվում իբրև համագործածական բառ:

Այսինքն, երկու ոլորտներն էլ զերծ չեն փոխներթափանցումից: Այլ հարց է, թե որն է այդ փոխազդեցության սահմանը: Այդ եզրագիծը հաստատելու նպատակով մասնագիտական գրականության մեջ առաջարկվում է ներմուծել վիճակագրական եղանակով որոշվող «տերմինացման շեն» հասկացությունը (2, էջ 45):

Ինչ խոսք, տերմինները, որպես գիտական բառեր, մի կողմից համալրում են լեզվի ընդհանուր համակարգը. պայմանավորված են տվյալ լեզվի առանձնահատկություններով, մյուս կողմից, ընդգրկվում են տերմինային մասնակի համակարգում և գործում տվյալ բնագավառում ստեղծված նորմերով ու կանոններով: Այս առումով տեղին է մեջբերել Գ.Բ. Ջահուկյանի տեսակետը, որ «...տերմինային համակարգը, որպես տվյալ բնագավառի գիտելիքների ու հասկացությունների արտահայտություն, ձգտում է համամարդկայնության» (10, էջ 95):

Ռ.Ա. Իշխանյանի տեսակետին հակադրվող Ս.Ա. Ասլանյանն իրավացիորեն նշում է բառի և տերմինի տարբերակման չափանշները՝ ելնելով համագործածական և տերմինանային բառապաշարների հակադրությունից:

Համագործածական և տերմինաբանական բառամթերքները տարբերակելու նպատակով մի շարք չափանիշների անդրադառնալով՝ հեղինակը հատկապես կարևորում է այն, որ տերմինների նշանակած հասկացությունների ծավալն ավելի լայն է. տերմինի և նրա համապատասխան հասկացության կապն ավելի սերտ է ու անմիջական, որով էլ պայմանավորված է տերմինի միանշանակությունը (2, էջ 39):

Տերմինի և բառի գործառույթային տարբերակումն ավելի պատկերավոր և ակնհայտ կարելի է ներկայացնել՝ վերլուծելով տերմինի՝ որպես բառային միավորի իմաստային կառուցվածքը:

Նշան-նշյալ-վերաբերյալ հարաբերությունում հստակ աչքի են ընկնում բառի անվանողական, տերմինի՝ սահմանողական գործառույթները: Այսպես՝

/նշան/ խարիսխ/նշյալ/ տերմին /նշան / խարիսխ /նշյալ/

Մեջբերված կադապարից ակնհայտ են վերաբերյալի՝ նշանի ներքին բովանդակության մակարդակում տերմինի և բառի գործառույթային տարբերությունները:

Որպես համագործածական բառապաշարի միավոր՝ *խարիսխ* նշյալը մատնանշում է առարկա և ունի զուտ անվանողական բնույթ, իսկ *ֆր. ancre <անգլ. anchor> ռուս. якорь > հայ. խարիսխ* նշյալները հասկացություններ են, որոնք սահմանվում են տերմինների միջոցով: Սահմանողական գործառույթով էլ ապահովվում է գիտատեխնիկական տերմինի դիպուկությունն ու մենիմաստությունը և տվյալ տերմինահամակարգում ունեցած դերը: Բացի այդ, պայմանավորված այն իրողությամբ, որ որպես նշան, տերմինին բնորոշ է միանշանակ հարաբերումը հասկացությանը՝ մեկ նշան-մեկ հասկացություն, տերմինային համակարգ ներթափանցած համագործածական բառամթերքի միավորը վերածվում է մասնագիտական մենիմաստ տերմին-միավորի: Այս դեպքում տվյալ միավորը վերածվում է հատուկ բառի, ավելի շուտ, բառի՝ հատուկ գործառույթամբ:

Այսպիսով, համաձայն հողվածում շարադրված նյութի՝ կարելի է քաղել հետևյալ ընդհանուր եզրակացությունները՝

ա) Իմաստային պատճենումները մեծապես նպաստում են տերմինակերտմանը. ճիշտ է, այս դեպքում նոր միավորներ չեն ստեղծվում. զարգանում են համագործածական բառապաշարի բառերի իմաստները, մինչդեռ, մյուս կողմից, դրանք նորակերտ տերմինի արժեք են ստանում տվյալ տերմինահամակարգում:

բ) Տեղեկագիտության տերմինահամակարգը համալրելով համագործածական բառերով՝ իմաստային պատճենումները միաժամանակ վերածվում են բազմիմաստության և համանունության սահմանազատման հստակ աղբյուրի:

գ) Արտաքին համաբանության, այսինքն՝ տարատեսակ զուգորդությունների միջոցով հարստացնելով տերմինային համակարգը՝ իմաստային պատճենումները, որպես կանոն, իմաստափոխված և փոխաբերական կիրառում ունեցող տերմինների կերտման առիթ են դառնում, ինչը հուշում է, որ իմաստային պատճենումները գործածման հստակ և ճշգրիտ սահմաններ պետք է ունենան:

դ) Ի տարբերություն իմաստային պատճենման միջոցով տեղեկագիտության տերմինահամակարգ ներթափանցած և ինչ-որ տեղ անկախությունը պահպանող համագործածական բառի՝ տերմինը միևնույն տերմինային դաշտից դուրս կորցնում է իր ինքնուրույնությունը, հետևաբար նաև գիտական առանձնահատկությունները՝ չնայած այն իրողությանը, որ մասնագիտական հասկացությունների ոլորտներից կտրվելը բարդ գործընթաց է, և համագործածական բառանթերքում երկար ժամանակ պահպանվում են տերմինի յուրահատկությունները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ավանյան, Ս.Ա., Տերմինների ստեղծման ներքին աղբյուրները հայերենում, «Ակնարկներ ժամանակակից հայոց լեզվի բառագիտության և տերմինաբանության», ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1982թ., 316 էջ
2. Ավանյան, Ս.Ա., Բառի տերմինացման մի քանի հարցեր հայերենում, Լրաբեր 1986թ., N 2, էջ 38-46
3. Բարլեզիզյան, Ա.Կ., Լեզվական կապեր, (պատճենում և փոխներթափանցում), «Երևանի Համալսարան», Երևան, 1986թ., 155 էջ
4. Բարլեզիզյան, Ա.Կ., Հայոց լեզվի բառիմաստային համակարգը և նրա առնչությունը ֆրանսերենի հետ XIX դարում, ատենախոսություն բանասիրական գիտությունների դոկտորի, Երևան, 1995թ., 264 էջ
5. Գրիգորյան Խ.Լ., Անգլերեն-հայերեն համակարգչային եզրերի բառարան, «Անկյունաքար», Երևան, 2004թ., 388 էջ
6. Իշխանյան, Ռ. Ա., Հայերենի տերմինաշինության հարցեր, Լրաբեր 1969թ., N 8, էջ 86-103
7. Հեքթյան, Ն. Հ., Պատճենումը որպես հայերեն տեխնիկական տերմինաբանության համալրման միջոց, սեղմագիր ատենախոսության, Երևան, 1998թ., 18 էջ
8. Հեքթյան, Ն.Հ., Պատճենումը որպես հայերենի տեխնիկական տերմինաբանության համալրման միջոց, ատենախոսություն բանասիրական գիտությունների թեկնածուի, Երևան, 1998թ., 132 էջ
9. Մուրադյան, Ա.Ն., Հունաբան դպրոցը և նրա դերը հայերենի քերականական տերմինաբանության ստեղծման գործում, ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, 1971թ., 363 էջ

10. Ջահուկյան, Գ.Բ., Հայոց լեզվի տերմինաբանության զարգացման հարցերի քննարկումը, Լրաբեր 1971թ., N9, էջ 92-98
11. Տերմինաբանության և խոսքի մշակույթի հարցեր, Պրակ 3, ԳԱ հրատարակչություն, Երևան 1988թ., 186 էջ
12. Головин, Б.Н., Кобрин Р. Ю., Лингвистические основы учения о терминах, Высшая школа, Москва, 1987г, 103 стр.
13. Ильященко, Т.П., Языковые контакты на материале славяно-молдавских отношений, “Наука”, Москва, 1970 г., 205 стр.
14. Левит, З.Н., Лексикология французского языка, Москва, Высшая школа, 1979г, 159 стр.
15. Реформатский, А.А., Что такое термин и терминология, Москва, 1959г, 14 стр.
16. Шапалова, А.П. Об определении и сущности тенденции к экономии в языке, Словообразование во французском и немецком языках, отв. пед. Л.Б. Гарифулин, Г.П. Черногорева, ГПИ, Челябинск, 1978г, 102 стр.
17. <http://www.olf.gouv.qc.ca/ressources/bibliotheque/dictionnaires/Internet/Index/index.html>

ՀԱՐՑԵՐ:

Հարց – Հովհաննիսյան Ֆրունզե

- Բառարանում ինչպե՞ս են արտացոլված window և family բառերի տարբերակները. նույն բառահոդվածո՞վ, թե՞ առանձին:

Պատասխան – Խաչատրյան Լիանա

- Այդ միավորներն արտացոլված են առանձին բառահոդվածներով, քանզի խոսքը տեխնիկական և համագործածական բառապաշարներում առկա միևնույն միավորների համանուն տարբերակների մասին է:

Հարց – Պապոյան Սիրանուշ

- Նշվեց, որ տերմինները մեմինաստ պետք է լինեն, իսկ փոխաբերաբար կիրառվողներն արդո՞ք բազմիմաստության խնդիր չեն հարուցում:

Պատասխան – Խաչատրյան Լիանա

- Թերևս, այդ միավորներն ավելի շուտ տերմինաբանության մեջ չխրախուսվող ոճական երանգավորման խնդրին են առնչվում, քանզի ասվեց, որ դրանք առանձին բառահոդվածով են ներկայանում: Մյուս կողմից, տվյալ տերմինահամակարգում տերմիններն ինչ-որ տեղ կորցնում են իրենց ոճական երանգը, որը համատեքստից դուրս վերածվում է տեխնիկականի:

Չարց – Յովհաննիսյան Ֆրունզե

- Ատենախոսության մեջ լինելու^օ է ինչ-որ հատված տերմինների թարգմանության վերաբերյալ:

Պատասխան – Խաչատրյան Լիանա

- Մենք անդրադարձ կկատարենք թարգմանություններին՝ պատճենումների հետ զուգադրելու նպատակով:

БРЮСОВ И ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ РОССИИ НАЧАЛА XX ВЕКА

Конец XIX – начало XX века характеризуются появлением ярких одаренных личностей в разных областях русской художественной культуры. На смену не менее талантливым деятелям искусства приходят поэты, художники, актеры, режиссеры и композиторы, которые начинают «борьбу» за чистоту и самоценность искусства. На рубеже столетий особенно важную роль начинают играть поэты-символисты и художники группы «Мир искусства». В этот период находит широкое распространение так называемый «новый стиль» или «модерн», который на правах «законодателя моды» отображает культурный быт данной эпохи. Исследуя русское изобразительное искусство рубежа веков, отраженное в работах известных искусствоведов, в частности Г.Ю. Стернина и Д.В.Сарабьянова, часто задаемся вопросом, было ли русское изобразительное искусство этого периода прямо вовлечено в движение символизма. По этому поводу Г.Стернин пишет, что, «как свидетельствует творческая биография многих ведущих деятелей русской культуры начала века, таких как Блок и Врубель, Брюсов и Андрей Белый, Мейерхольд и Леонид Андреев, он (символизм) рождал свое художественное сознание, определившее особое место русского искусства в европейском движении символизма»¹.

В культурном движении «серебряного века» одно из ведущих мест принадлежит Брюсову, знатоку русского и мирового искусства; человеку, которого еще в начале XX века называли «культуртрегером», о котором говорили не иначе, как о «самом культурном писателе на Руси» (Горький). Сегодня, век спустя, мало кто знает о том, что Брюсов был не только поэтом, основоположником русского символизма, но что именно

¹ Г.Ю.Стернин. Русская художественная культура второй половины XIX – начала XX века. М. 1984. С.272.

Брюсов один из первых заложил основу русской культуры, которая, объединив в себе разные направления, жанры и виды искусства, приобрела синкретический характер. Круг интересов Брюсова был необычайно широк: он не только поэт и писатель, но и драматург, музыковед, искусствовед, редактор, теоретик театра.

Наша работа раскрывает особенности в отношениях Брюсова с современными ему художниками, знакомит с русской живописью начала XX века, увиденной глазами поэта. К сожалению, о связях Брюсова с художниками в середине девяностых годов известно мало. Можно говорить только о близком друге поэта – художнике, поэте, архитекторе, иллюстраторе Оскара Уайльда и сотруднике «Скорпиона» и «Грифа» – Модесте Дурнове. Существует мнение, что в этот период именно Дурнов был просветителем поэта по части изобразительного искусства. Об их дружбе свидетельствуют частые упоминания имени Дурнова в дневниках Брюсова, а также их совместная работа над сборником «Книга раздумий», который был составлен Брюсовым, Бальмонтом, Дурновым и Коневским в 1899 году. Надо отметить, что, работая в разных областях искусства и будучи одаренным человеком, Дурнов не создал крупных работ. Его называли поэтом среди художников и художником среди поэтов. Не иначе, как замечательными называл произведения Дурнова Брюсов, в особенности его восхитила картина художника «19-й век», на которой на фоне Эйфелевой башни были изображены видные деятели Европы. В дневнике за 1900 год Брюсов написал: «Был на выставке акварелистов: недурно, гладко, все импрессионисты, но нет мысли. Дурнов среди них великое исключение, его “Призраки” очень хороши»¹. Несколько литературных посвящений художнику Брюсов поместил в сборнике “Tertia Vigilia”.

В первые два десятилетия XX века важную роль в культурной жизни России начинает играть кружок «Мир искусства», который возглавлял А. Бенуа. Мирискусники сотрудничали с видными деятелями литературы, театра и

¹ Брюсов В. Дневники. Письма. Автобиографическая проза. М. 2002. С.100.

музыки: Брюсовым, Белым, Бальмонтом, Станиславским, Нижинским и др. Всех этих людей объединял пристальный интерес к культуре Запада. «Они говорили о создании в России нового, далекого от политики и “литературщины” искусства, которое соединило бы художников под знаменем “красоты”»¹. Несмотря на то, что в объединении «Мир искусства» сотрудничали истинные мастера искусств, в литературоведении существует к нему двоякое отношение. Одни искусствоведы полагают, что с “Мира искусства” начинается движение русской живописи к новым берегам», другие же считают, что в целом «Мир искусства» остался на старых позициях передвижников².

Брюсов тесно общался с участниками «Мира искусства», о чем свидетельствуют его дневниковые записи, и в воспоминаниях «мирискусников» мы не раз встречаем имя Брюсова. В своих дневниках поэт подробно рассказывает о творческих вечерах, на которых он выступал с переводами и стихами. Брюсова с «мирискусниками» объединяет общность интересов, стремление к синтетическому охвату культуры. «Мирискусники» также активно действовали в разных областях культуры, они интересовались музыкой, театром, историей религий. Впоследствии их мечта о синтетическом искусстве реализовалась в организованных ими же «Вечерах современной музыки», «Русских сезонах», «Русских балетах» и других предприятиях. Надо отметить, что и журнал «Мир искусства» ими был задуман все с той же целью – соединить различные искусства. По словам Н.Лапшиной, журнал осуществлял просветительскую, культуртрегерскую роль. Очевидно, что Брюсов, признанный культуртрегер своего времени, прилагавший немало усилий для становления русской синкретической культуры, не мог не заметить журнала, деятельность которого вполне совпадала с его устремлениями. С художниками «Мира искусства» поэта сближает и любовь к театру, ведь в 1899 году «мирискусники» получают

¹ Остроумова-Лебедева А.П. Автобиографические записки. М. 1974. С.17.

² См. подробнее: Сарабянов Д.В. История русского искусства конца XIX – начала XX века. 1993. С.88.

возможность реализовать свою мечту, работая в театре. В своих статьях они отражали воззрения на театрально-декорационное искусство; главным их требованием являлось единство всех компонентов спектакля: единство музыки, режиссуры, хореографии, игры артистов, костюмов и декораций.

К творческому общению с художниками Брюсов стремился осознанно и целеустремленно. В 1911 он тонко отметил, что русская живопись конца XIX – начала XX века дала «истинно сильных и истинно прекрасных художников, деятельности которых русское искусство обязано своим блестящим возрождением»¹. Между литераторами и художниками существовала как дружественная, так и деловая многосторонняя связь. С одной стороны, эта связь проявлялась в создании книжных иллюстраций, мастером которых стал А.Н. Бенуа. С другой стороны, как отмечает А.А. Сидоров², деятелей литературы и изобразительного искусства объединяли общность тематики, создание работ по одному сюжету. В 1904 году Брюсов становится редактором журнала «Весь» и привлекает к сотрудничеству многих художников, в том числе Бакста, Рериха. Брюсов был человеком, который видел все новое, свидетельством этому является его статья «Новое художественное предприятие»³, посвященная современному искусству. В своей статье поэт представляет, как художники Коровин, Щербатов, Головин, Бенуа, Лансере, Бакст, Грабарь и Сомов из обычной квартиры устроили «маленькое художественное чудо». Брюсов прекрасно разбирался в цветах: всего лишь несколькими словами он описывает каждую из комнат, тем самым характеризуя метод каждого художника и его выбор цветов при создании комнат. Так по словам Брюсова,

¹ Бонами Т.М. В. Брюсов и изобразительное искусство «Серебряного века» // Русская литература XX века: итоги и перспективы. М. 2000. С.177.

² Сидоров А.А. Творчество старших мастеров и «союз русских художников» // Русская художественная культура конца XIX – начала XX века (1895-1907). М. 1969. С.62.

³ Аврелий <Брюсов>. Новое художественное предприятие. (От нашего петербургского корреспондента) // Рус. листок. 1903. №32. 1 февр. С.3.

в одной квартире расположились «убранная темным железом с искусственной бирюзой» «проходная комната» Щербатова; «изысканная и изящная» «столовая» с множеством «стекло, зеркал, блеска» Бенуа и Лангере; «теремок» Головина, вводящий зрителя в «русский сказочный мир»; «чайная комната» Коровина с ковром «цвета спелой ржи», «униженный синими головками васильков».

В одной из статей за 1904 год Брюсов высоко оценивает иллюстрации Бенуа к «Медному всаднику» Пушкина, утверждая, что «в них жив старый Петербург, как жив он в поэме»¹. В 1904 г. в шестом номере «Весов» поэт печатает статью «О книгах. Н.К. Рерих. По старине».² По словам Брюсова, художник жалуется на «варварское пренебрежение» к останкам родного прошлого, заявляя, что русский народ «мало ценит старинную церковную роспись», не осознавая, что это – «истинное художество, истинное искусство». В 1904 году Брюсов вступает в полемику со статьей И. Грабаря «Картины современных художников»³, в которой полемизирует с Грабарем и утверждает, что часто отобранные для выставки образцы совсем не соответствуют характеристикам художников. В то же время критик отмечает, что некоторые произведения, выполненные по способу «трехцветной фотографии», будут иметь большую будущность.

Надо заметить, что Брюсов на страницах журнала «Весы», знакомит своего читателя не только с русскими художниками и их творениями, но и зарубежными. Так, в статье «Генрих Фогелер»⁴ 1905 года, №4 поэт рассказывает о выставке шести немецких художников в Ворпсведе – Макензена, Модерзона, ам-Энда, Овербека, Финнена и Фогелера, – которая имела

¹ В журналах и газетах (Рисунки А. Бенуа к «Медному всаднику») // Весы. 1904. №3. С.69-74.

² К.К.К. <Брюсов>. О книгах Н.К. Рерих. По старине. Из отчета имп. О-ва Поощрения художеств. СПб. 1904 // Весы. 1904. №6. С.61-62.

³ Пентаур <Брюсов>. О книгах. Картины современных художников. Текст Игоря Грабаря. М. 1904 // Весы. 1904. №12. С.68.

⁴ Аврелий <Брюсов>. Генрих Фогелер // Весы. 1905. №4. С.29-31. Генрих Фогелер – художник.

огромный успех и заложила начало новой школе в немецкой живописи. Впечатления от Берлинской выставки Брюсов фиксирует в статье «Берлинский сецессион»¹, которая содержит критическое отношение к работам художников, замечание, что «все кажется уже знакомым». Откликаясь на значительные явления в зарубежном искусстве и подробно освещая в своих статьях проблемы, достоинства и недостатки этих явлений, Брюсов делал своих читателей причастными к культурной жизни разных стран.

В течение всей своей жизни Брюсов знакомился с деятелями искусства, общался с многими из них, но только некоторые были ему особенно близки и дороги. Значительны личные и творческие связи Брюсова с М.Врубелем, которого писатель считал «гениальным» художником, отмечая, что в его созданиях «русская живопись достигла раньше не грезившихся ей вершин». Как утверждает Д.Сарабьянов, Врубель «в своем движении обогнал поэтов-символистов»². Он считает, что «не случайно и Брюсов и Блок так ценили Врубеля, считая его в какой-то мере своим предтечей».³ Говоря о символизме в русском изобразительном искусстве, искусствоведы в первую очередь отмечают имя Врубеля, как более близко стоящего к русскому символизму. Брюсов оставил интересные воспоминания о том, как художник работал над его портретом, находясь тогда уже в состоянии глубокой душевной болезни. В 1905 году Брюсов ездил в психиатрическую лечебницу к Врубелю, чтобы позировать ему. В первый день Брюсова удивило то, как художник мог работать в таком состоянии: «В жизни во всех движениях Врубеля было заметно явное расстройство. Не только неверна и затруднена была его походка, но и папиросу он держал в руке нетвердо. Но едва рука Врубеля брала уголь или карандаш, она приобретала необыкновенную уверенность и твердость. Линии, проводимые им, были

¹ Турист <Брюсов>. Берлинский Сецессион. (Письмо из Берлина) // Весы. 1909. №8. С.91-93. Выставка художников.

² Сарабьянов Д.В. История русского искусства конца XIX – начала XX века. 1993. С.46.

³ Там же. С.46.

безошибочны. Творческая сила пережила в нем все. Человек умирал, разрушался, художник, мастер – продолжал жить»¹. Несомненно, была пора, когда неоконченный портрет был гораздо замечательнее того, что мы видим теперь. Однажды, по каким-то своим соображениям, Врубель взял тряпку и смыл весь фон. Попутно, при нечаянном движении руки, тряпка отмыла и часть головы. Когда Брюсов увидел это, отчаянию его не было границ. Он писал: «Особенно грустно было то, что смыта была и часть рисунка: затылок. Благодаря этому на портрете осталось как бы одно лицо, без головы».² Брюсов не просто ценил свой портрет, он им гордился, поскольку портрет создавал именно то впечатление, которого поэт добивался. «После этого портрета, – признавался Брюсов, – мне других не нужно. И я часто говорю, полушутя, что стараюсь остаться похожим на свой портрет...»³. В дневнике за 1906 год Брюсов писал: «... свою встречу с Врубелем считаю в числе удач жизни».⁴ В знак своего глубокого уважения к художнику Брюсов в 1906 году посвятил ему стихотворение «От жизни лживой и известной...». Это стихотворение Брюсов посвятил уже «душевно больному» художнику, в нем поэт описывает тот «мир», в котором Врубель «жил» в течение своей болезни. Брюсов считал, что Врубель обладал божественным даром провидеть «небесное», он находился на грани жизни и смерти, на грани двух «миров», стремился в другой, «сказочный мир». По словам Сарабьянова, «созданный Врубелем образ ярко выражает представление художника о поэте, как о пророке, носителе истины».⁵

Глубокая взаимная симпатия и совместная работа в журнале «Весы» способствовали сближению поэта с художником Н.К. Рерихом. Будучи также поэтом и

¹ Брюсов В. Последняя работа Врубеля // В. Брюсов. Дневники. Письма. Автобиографическая проза. М. 2002. С.244.

² Там же. С.249.

³ Там же. С.249.

⁴ Там же. С.155.

⁵ Сарабьянов Д.В. История русского искусства конца XIX – начала XX века. 1993. С.59.

художественным критиком, Рерих был близок с писателями и поэтами, прежде всего с Блоком, Брюсовым, Белым.. Поэта и художника интересовала русская старина, поэтому у них есть общие образы, такие как скифы и викинги. О близких отношениях поэта и художника свидетельствует переписка между ними. В письме Рериха, датированном 1908 годом, художник просит поэта написать предисловие к книге его статей по вопросам искусства. Однако, по неизвестным причинам, издание не было осуществлено. Отношение Брюсова к художнику проявляется в его письме Эмилю Верхарну в 1909 году: «Я хорошо знаю Рериха и очень его люблю».¹

Высоко ценил Брюсов В. Серова, ставил его в один ряд с самыми выдающимися представителями мировой живописи, отмечая, что «художник видел безошибочную тайну мира, а его “психологические” портреты – всегда суд над современниками». Поэт не мог остаться безучастным к смерти Серова, и в 1911 году в журнале «Русская мысль» Брюсов помещает статью – некролог о Серове, в которой пишет, что «со смертью В.А. Серова перестал жить, может быть, величайший русский художник наших дней...».² Глубина уважения Брюсова к Серову раскрывается в предположении, что «если бы Серову суждено было писать портрет Карла V, тот, конечно, еще раз нагнулся бы, чтобы подать художнику оброненную кисть».³

В. Маркаде, исследовательница русского искусства, назвала рубеж столетий периодом «театрократии». Это объясняется тем, что многие видные художники рубежа веков – Врубель, Серов, Левитан, Сапунов, Судейкин, Коровин, Малевич и др. – работали как театральные декораторы. Не удивительно, что Брюсов, будучи театральным критиком, драматургом-экспериментатором, рецензентом и зрителем театральных постановок, тесно общался со многими из этих

¹ Короткина Л.В. Письма Н.К. Рериха Брюсову // Русская литература. 1983. №4. С.173.

² Брюсов В. Валентин Александрович Серов. (Некролог) // Рус.мысль. 1911. №12. Отд. II. С.119-120.

³ Брюсов В. Валентин Александрович Серов // Русская мысль. 1911. №12. Отд. II. С.120.

художников, исходя из общих творческих задач. С глубоким уважением относился Брюсов к творчеству русского театрального художника и живописца Н.Н.Сапунова. Узнав о трагической смерти художника, который утонул в Финском заливе под Петербургом, поэт посвящает ему стихотворение, в котором чувствуется сожаление о быстротечности жизни, о несбывшихся мечтах. Эпиграфом к этому стихотворению – «По небу полуночи» – Брюсов поставил слова из лермонтовского «Ангела». Читая посвящение, невозможно не заметить скорбного, тягостного настроения Брюсова. Видимо, он очень ценил Сапунова, поэтому даже ангел скорбит о кончине художника. Брюсов пишет о тех «отсветах и нежных огнях», которые таились в душе художника. Восторженное послание Брюсова адресовано другому театральному художнику и живописцу К.А.Коровину. В нем поэт отмечал особый дар художника – видеть то, что другим неподвластно. По словам Брюсова, Коровин смог все сказать своей кистью, в которой скрыта великая «благодать». Коровин в живописи, особенно в начале века, сыграл весьма существенную роль. И так же, как и Брюсов, Коровин проложил тропу, по которой прошли его последователи-живописцы, привнося при этом в изобразительное искусство свои особые черты.

Поэт только с восхищением отзывался о К.Сомове, который раньше других «мирискусников» определился как своеобразный художник. Брюсов и Сомов много встречались и свои впечатления описывали в письмах и дневниках, так поэт отзывался о Сомове всегда лишь с положительной точки зрения. О Брюсове не раз в своих письмах упоминал и Сомов, ставя поэта в один ряд с людьми, которые были ему «приятны». В то время как Врубель рисовал портрет Брюсова по заказу Рябушинского для «Золотого руна», Сомов рисовал Блока. Надо сказать, что работу Сомов выполнил безупречно: он с точностью передал как черты лица поэта, так и привычное выражение его лица.

Известно, что личность Брюсова интересовала многих художников, они писали его портрет, однако это не многим удавалось, поскольку они не могли уловить то существенное, без чего не было Брюсова. Он охотно согласился позировать

Остроумовой-Лебедевой, которая, считая его человеком «позирующим», «державшим известную позу», предложила ему сесть так, как удобно. Брюсов отказался, и художница надеялась на то, что он забудет позировать и «жестяная поза пропадет». В воспоминаниях Остроумова-Лебедева замечает, что в течение дня думала только о портрете, однако он ей не удался, и она не понимала, чего не хватает в нем. Во время последнего сеанса Брюсов начал спорить с Лебедевым и, позабыв, что позирует, вскочил со стула. Увидев в нем «раздражение» и «порыв», художница поняла, чего не хватало для изображения «внутренней сущности» Брюсова. К сожалению, Остроумова-Лебедева уничтожила портрет на следующий день, услышав его шаги. Свой поступок она не смогла никак объяснить, однако, думается, что поэт был настолько сложной личностью, что трудно было понять его настоящую сущность, и единственный портрет, который, по словам Брюсова, представляет его по-настоящему, это портрет Врубеля.

Надо сказать, что этими именами не ограничивается творческая связь Брюсова с художниками начала XX века, этот список можно продолжить такими известными именами, как Бенуа, Бакст, Васнецов, Нестеров и др. Из писем и воспоминаний деятелей искусства, да и из произведений и дневников самого поэта видно, как он интересовался живописью, посещал выставки, выражал свое мнение в печатных отзывах.

Правда, Брюсов не создал новых направлений в изобразительном искусстве, в отличие от театра, где он был уважаемым теоретиком, к слову которого прислушивались видные деятели театрального искусства. Он не предложил новых теорий, которые изменили бы современное состояние изобразительного искусства, тем не менее, критик внес огромный вклад в художественную культуру начала XX века.

Брюсов и русские художники начала XX века стремились к созданию синкретического искусства, и хотя Брюсов в основном теоретически призывал к слиянию искусств, Дягилев, своими «Русскими сезонами» в Париже, положил начало новому синкретическому искусству, которое объединило в себе музыку и танец, оформление сцены и костюмы.

О высоком культурном уровне Брюсова свидетельствует основанное им и И.И.Трояновским в 1907 г. Общество «Свободная эстетика», членами которого были музыканты, поэты, артисты и художники. Цель общества – «Способствовать успеху и развитию искусства и литературы и содействовать общению деятелей между собой», чему он и посвятил всю свою жизнь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Брюсов В. Дневники. Письма. Автобиографическая проза. М. 2002.
2. Аврелий <Брюсов>. Новое художественное предприятие. (От нашего петербургского корреспондента) // Рус. листок. 1903. №32. 1 февр.
3. К.К.К. <Брюсов>. О книгах. Н.К. Рерих. По старине. Из отчета имп. О-ва Поощрения художеств. СПб. 1904 // Весы. 1904. №6. С.61-62.
4. Аврелий <Брюсов>. Генрих Фогелер // Весы. 1905. №4. С.29-31. Генрих Фогелер – художник.
5. Турист <Брюсов>. Берлинский Сецессион. (Письмо из Берлина) // Весы. 1909. №8. С.91-93. Выставка художников.
6. Валентин Александрович Серов. (Некролог) // Рус. мысль. 1911. №12. отд. II.
7. Стернин Г.Ю. Русская художественная культура второй половины XIX – начала XX века. М. 1984.
8. Стернин Г.Ю. Художественная жизнь России 1900-1910 годов. М. 1988.
9. Сарабьянов Д.В. История русского искусства конца XIX – начала XX века. 1993.
10. Сарабьянов Д.В. Русская живопись XIX века. М. 1962.
11. Лапшина Н. «Мир искусства». М. 1977.
12. Бонами Т.М. В.Брюсов и изобразительное искусство «Серебряного века» // Русская литература XX века: итоги и перспективы. М. 2000.
13. Дягилев С. Современное искусство. Хроника // Мир искусства. 1903. №3.

14. Остроумова-Лебедева А.П. Автобиографические записки. М. 1974.
15. Короткина Л.В. Письма Н.К. Рериха Брюсову // Русская литература. 1983. №4.
16. Сомов К. Письма. Дневники. Суждения современников. М. 1979.
17. Гомберг-Вержбинская Э.М. Искания в русской живописи 1890-1900-х годов // Русская художественная культура конца XIX – начала XX века (1895-1907). М. 1969.
18. Сидоров А.А. Творчество старших мастеров и «союз русских художников» // Русская художественная культура конца XIX – начала XX века (1895-1907). М. 1969.

ВОПРОСЫ:

Вопрос: Авагян Элла

- Как называется тема вашей диссертации?

Ответ: Карапетян Карине

- Тема моей диссертации – Брюсов и русская синкретическая культура начала XX века. В своей работе я представляю В.Брюсова не только как поэта, писателя, основоположника русского символизма, но и как драматурга, музыковеда, искусствоведа, редактора и теоретика театра. Доклад «Брюсов и художественная жизнь России начала XX века» раскрывает лишь один аспект этой довольно обширной темы.

Вопрос: Жамакочян Сюзанна

- Как долго вы работаете над вашей диссертацией?

Ответ: Карапетян Карине

- Можно сказать, что над диссертацией я работаю 2 года, так как она является продолжением дипломной работы «Брюсов и русская культура начала XX века».

**ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԱՆՂԵՐԵՆԻ՝ ՄՆՆՂԱՆՈՒՆ
ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՂ ԴԱՐՉՎԱԾՔՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԸ**

Հասկացությունների համակարգը, որը մենք գործածում ենք առօրյա կյանքում ընդգրկված է այն լեզվի բառային համակարգում, որով մենք խոսում ենք: Ըստ Ս.Գ. Վորկաչովի՝ այդ համակարգը, հիմնված լինելով մեր միամիտ պատկերացումների վրա, սերտորեն կապված է լեզվակիրների մշակույթի հետ և այդպիսով էթնոսենսանտիկ ձևով նշուրավորված է:¹ Բնականաբար, առավել ընդգծված ազգային-մշակութային առանձնահատկություն ունի լեզվի բառային մակարդակի այնպիսի ոլորտը, ինչպիսին դարձվածաբանությունն է:

Հետազոտողները, ինչպես օրինակ Ս.Ս. Կոպիլենկոն, Վ.Ն. Տելիան, Վ.Մ. Մոկիենկոն, Ե.Մ. Վերեշագինը, Վ.Գ. Կոստոմարովը և ուրիշներ, միահամուռ այն կարծիքն են հայտնում, որ դարձվածաբանությունը լեզվի այնպիսի շերտ է, որում տվյալ էթնոսը առավել վառ է արտահայտվում, այն առավել լավ է արտացոլում տվյալ լեզվամշակութային հասարակության լեզվակիրների աշխարհայացքը, աշխարհընկալումը, հետևաբար այն ազգային դրոշմ ունի և պայմանավորվում է ժողովրդի մշակութային զարգացվածության առանձնահատկությամբ:

Իսկապես, դարձվածաբանությունը միշտ եղել է լեզվաբանների ուշադրության կենտրոնում, որոնք ձգտել են վերը նշված առանձնահատկությունն առավել մանրամասնորեն ուսումնասիրել: Խորապես քննվել են կենդանուն, բուսանուն, գունանուն, մարմնի մասերի անվանումներ պարունակող դարձվածքները: Սակայն կարծես պակաս ուշադրություն է հատկացվել սննդանուն պարունակող դարձվածքներին (այսուհետ ՍՊԴ), թեև հարկ է նշել, որ ՍՊԴ-ը ևս կարևոր տեղ են գրավում լեզուների դարձվածային համակարգում (հայերենում, օրինակ, այդպիսի դարձվածքների թիվը հասնում է մոտավորապես 630-ի, անգլերենում՝ 615-ի) և պակաս հետաքրքիր չեն:

¹ Воркачев С.Г., “Паремиологическая периферия нейтральной оценки в русском и французском языках как характеристика этносемантической личности”, Языковая личность: Социолингвистические и эмотивные аспекты/ Сборник научных трудов/ Волгоград-Саратов, “Перемена”, 1998, ст. 143

Սինչդեռ սննդանուններն ուղղակիորեն կապված լինելով մարդու առօրյայի և կենցաղի հետ՝ խոսքում բարձր հաճախականություն ունեն: Դրանք լեզվի հիմնական բառաֆոնդի հնագույն շերտերին են պատկանում և շնորհիվ իրենց խորհրդանշային իմաստների՝ հեշտությամբ վերաիմաստավորվում են և դարձվածքների հիմք դառնում:

Մեր նպատակն է այս հողվածում ներկայացնել այն առանձնահատկությունները, որոնք հիմնավորում և կարևորում են ՍՊԴ-ի ուսումնասիրությունը, քանի որ վերջիններս մեծ մշակութային արժեք են ներկայացնում, նպաստում են աշխարհի ազգային պատկերի բացահայտմանը, արտացոլում են տվյալ ժողովրդի յուրահատուկ պատկերացումները, աշխարհայացքը, լեզվամտածողությունը, հոգեբանությունը, կենցաղը և անգամ հավատալիքներն ու ավանդույթները:

Տարբեր մշակույթներում թե՛ մարդու կողմից օգտագործվող սնունդը, թե՛ դրա ընդունման կազմակերպումը կարող են տարբերվել բովանդակային և ձևական պլաններում: Անգլիական խոհանոցը մեծապես տարբերվում է հայկականից և յուրաքանչյուրի յուրահատկությունը իր արտացոլումն է գտնում տվյալ լեզվի լեզվակիրների ընդհանուր լեզվամշակութային ֆոնի վրա:

Լեզվամշակութային ֆոնը կազմող և դարձվածքների կազմում հանդես եկող սննդատեսակները պայմանականորեն կարելի է բաժանել երկու խմբի.

1. զուտ ազգային ճաշատեսակներ և սննդատեսակներ, որոնք հաճախ են օգտագործվում հենց տվյալ երկրում

2. տարբեր ժողովուրդների համար ընդհանուր սննդատեսակներ

Նշենք, որ սննդանուն ասելով նկատի ունենք թե՛ ըմպելիքի, թե՛ ուտելիքի, թե՛ հում սննդամթերքի, թե՛ եփված կերակուրների անվանումներ: Այդ անվանումները բազմիմաստ են, և մենք վերցրել ենք միայն մեկ իմաստը, այն է՝ սննդատեսակ:

Բնական է, որ զուտ ազգային ճաշատեսակների և սննդատեսակների անվանումներ պարունակող դարձվածքներն ազգային-մշակութային տարբերակվածություն ունեն: Ինչպես օրինակ՝

The proof of the pudding is in the eating. - պուդինգի համը ուտելիս է երևում, ամեն ինչ գործնականում է ստուգվում

Too much pudding will choke a dog. - ամեն ինչ չափի մեջ է լավ

Պուդինգը ամենատարածված ավանդական անգլիական ուտեստներից մեկն է, որը կապված է մի շարք զուգորդությունների հետ, մինչդեռ հայկական խոհանոցի համար պուդինգն ինչ-որ օտար, այլ ազգային կոլորիտ ունեցող հասկացություն է, և պատահական չէ, որ դրա համարժեքը հայերենում չկա, ու այդ բառը հայերեն է մտել տառադարձման միջոցով:

Նմանապես բուն հայկական լեզվամտածողության արտահայտությունն են հանդիսանում հայկական խոհանոցին բնորոշ «*թան*», «*մածուն*», «*սպաս*» սննդատեսակներով կազմված դարձվածքները: Ասվածը ցույց տանք օրինակներով.

թանը անծամել կուլ տալ - հեզն. առողջ, առույգ լինել

մածնին սև ասել - մեկի ասածը հաստատել՝ նույնիսկ բացահայտ սխալ կամ անիրավացի լինելը իմանալով

Անշուշտ խոհարարական արվեստը տարբեր երկրներում տարբերվում է, բայց որոշակի մթերքներ նույն սիմվոլիկան են առաջ բերում և մարդկային յուրահատուկ գծերը խորհրդանշում: Ինչպես նշել է Շ.Բալլին, ցանկացած բառ իր շուրջը «զուգորդությունների դաշտ» է ստեղծում, նույնը վերաբերում է նաև սննդանուններին: Այսինքն, ցանկացած սննդանուն առաջ է բերում զուգորդությունների կամ լրացուցիչ նշանակությունների՝ կոնոտացիաների խիտ ցանց, որոնք բխում են տվյալ սննդամթերքի՝ իրական աշխարհի առարկաների և երևույթների հետ ունեցած իրական կամ երևակայական կապերից ու հարաբերություններից: Ըստ Միմի Շերատոնի՝ սննդի խորհրդանշային ընկալումն ակնհայտորեն առավել մեծ է, քան դրա ընկալումը որպես բաղադրամաս:¹

Որոշ սննդանունների պատկերավոր կիրառությունների աղբյուրն ավելի հեշտ է գտնել, քան մյուսներինը: Հաճախ այս երկու լեզուներին բնորոշ ընդհանրություններ են հանդիպում սննդանունների կերտած հասկացություններում, որը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ սննդանունների պատկերավոր օգտագործումը դարձվածքներում գալիս է հնդեվրոպական ընդհանրության ժամանակներից: Նշենք, որ սննդանունների խորհրդանշային իմաստները բխում են տվյալ սննդատեսակի նշանակությունից, համից, հոտից և տեսքից:

Քննենք որոշ սննդանունների խորհրդանշային իմաստները:

¹ Mimi Sheraton “A to Z in Foods: Or, a Stew Is a Stew Is a Stew”, from “A textbook for the development of writing skills” by Hakob Tsulikyan, Yerevan, 2006, p. 491

Ջուրը, լինելով կենսականորեն անենամահաժեշտ բանը, որն ապահովում է կյանքի գոյությունը, բավականին շատ է հանդիպում երկու լեզվի դարձվածային համակարգում (հայերենում այդպիսի դարձվածքների թիվը հասնում է 109-ի, անգլերենում՝ 34-ի): Հայերենում «ջուր» բառով կազմված դարձվածքների գերակշռումը պայմանավորված է աշխարհագրական դիրքի և կլիմայի մեծ ազդեցությամբ: Հայտնի է, որ Հայաստանի կլիման ցամաքային է և անձրևները չեն, որ նպաստել են հողի բերրիությանը, այլ լեռներից իջնող ջուրը, որը կյանք է տվել լեռնային այրող արևից և մթնոլորտի չորությունից խանձված և չորացած Հայաստանի դաշտային շրջաններին, հատկապես Արարատյան դաշտի հողերին և բերրիացրել դրանք: Ջրի հավերժության, անմահության խորհրդանշական իմաստն են արտահայտում «աստուծու ձեռքի ջուր» և «water of life» (անմահական ջուր, կենդանացնող հրաշագործ ջուր) դարձվածքները:

Ջրի մաքրությունը, պարզությունը հիմք ընդունելով՝ անգլիացիները հիմնալի որակներ ունեցող մարդուն կոչում են «**diamond of the first water**», իսկ հայերը մման մարդուն մաղթում են «**կյանքի ջրի մման երկար լինի**»:

Աղը դարեր շարունակ եղել է և կմնա լայն սպառման ապրանք, առանց որի հնարավոր չէ պատկերացնել սնունդը, այստեղից էլ կարևոր, անգնահատելի մարդու մասին խոսելիս՝ անգլիացիները նրան կոչում են “**salt of the earth**” (աստվծ. աղը, հասարակության ընտիր մասը), իսկ հայերն էլ բարի, հյուրասեր մարդուն ասում են «**աղ ու հացով մարդ**»:

Աղի հատկություններից մեկն այն է, որ այն կարող է բորբոքել բաց վերքը, և դա իմաստի բացասական զարգացման հիմք է հանդիսացել: Դրանից ելնելով է, որ հայերն ասում են «**աղ ցանել**»՝ նկատի ունենալով մորմոքել, բորբոքել վիշտը, ցավը, իսկ անգլիացիները նույն պատկերավոր իմաստը օգտագործում են “**rub salt into one’s/the wounds**” դարձվածքում:

Հացը, լինելով հիմնական սնունդ, նույնպես շատ է հանդիպում հայերեն և անգլերեն դարձվածքներում: Հարկ է նշել, որ այդպիսի դարձվածքների թիվը հայերենում կրկին գերակշռում է (հայերենում 99 միավոր, անգլերենում՝ 35): Դա պայմանավորված է նրանով, որ հայ մարդու կյանքում շատ են եղել դեպքեր, երբ նա իր գոյությունը պահպանել է շնորհիվ հենց այդ կենսական սննդատեսակի:

«Հաց» սննդամվան հիմնական փոխաբերական-խորհրդանշային իմաստը ապրուստ, ապրուստի միջոցների ցույց

տալն է: Հետևաբար հայերենում «**քերանի հացը կտրել**» և անգլերենում **“take the bread out of one’s mouth”** նշանակում են մեկին ապրուստի միջոցներից զրկել:

«Հաց»-ի խորհրդանշային իմաստներից մեկն էլ հյուրասիրությունն է և այս պատկերավոր իմաստն արտահայտելիս հաճախ միանում են աղն ու հացը՝ որպես հյուրասիրության խորհրդանիշ:

աղ ու հաց կտրել/ուտել - հյուրասիրվել, միասին ուտել - խմել

eat smb’s bread and salt - ինչ-որ մեկի հյուրը լինել

Քաղցրահամ ուտելիքների, հատկապես շաքարի ու մեղրի, անվանումները երկու լեզվում էլ շատ քաղցր, ախորժելի բանի, սիրո և քնքշության, բայց նաև շողոքորթության արտահայտություններ են առաջ բերում: Ինչպես օրինակ.

bring sugar in one’s spade - ամերիկ. շատ սիրալիր լինել մեկի նկատմամբ (ինչ-որ բանի հասնելու նպատակով)

լեզվի վրա շաքար ու մեղր դնել - շողոքորթել, քծնել, լեզվով սիրաշահել

Հետաքրքրական է այն, որ հայերենի դարձվածքներում դրական իմաստ արտահայտելիս՝ «մեղր» սննդանունը միանում է «կարագ» կամ «յուղ» սննդանունների հետ: Դա պայմանավորված է նրանով, որ հայերը յուղ ու մեղրը կամ մեղր ու կարագը միշտ միասին են կերել, այդ իսկ պատճառով դրանք իրարից անջատ չեն պատկերացնում:

յուղ ու մեղր դառնալ - խսկց. իրար հետ շատ սիրով լինել

մեղր ու կարագ դառնալ - իրար հետ բարեկամանալ, մտերմանալ

Եփված ուտելիքները և ճաշերը նույնպես նման համեմատությունների հիմք են հանդիսանում, ինչպես օրինակ **“to be in the soup”** դարձվածքը նշանակում է փորձանքի մեջ լինել, իսկ «**Ի՞նչ ապուր ուտեմ**» դարձվածքը նշանակում է ի՞նչ անեմ, ի՞նչ միջոցի դիմեմ (ասում է մեկը հուսահատության ժամանակ, երբ մոլորվել է և իր անելիքը չգիտի):

Հետաքրքրական է այն, որ որոշ սննդանուններ առաջ են բերում իրենց հակասող պատկերներ: Ասվածը պարզաբանենք օրինակներով: Այսպես, «**ծուկը**» համարվում է ուղեղի և աչքերի համար լավ ու օգտակար սնունդ, սակայն անգլերեն դարձվածքների կազմում այն բացասական պատկերներ է ստեղծում, ինչպես օրինակ, սառը, անբարեհամբույր մարդուն անգլիացիները անվանում են **“cold fish”**, սկզբունքներ չունեցող մարդուն՝ **“loose fish”**: Նույն երևույթը հանդիպում է նաև

հայերենում: Հայերենի լեզվամշակութային ֆոնը կազմող «մածուն» սննդատեսակը, լինելով սննդարար, հետճաշյա նյութափոխանակությունը կարգավորող սնունդ, բացասական պատկերներ է առաջ բերում՝ հանդես գալով դարձվածքների կազմում: Ասվածը նկատելի է ստորև բերվող օրինակներում.

մածնի մերան - խառնակիչ

մածուն բերան - բացբերան

մածնի աման լպստող - մուրացկան, աղքատ, ուրիշի մնացորդներով կերակրվող

Մեկ այլ հետաքրքրական փաստ է այն, որ մինևույն սննդանունը կարող է առաջ բերել և՛ դրական, և՛ բացասական պատկերներ: Ինչպես օրինակ.

բողկի կտոր - քաջառողջ, պնդակազմ

բողկի գլուխ - անարժեք, անպետք, աննշան բան

find the bean in the cake - հաջողություն ունենալ, բախտը ժպտալ

get beans - պատժվել, ծեծվել

Ինչպես արդեն նշել ենք, սննդանուն բաղադրիչ պարունակող դարձվածքները նաև արտացոլում են տվյալ ժողովրդի հոգեբանությունը: Հոգեբանության տարբերությունները ևս շատ հետաքրքիր ու էական են, քանի որ դրանք բացահայտում են լեզվամտածողության յուրահատկությունները: Այսպես օրինակ, սովորական, հեշտ բանին հայերենում ասում ենք «**հաց ու պանիր**», իսկ անգլերենում՝ «**a piece of cake**»:

Գովում, շողոքորթում, քծնում են անգլերենում ասելով՝ «**butter up**», «**polish the apple**», իսկ հայերենում հետևյալ ՍՊԴ-ով՝ լեզվի վրա շաքար ու մեղր դնել; քթին ձեթ տալ; բերանին մածուն քսել; հացին յուղ քսել:

Երբ չեն ուզում, որ ուրիշները խառնվեն, միջամտեն իրենց գործերին, հայերենում ասում են՝ «**Դիմացիդ ապուրին մայի՛ր**» կամ «**Առջևիդ ապուրը կե՛ր**», իսկ անգլերենում՝ «**Fry your eggs!**»:

Դաժան, անհոգի մարդուն հայերն ասում են «**կծու սխտոր**», անգլիացիները՝ «**hard-boiled egg**»:

Նյութապես հարուստ, բարեկեցիկ կյանքը հայերենում խորհրդանշում են **յուղ ու մեղր**, անգլերենում **cake, bread** և **butter** սննդանուններով կազմված դարձվածքները, ինչպես օրինակ, «*մի ձեռքը յուղի, մյուսը մեղրի մեջ լինել*», «*have one's bread buttered for life*», «*have one's cake baked*»:

Ներկայացնենք ևս մեկ հետաքրքրական փաստ:

Հայերենի ՍՊԴ-ում չեն հանդիպում ծիթենու, արմավենու, նարնջենու և արևադարձային ու բևեռային այլ պտուղների

անվանումներ, սակայն բազմիցս օգտագործվել են խաղողը, ծիրանը, ձմերուկը, նուշը, ցորենը, հաճարը և այլն: Նմանապես անգլերենի ՍՊԴ-ում հանդիպում են այդ տարածքին բնորոշ սննդատեսակների անվանումներ, օրինակ, կարտոֆիլ, հացահատիկ, հատապտղի տարբեր տեսակներ (berry, gooseberry, blackberry, huckleberry, strawberry, rasperry), ինչպես նաև **ծուկ** ու ոստրե: Հարկ է նշել, որ **“fish”** սննդատեսակով կազմված դարձվածքները գերակշռում են (դրանց ընդհանուր թիվը կազմում է 43 միավոր), քանի որ կղզիային պետություն հանդիսացող Մեծ Բրիտանիայում ձկնորսությունը շատ զարգացած է և ձուկը մեծ դեր ունի նրանց կյանքում: Սակայն անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Մեծ Բրիտանիան ժամանակին շատ հզոր տերություն էր և գաղութներ ուներ Հնդկաստանում, Հյուսիսային Ամերիկայում, Հարավային Աֆրիկայում, Չինաստանում և այլուր: Այդ իսկ պատճառով բոլորովին պատահական չէ, որ անգլերենի ՍՊԴ-ում շատ են հանդիպում այդ տարածքներին բնորոշ պտուղների անվանումները, օրինակ, բանան, նարինջ, լիմոն, թուզ, խաղող, ձիթապտուղ, շագանակ և այլն: Այսինքն՝ կարելի է ասել, որ ՍՊԴ-ը գաղափար են տալիս տվյալ ժողովրդի աշխարհագրության և պատմության մասին: Բերենք ասվածը հիմնավորող օրինակներ.

խաղողի ջուր - գինի

անկտրել ձմերուկ - արտաքնապես ճանաչելի, բայց բնավորությանը, ներքին էությանը անհայտ մարդ (ասվում է հատկապես աղջիկների մասին)

play old gooseberry - իրարանցում, խառնաշփոթ առաջացնել
banana oil - շողոքորթություն, քծնանք

Նշել էինք, որ ՍՊԴ-ը կարող են նաև ինֆորմացիա հաղորդել տվյալ ժողովրդի սովորությունների և ավանդույթների մասին: Օրինակ, Հայաստանում հնագույն ավանդույթ է եղել, որն արտացոլված է **«գլուխը ձկան խաչ կար»** (բախտը բերեց) դարձվածքում: Ըստ այդ ավանդույթի, որոշակի տեսակի ձկների գլխում երկար խաչածն ոսկոր կա, որի պատճառով ձուկը քրիստոնեության խորհրդանիշն էր դարձել և հենց այդ պատճառով այդպիսի ձկները մահմեդականների շրջանում չեն ուտում: Մինչդեռ հայերը սովորություն ունեին գլխարկի վրա այդ խաչի ձև ունեցող ոսկորը ամրացնել՝ համարելով, որ այն կարող է բազմաթիվ փորձանքներից ազատել: Մեկ այլ հետաքրքրական փաստ է այն, որ քարայրներում հանդիպող պատկերների մեծ մասը ձկան տեսք ունեն, և կարող ենք ենթադրել, որ մեր նախնիները ևս հավատում էին չարից պաշտպանելու ձկան մոզական հատկությանը:

Իսկ անգլերենում մեկ այլ ավանդույթ կազմում է **“eat not fish”** (պաս չպահել) դարձվածքի հիմքը: Այդ սովորույթը կապված է էլիզաբեթ I կայսրուհու ժամանակների հետ, երբ միայն կաթոլիկներն էին պաս պահում: Նրանք համարվում էին քաղաքական առումով կասկածելի և անվստահելի մարդիկ: Չակադրվելով նրանց՝ ոչ կաթոլիկները պաս չէին պահում:¹

Ըստ հին անգլիական սովորույթի՝ տոների ժամանակ կարկանդակի մեջ լրբու հատիկ էին դնում, և ում ընկնում էր լրբով այդ կտորը, համարվում էր տոնական ընթրիքի թագավորը: Այդ սովորույթը արտացոլված է **“find the bean in the cake”** (հաջողություն ունենալ, բախտը ժպտալ, հատկապես լոտո շահելու մասին) դարձվածքում:

Ըստ մեկ այլ անգլիական սովորույթի՝ դպրոցականները իրենց ուսուցչին փայլեցրած խնձոր էին նվեր բերում: Այստեղից էլ **“polish the apple”** դարձվածքը, որը նշանակում է փորձել ինչ-որ մեկի բարեհաճությունը գրավել թծնանքով, շողոքոթությամբ:

Իսկ Չայաստանի որոշ շրջաններում եղել է և դեռ պահպանվում է մի սովորույթ, որի համաձայն ամուսնությունից հետո հարսի կուսությունը հաստատում են կարմիր խնձոր ուղարկելով: Այս սովորույթը արտացոլված է **«(ետևից) կարմիր խնձոր ուղարկել»** դարձվածքում, որը սկզբնապես նշանակել է ցանկալի մեկին հանդիսավոր կերպով հրավիրել: Չետագայում այն իմաստի բացասական զարգացում է կրել և այժմ հրավիրված չլինելու հեզմական արտահայտություն է:

Չարևան և հեռավոր երկրների ու ժողովուրդների հետ ունեցած սերտ կապերով է պայմանավորված մշակութային խաչասերման երևույթը, որն արտահայտվում է դարձվածքների փոխադարձ փոխառմամբ: Այսպես օրինակ անգլերենում հանդիպում են ֆրանսերենից, լատիներենից և գերմաներենից փոխառված ՍՊԴ-ներ, ընդ որում գերակշռում են ֆրանսիական փոխառությունները: Տարբեր լեզուներից փոխառված դարձվածքները կան հանդիսանում են լիակատար պատճենումներ, կան հանդես են բերում որոշ փոփոխություններ: Օրինակ, ֆրանսերենից փոխառված **“on ne fait pas d’omelette sans casser des oeufs”** դարձվածքը անգլերենում հանդիպում է **“make an omelet without breaking eggs”** ձևով, այսինքն ժխտականը փոխարինվել է հաստատական նախադասությամբ:

¹ Brewer’s dictionary of phrase and fable, New York, 1968, p. 361

Ներկայացնենք տարբեր լեզուներից փոխառված ՍՊԴ-ի օրինակներ:

Ֆրանսերենի “mettre tous les oeufs dans le même panier” դարձվածքից է փոխառված “have/put all one’s eggs in one basket” (ամեն ինչ մի խաղաթղթի վրա դնել, ամեն ինչ վտանգել) դարձվածքը:

Լատիներենի “cum grano salis” դարձվածքից է փոխառված “take/ receive with a grain/ pinch of salt” (կասկածանքով՝ թերհավատությամբ վերաբերվել) դարձվածքը:

Գերմաներենի “blaue Bohnen” դարձվածքից փոխառություն-պատճեն է “blue beans” (զնդակ, փամփուշտ) դարձվածքը:

Հայերենում ևս հանդիպում են այլ լեզուներից, հիմնականում ռուսերենից կամ ռուսերենի միջոցով, նաև պարսկերենից փոխառված ՍՊԴ-ներ:

Ինչպես օրինակ՝ «նզած լիմոն» դարձվածքը, որը փոխառություն - պատճեն է ռուսերենի “выжатый лимон” արտահայտությունից և նշանակում է ուժից ընկած, անօգտակար մարդ:

Պարսկերենի “աբ ըո” դարձվածքից է փոխառված «երեսի ջուր» (ամոթ, ամոթխածություն, պատվի՝ ամոթի զգացում) դարձվածքը: Պարսկերենից պատճենված լինելու փաստը ապացուցում է բարբառային «աբուռ» բայի գոյությունը, որում պարզապես հնչյունների դիրքն է փոխվել:¹ Հայերենում այս դարձվածքը նաև նոր իմաստ է ձեռք բերել և նշանակում է «հարսնության՝ ամուսնության զարդեր»:

Ինչպես հայերենում շատ են հանդիպում բարբառային ՍՊԴ-ներ (81 միավոր, օրինակ, «հացն եփուկ՝ զաթան նախշուկ» - ամեն ինչը պատրաստ, «էրված սրտին՝ սոխ մխիթար» - չնչին բանով իրեն մխիթարել), այնպես էլ անգլերենում բազմաթիվ են անգլերենի տարբերակներից փոխառված ՍՊԴ-ը (44 միավոր): Այսպես օրինակ, անգլերենի շոտլանդական բարբառից է ծագում “Adam’s wine” դարձվածքը, որը կատակային նրբերանգ, ունի և նշանակում է ջուր:

Անգլերենի ավստրալիական տարբերակից են ծագում “not for all the coffee in Brazil = not for all the tea in China” (ոչ մի դեպքում, ոչ մի գնով) դարձվածքները:

¹ Բեդիրյան Պ.Ս., Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն, Երևան, «Լույս», 1973, էջ 67:

Հարկ է նշել, որ **ամերիկյան** անգլերենից փոխառված ՍՊԴ-ը ավելի մեծաթիվ են և կազմում են մոտ 42 միավոր: Անգլերենի ամերիկյան տարբերակից փոխառված որոշ դարձվածքներ այնքան են յուրացվել, որ անգլիական բառարաններում նրանցից հետո չկա դրանց ամերիկյան ծագումը արտացոլող նշում: Ամերիկյան անգլերենից փոխառված դարձվածքների մեծ թիվը պայմանավորված է Միացյալ Թագավորությունում ԱՄՆ-ի գործնական ակտիվության մեծացմամբ, ինչպես նաև անգլիական տնտեսության վրա ամերիկյան տնտեսական քաղաքականության ազդեցության ուժեղացմամբ: Այսպես անգլերենի ամերիկյան տարբերակից են փոխառված *“bread-and-butter letter”* (ինչ-որ մեկի տանը հյուրընկալվելուց հետո գրված շնորհակալական նամակ), *“spill the beans”* (զաղտնիքը լեզվից թռցնել), *“cut a pie”* (խառնվել, քիթը խոթել ինչ-որ գործի մեջ) և այլ դարձվածքներ:

Եվս մեկ երևույթ արժանի է ուշադրության: Ջուզադրվող լեզուներում հանդիպում են ՍՊԴ, որոնք ընդհանուր ծագում ունեն և վերաբերում են միջազգային դարձվածաբանությանը: Դրանք այսպես կոչված մշակութային ընդհանրություններն են և հանդիսանում են կամ միևնույն բնագիր տեքստի համաժամանակյա թարգմանության արդյունք, կամ հաջորդական փոխառությունների արդյունք: Այլ կերպ ասած՝ հոմանիշ դարձվածքների մի զգալի մասը միջազգային բնույթ ունեն և կոչվում են մշակութային ընդհանրություններ:

Ըստ Գ. Ա. Բազաուտոդինովայի՝ միջազգային դարձվածաբանության զարգացմանը նպաստող արտալեզվական գործոններից է հանդիսանում դիտարկվող լեզուներում ժողովուրդների նյութական և հոգևոր կյանքի նման կամ մոտ երևույթների համանման իմաստավորումը, իսկ այդ զարգացմանը խոչընդոտում է լեզվակիրների նյութական և հոգևոր մշակույթների ազգային յուրահատկության արտապատկերումը:¹ Դրանով է պայմանավորված միևնույն իմաստի արտահայտումը տարբեր սննդամուսուկների օգնությամբ՝ ազգային հոգեբանության և լեզվամտածողության յուրահատկությունների համաձայն: Ինչպես օրինակ.

ծմերուկ կուլ տալ = *have a bun in the oven* - հղի լինել

¹ Багаутдинова Г.А., Фразеологическое кодирование психических процессов и свойств личности (на материале русского и английского языков), авторефер. дис. на учен. степ. канд. филол. наук, Ленинград, 1986, ст. 21

Միսն առանց ոսկորի չի լինի; Որտեղ տանձ՝ պոչը վրան = Every bean has its black; There are lees to every wine - առանց թերության մարդ չկա, ամեն բան իր թերություններն ունի

փորձած թանը անփորձ մածնից լավ է = better an egg today than a hen tomorrow - կանխիկը թողած ապառիկի հետևից պետք չէ ընկնել

Ամփոփելով կարող ենք ասել, որ սննդանունների գործածումը դարձվածքներում պայմանավորված է մի շարք գործոններով.

1. տվյալ լեզվական հասարակությունում տվյալ սննդատեսակի տարածվածության աստիճանով,

2. կենցաղում և տնտեսության մեջ տվյալ սննդատեսակի ունեցած դերով և նշանակությամբ, այսինքն որքան մեծ է տվյալ սննդամթերքի դերը մարդու կյանքում, այնքան բարձր է տվյալ սննդանվան դարձվածային ակտիվությունը: Այսպես, հայերի համար «հաց» սննդամթերքի մեծ դերով է պայմանավորված՝ «հաց» սննդանունով դարձվածքների մեծ թիվը հայերենում (99 միավոր) և, համապատասխանաբար, անգլիացիների համար «ծուկ» սննդատեսակի մեծ նշանակությամբ է պայմանավորված՝ **“fish”** սննդանունով դարձվածքների գերակշռումն անգլերենում (43 միավոր),

3. տվյալ լեզուն կրող ժողովրդի մշակութային զարգացման առանձնահատկություններով, հավատալիքներով ու ավանդույթներով,

4. տվյալ լեզուն կրող ժողովրդի տնտեսական, հոգևոր և այլ կապերով հարևան կամ հեռավոր երկրների ու ժողովուրդների հետ, օրինակ, Յնդկաստանի հետ ունեցած սերտ կապերով պայմանավորված՝ **“banana”** սննդանունով դարձվածքների առկայությունն անգլերենում (7 միավոր):

Այսպիսով, ՍՊԴ-ը մշակութային կարևորություն ունեն, քանի որ կապված են տվյալ սոցիումի արժեքային նախապատվությունների, մտածողության և վարքագծի հետ, և դրանց զուգահրակյան քննությունը, անշուշտ, կարող է բացահայտել շատ հետաքրքրական իրողություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բարլեզիզյան Ա. Կ., Լեզվական կապեր: Պատճենում և փոխներթափանցում, Երևան համալս., 1986
2. Բեդիրյան Պ.Ս., Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն, Երևան, «Լույս», 1973

3. Լալայան Ե., Ծիսական կարգերը հայոց մեջ, Թիֆլիս, 1913
4. Նավասարդյանց Տ., Հայ ժողովրդական ավանդույթներ: Ժողովածու, գիրք 1, Թիֆլիս, 1883
5. Багаутдинова Г.А., Фразеологическое кодирование психических процессов и свойств личности (на материале русского и английского языков), авторефер. дис. на учен. степ. канд. филол. наук, Ленинград, 1986
6. Воркачев С.Г., “Паремиологическая периферия нейтральной оценки в русском и французском языках как характеристика этносемантической личности”, Языковая личность: Социолингвистические и эмотивные аспекты/ Сборник научных трудов/ Волгоград-Саратов, “Перемена”, 1998, ст. 142-147
7. Мальцева Д.Г., Национально-культурный аспект фразеологии, авторефер. дис. на учен. степ. канд. филол. наук, М., 1991
8. Тер-Минасова С.Г., Язык и межкультурная коммуникация, М., 2000
9. Mimi Sheraton, A to Z in Foods as Metaphors: Or, a Stew Is a Stew Is a Stew, from “A textbook for the development of writing skills” by Hakob Tsulikyan, Yerevan, 2006, pp 490-495

**Հաշվումները կատարվել են հետևյալ բառարանների
տվյալների հիման վրա**

1. Brewer’s dictionary of phrase and fable, New York, 1968
2. Oxford Advanced Learner’s Dictionary, Ox. Univ. Press, 1999
3. Բաղիկյան Խ.Գ., Ուսումնական դարձվածաբանական բառարան, ԵՊՀ. Երևան, 2002
4. Սեֆերյան Ա.Ա., Հովհաննիսյան Լ.Վ., Լազարյան Ա.Ա., Անգլերեն - հայերեն դարձվածաբանական բառարան, Երևանի համալս. հրատ., 1986
5. Սուքիասյան Ա.Ա., Գալստյան Ա.Ա., Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան, Երևան, 1975
6. Кунин А.В., Англо-русский фразеологический словарь/в двух томах/ изд. словарь/в двух томах/ изд. “Совет. энциклопедия”, М., 1967

**ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԹՎԻ ԻՄԱՍՏԱԳՈՐԾԱՌԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱԳՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԻՏԱԼԵՐԵՆՈՒՄ,
ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ**

Գոյականն իր անվանողական հնարավորություններով բավականին հարուստ խոսքի մաս է:¹ Եթե բայն անվանում է միայն գործողություն կամ վիճակ, իսկ ածականը՝ հատկանիշ, հարաբերություն և այլն, ապա գոյականը կարող է լինել ինչպես գործողության ու վիճակի, այնպես էլ հատկանիշի և հարաբերության անուն:

Գոյականն ունի նաև իր ուրույն ընդգրկման ոլորտը, այն է՝ այդ խոսքի մասով անվանում են նյութական աշխարհի առարկաները: Այս ոլորտը կարելի է ասել առաջնային և հիմնականն է գոյականի համար՝ ի տարբերություն գործողություն, վիճակ, հատկանիշ, հարաբերություն անվանող ոլորտների, որոնցում «գոյական անվան կարգը «մաքուր», «անխառն» ձևով չի դրսևորվում, քանի որ դրանք գոյական են իրենց քերականական նշանակությամբ, իսկ արմատական իմաստներով ածական կամ բայ են»:

Թվի կարգն հատուկ է այնպիսի խոսքի մասերի, ինչպիսիք են գոյականը, բայը, ածականը և այլն: Սակայն քերականական այս կարգի էությունը գոյականի դեպքում հիմնովին այլ է, քան մնացած այլ խոսքի մասերի դեպքում: Թվի կարգն այնքան բնորոշ է գոյականին և այնքան է համապատասխանում խոսքի այս մասի իմաստային էությանը, որ Հ. Գլինցը այն դիտում է որպես գոյականի գլխավոր հատկանիշ, որը հանդիսանում է գոյականի «ուղղակի կորիզը» և դրանցով իսկ տալիս է գոյականի՝ որպես խոսքի մասի բնութագրությունը:²

Թվի կարգի յուրահատկություններն իմաստագործառական և ոճական զգալի հնարավորություններ են ստեղծում հատկապես այն դեպքում, երբ գործ ունենք գոյականի հաշվելիության և

¹ Հմմտ. «... խոսքի մասերից և ոչ մեկի ընդգրկման ոլորտը չի կարող համեմատվել գոյականի ընդգրկման ոլորտի հետ»: Ս.Ե. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզու. Ձևաբանություն, Երևան, 1983, էջ 48:

² Glinz H., Die innere Form des Deutschen. Eine neue deutsche Grammatik. 4. Aufl. Bern-München, 1962, S. 153.

անհաշվելիությամբ իմաստների փոխներթափանցման հետ: Այսինքն՝ խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ, օրինակ, անհաշվելի գոյականը դառնում է հաշվելի (ի դեպ, հակառակ անցումը ևս բացառված չէ): Գոյականի թվի քերականական կարգի իմաստագործառական առանձնահատկություններն հիմնականում կապված են բառիմաստի զանազան տեղաշարժերի (բառիմաստի ընդլայնման, նեղացման) հետ: Այս հանգամանք արդիական է դարձնում գոյականի իմաստագործառական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը հենց հատկապես նրա թվի կարգի տեսանկյունից:

Գոյականը եզակի թվով կարող է գործածվել իտալերենում, հայերենում և անգլերենում հոգնակիի փոխարեն որպես տեսակի անուն, երբ ցույց է տալիս հավաքական իմաստ և նշում է տեսակին պատասխանող բոլոր անհատներին բնորոշ հատկություն:

Օրինակ՝ **L'uomo è mortale.**

Man is mortal.

Մարդը մահկանացու է:

Il leone e il re degli animali.

The lion is the king of the animals.

Առյուծը կենդանիների թագավորն է:

Il gatto è un animale domestico.

The cat is a domestic animal.

Կատուն ընտանի կենդանի է:

La quercia non cresce nei paesi caldi.

The oak doesn't grow in hot countries.

Կաղնին չի աճում տաք երկրներում:

Il trinagolo ha tre lati.

A triangle has three sides.

Շանկյունն ունի երեք կողմ:

Il cane è un fedele amico dell' uomo.

The dog is a friend of man.

Շունը մարդու բարեկամն է:

Այս պարագայում միայն ձևականորեն է եզակիի եզրը ներկայացվում. իմաստով այն հոգնակի է¹:

Վերը նշված լեզուներում տարվա ամիսների անունները հոգնակի չունեն, շաբաթվա օրերի անունները նույնպես միշտ

¹ Ա.Պոտեբնյան նկատել է.«Կոնկրետ գոյականների եզակին հոգնակիի համատարած պատկերն է» /տե՛ս նրա., Из записок по русской грамматике., III, էջ 27 /:

եզականաձև են գործածվում: Սա վերաբերում է նաև տարվա եղանակների անուններին՝ գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ, սակայն սրանք անհոգնական են մեկ տարվա շրջանակներում վերցրած, չորս եղանակներից յուրաքանչյուրն այդ ժամանակահատվածում միայն մեկը կարող է լինել, բայց տևական ժամանակահատվածի ոլորտում բնականաբար կլինեն մի քանիսը, ուստի հնարավորություն է ստեղծվում տարվա եղանակների անունները ևս ներգրավելու հոգնակիության մեջ, իհարկե իմաստաբանական նշված տեղաշարժով:

Օրինակ՝ **Io passo le estati in campagna.**

I spend my summers in the country.

«Ամառները գյուղում եմ անցկացնում»:

Sono andato in Italia due estati fa.

I went to Italy two summers ago.

Գնացել եմ Իտալիա երկու ամառ առաջ:

Լրացուցիչ կամ փոխաբերական իմաստավորումներով հոգնակիությունը միանգամայն հնարավոր է նաև անհատ հասկացությունների պարագայում:

Օրինակ՝ **«O Padre nostro, che ne' cieli stai.»**

Loro volavano felici per I cieli azzurri del Paradiso.

They were flying in the blue skies.

The blue skies of Italy.

A splendid Midsummer shone over England: skies so pure, so radiant... (Brontë)

Եթե ուզեն՝ վա՛ր կըբերեն երկինքներից արեգակներ... (ԵԶ, ԸԵ, 255)

Եթե կուզեք, որ արշալույսներս մերկանան և արեգակներս ծագեն... (Ս, ԸԵ 29)

Կկանչեմ ձեզ այս գիշեր երկինքներեն ձեր կապույտ (Մ. տ. 38)

Թանձրացական գոյականներից թվի կազմության տեսանկյունից առանձին խումբ են կազմում նյութ ցույց տվող գոյականները: Այս գոյականները քանակային հարաբերության հատկանիշով անբաժանական են, չթվարկվող: Եթե մասերի բաժանենք, ապա ստացված մասերը կունենան ամբողջի հատկությունը և կկոչվեն դարձյալ ամբողջի անունով: Այս բնույթի առարկաները չեն կարող առնվել մեկի և մեկից ավելիի թվային

հակադրության մեջ: Նրանց քանակային կողմը արտահայտվում է այլ կարգերով, քանակային այլ հարաբերակցություններով:

Այսպիսի գոյականները սովորաբար գործածվում են եզականաձև, բացառում են հոգնակին, անհոգնական են: Սակայն բառիմաստային երանգավորումները, լրացուցիչ իմաստավորումները փոխում են անհոգնակիի քերականական վարքագիծը. այստեղ էլ անհոգնականը դառնում է հոգնակի: Այսպես օրինակ՝ նյութ ցույց տվող գոյականը օգտագործվելով հոգնակի թվով, կարող է ձեռք բերել իմաստային նոր երանգ և ցույց տալ տվյալ նյութի տարբեր տեսակները, մեծ քանակությունը:

Օրինակ՝ **Chiare, fresche e dolci acque (Petrarca).**
Facciam tanti burri e tanti latti
Che tutti ne van matti. (Canti)
«I mieli di montagna hanno di solito un sapore più amaro di quelli di pianura».
I Sali sono composti chimici derivanti dall'unione di un acido con una base.
Ho comprato due vini Siciliani.
The waters of the Nile
The snows and frosts of an Artic winter.
There are some pretty woods in England.(Collectiion of trees)
The wines of the Crimea are excellent.
Հայաստանը հարուստ է հանքային առողջարար ջրերով: Այնպիսի հանքային ջրեր, ինչպիսիք են «Ջերմուկը», «Բջինի» և «Դիլիջանը»:
Ա՛յ պաղ ջրեր, զուլալ ջրեր,
Որ գալիս եք սարերից,
Գալիս՝ անցնում հանդ ու չղեր,
Յարս էլ խըմե՞ց էդ ջրից: (Յ. Թումանյան)

Վերացականություն արտահայտող բառիմաստը ևս զանգվածային երանգ կարող է ունենալ՝ անբաժանական երևույթի գաղափարի դրսևորմամբ: Այս գոյականները նույնպես դիտվում են իբրև անտրոհելի միասնություն: Սրանք անհոգնական են իրենց բուն նշանակությամբ: Այլ հանգամաքներում հոգնակի են կազմում:

Օրինակ՝ **Le donne, i cavalier, l'arie, gli amori,**
Le cortesie, l'audaci imprese io canto.
Passasti dagli amori impuri ad Ariosto.

odii maligni (Segneri)
Così dicesi le virtù, le varità,
le bellezze, le dolcezze, le beatitudini
When sorrows come, they come not single spies.
But in battalions. (Shakespeare)

... he sympathised with their joys and griefs
(Norris)

**May night had fallen soft and warm, enwrapping
with its grape
bloom colour and its scents the billion
caprices, intrigues, passions, longings, and regrets
of men and women.**

« Մինչ սերեր ծնած և մեռած արդեն » (Վ.Թ., Ե, 13)
սերեր - «սիրո զգացմունքի մասնավոր
դրսևորումներ, տարբեր արտահայտություններ»

Սուգերուն մեջ (Ս.Ը,Ը,50)

Այս մերժումը դարձավ մեր քեներուն վերջին
կաթիլը: (ԼԸ ԸԵ,95)

«Նրա ձգտումները չիրականացան»:

«Շիրվանզադեն իր հիշողություններում մեծ սիրով
է խոսել Բաֆֆու մասին»:

«Մի՞թե քեզ չեն գրավում բնության այս
զեղեցկությունները»:

Հետաքրքրական է նաև հոգնակի թվով կիրառված հատուկ
անունների ուսումնասիրությունը: Ո՛չ իտալերենում, ո՛չ հայերենում,
ո՛չ էլ անգլերենում հատուկ անունները՝ անձնանունները,
տեղանունները իրենց սովորական կիրառման ժամանակ հոգնակի
չեն ստանում: Եթե ազգանունները օգտագործվում են հոգնակի
թվով, ապա նրանք ցույց են տալիս ընտանիքն ամբողջությամբ
վերցրած:

Օրինակ՝

I Rossi, i Bianchi

The Whites, the Browns

Ռոսսիների ընտանիքը

Բրաունների ընտանիքը

Սակայն հատուկ անունները հոգնակի թվով հանդես գալուց
համատեքստում կարող են ոչ միայն ցույց տալ որևէ մեկի
ընտանիքը, այլև հանդես գալ ավելի շուտ ածականի պաշտոնով՝
ցույց տալով օգտագործվող հատուկ անունները կրող մարդկանց
հատկանիշները, հանդես գալ որպես խորհրդանշող հասկացու-

թյուններ՝ համատեքստ համապատասխանաբար փոխանցելով առավել ընդգծված իմաստային և ոճական երանգներ: Դա տեղի է ունենում այն դեպքերում, երբ հատուկ անվան միջոցով խոսողը կամ հեղինակը նկատի է ունենում որևէ հատկանիշ, որը հատուկ է տվյալ հատուկ անունը կրող (սովորաբար հայտնի) անհատին: Հատուկ անունների հոգնակի թվով կիրառելը հիմնականում հետապնդում է մի նպատակ, այն է՝ այս կամ այն հանրածանոթ գրական կերպարին բնորոշ հատկանիշները նկատի ունենալով՝ բնութագրել այն մարդկանց, որոնց նույնպես տիպական են տվյալ գրական հերոսի բնավորության գծերը, արտաքինը, վարվելակերպը և այլն՝ դրանով իսկ ավելի մատչելի ու ցայտուն դարձնելով որևէ անձնավորության ճանաչելը, նրա բնորոշ գծերի ընկալումը՝:

Օրինակ՝ **Un secolo di Cesari, di Pompei.**

I Danti non nascono tutti i giorni.

Shakespeares aren't born every day.

Մոցարտներ այսօր ցավոք այլևս չեն ծնվում:

«Հայ ժողովուրդը միշտ հիացել է իր Վարդաններով, փառաբանել է նրանց, իսկ վասակներին ատել, արհամարհել, պարսավել...»:

«Վաղուց արդեն Ջինզիմովների դարն անցել է»:

Հանրածանոթ հատուկ անունների այսպիսի կիրառությունը հնարավոր է դառնում շնորհիվ այն բանի, որ նրանք եզակի թվում ունեն ոչ թե անհատական, եզակի, այլ ընդհանուր – կերպարային իմաստ:

Այսպիսով, ի մի բերելով վերը շարադրածը, կարելի է ասել, որ գոյականի թվի քերականական կարգը շատ գոյականների մոտ համատեքստում առաջ է բերում իմաստային դաշտի փոփոխում: Գոյականի թվի կարգը ընձեռում է իմաստային և ոճական բազմաթիվ հնարավորություններ, որոնց շնորհիվ կարելի է խոսքին հաղորդել ցանկացած ենթատեքստ: Հետաքրքրական է նաև այն փաստը, որ համեմատվող լեզուներում թվի քերականական կարգի միջոցով արտահայտած տարբեր իմաստային և ոճական արժեքները շատ հաճախ պատմական հիմքեր ունեն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասատրյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզու, Ձևաբանություն, Երևան, 1983:

¹ տե՛ս՝ Ռ.Մկրտչյան, Ժամանակակից հայերենի ձևաբանական ոճաբանություն, Երևան, 1992, էջ – 75:

2. Մարգարյան Ա., Հայոց լեզվի քերականություն. Ձևաբանություն, Երևան, 2004:
3. Պետրոսյան Հ. Զ., Գոյականի թվի կարգը հայերենում, Երևան, 1972:
4. Ջահուկյան Գ. Բ., Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Երևան, 1969:
5. Ջահուկյան Գ. Բ., Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, Երևան 1989:
6. Beccaria Gian Luigi, Dizionario Di Linguistica e di Filologia, Metrica, Retorica, Giulio Einaudi editore s. p. a., Totino, 1996.
7. Cattana Anna – Nesci Maria Teresa, Analizzare e correggere gli errori, L'officina della lingua, Guerra Edizioni – Perugia, 2004.
8. Dardano M., P. Trifone, Grammatica Italiana. Zanichelli, Bologna, 1999.
9. Serinni Luca, Grammatica Italiana, Utet, Torino, 1999.
10. Gillon B., Towards a Common Semantics for English Count and Mass Nouns, Linguistics and Philosophy 16.6 597-640.
11. Hewson J., Article and Noun in English, L'Aia, 1972.
12. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике, Москва, Высшая школа, 1990.
13. Блох М. Я. Теоретическая Грамматика Английского языка, Москва, Высшая школа, 1983.

ՀԱՐՑԵՐ:

Հարց - Եղիազարյան Աննա

- Ձեր հոդվածը մաս կազմելու՞ է Ձեր թեկնածուական աշխատանքի:

Պատասխան – Հովհաննիսյան Ֆրունզե

- Այո, իմ թեկնածուական աշխատանքը ամբողջությամբ նվիրված է գոյականի թվակարգի իմաստագործառական առանձնահատկություններին՝ իտալերենում, հայերենում և անգլերենում:

Հարց - Գալստյան Էմմա

- Ինչպիսի՞ գործնական նշանակություն կունենա Ձեր թեկնածուական աշխատանքը:

Պատասխան – Հովհաննիսյան Ֆրունզե

- Թեկնածուական աշխատանքիս գործնական նշանակությունը կլինի այն, որ գիտահետազոտական ուսումնասիրությունների արդյունքում ստացված տվյալները կարող են օգտակար լինել իտալերենի դասավանդման գործընթացում:

ԱՆՂԵՐԵՆ *-ING* ՎԵՐՋԱԾԱՆՑՈՎ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ԲԱՌԵՐԸ
ԺԱՍՆԱԿԱԿԻՑ ՖՐԱՆՍԵՐԵՆՈՒՄ

Մեծ է փոխառությունների դերը ֆրանսերենի բառապաշարի հարստացման գործընթացում: Դրանք ժողովուրդների միջև քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, կրոնական, գիտության, տեխնիկայի և արտադրության զարգացման արդյունք են:

Սույն հոդվածը նվիրված է անգլերեն *-ing* վերջածանցի՝ ֆրանսերենի բառապաշարի հարստացման գործընթացում ունեցած դերին:

Հայտնի է, որ անգլերեն *-ING* վերջածանցն ավելանում է բային (օրինակ՝ *to sleep* → *sleep+ing= sleeping* /*She is sleeping*-նաքնած է): Բայական այս վերջավորությամբ բառերը կարող են գործածվել գոյականաբար (օրինակ՝ *a sleeping pill*-քնաբեր), և ունենալով գոյականական գործածություն, ֆրանսերենում փոխառվելիս, գործածվում են որպես արական սեռի գոյականներ (հետևելով լեզվական միտումին՝ փոխառված բառերը դասվում են արական սեռի գոյականների շարքին):

Առաջին անգամ՝ 1764 թվականին, Վոլտերն օգտագործում է *-ing* վերջածանցով անգլերեն *meeting*¹ (P.R.2005, p.1849) բառը *mitine* բառի փոխարեն: Ֆրանսիացիներին դուր եկավ այդ նորամուծությունն իր բարեհնչյունությամբ: Չնայած ֆրանսերենում [- I ɲ] վերջավորության փոխարեն կար [- I n] – ը, այնուամենայնիվ այս հանգամանքը չի խանգարում նոր բառեր փոխառելու գործընթացին: Այդ ժամանակվանից ի վեր փոխառվում և ֆրանսերենի բառաֆոնդում իրենց տեղն են գտնում *-ing*-ով շատ բառեր՝ *building*², *curling*, *footing*³, *skating*, *shocking*, *lasting*⁴, *rocking-chair*⁵, *shampooing*, *sleeping*, *smoking*, *yachting*

¹ “... un grand meeting de protestation, présidé par Jaurès “.(Martin du Gard, P.R.2005,p-1598)

² Le building monte... vingt puits d' ascenseurs le perforent de bout en bout.(Duhamel, P.R.2005,p-312)

³ Il fait du footing chaque matin au bois de Boulogne.(P.R.2005,p-1099)

⁴ ... sa veste le lasting.... “ (Flaubert, P.R.2005,p-1499)

⁵ Des touristes assis sur de rocking-chairs regardaient les voyageurs. (Beauvoir,P.R.2005,p-2314)

antidumping, bowling, brainstorming¹, brushing, camping², cracking, crossing-over, dispatching, dry farming, engineering, fading³, happening, marketing, jumping, kidnapping, listing, looping, punching-ball, passing-shop, planning⁴, sponsoring, standing,, training, traveling, wading, որոնք վերաբերում են հատկապես հետևյալ բնագավառներին.

- ✓ սպորտի` *antifading, crossing-over, fading, forcing, jumping, crossing-over, yachting, aquaplaning, antiskating, skating, bowling, bodybuilding, canyoning, coaching, curling, carting, passing-shot, diving, king-boxing, stretching, surfing, shooting:*
- ✓ քաղաքականության` *meeting, brainstorming, standing, briefing, debriefing, monitoring, training, standing:*
- ✓ տնտեսության` *damping, planning, backing, sparring-partner, sponsoring, leasing, marketing, tuning, shopping, factoring, packaging, holding, building:*
- ✓ նորագույն տեխնոլոգիաների` *roaming, calling, mailing, printing, scanning, recording:*
- ✓ բժշկության` *morphing, looping, outing, lifting, peeling, piercing, brushing, shocking, feeling:*
- ✓ կենցաղի` *pudding, cooking, clearing, dry farming, cleaning, pressing, dressing, shampooing:*
- ✓ նորաձևության` *stretching, lasting, smoking:*
- ✓ զբոսաշրջության` *camping, footing jogging, caravanning:*
- ✓ արվեստի` *stepping, break-dancing, dancing - hall, traveling, casting, happening:*

Հատկանշական է այն, որ – **ing** վերջավորությամբ բառերը միայն պատճենմամբ չեն փոխառվում, այլ

1. կարող են ձևափոխվել՝երկու մասից բաղկացած բառերը կորցնելով իրենց երկրորդ կեսը, գործածվում են որպես մեկ

¹ Ils “s’ offrirent une petite séance de brainstorming d’ où émergea cette lumineuse idée (Perec,P.R.,2005,p-297)

² “ Je découvris les joies du camping sauvage“. (Beauvoir,P.R.2005,p-339)

³ “Le passé s’ évanouissait [...]. C’ était comme le fading dans un récepteur radiophonique “. (Orlon,P.R.2005,p-1023)

⁴ “...accroché au mur, un planning résumait la vie de l’exploitation, les emblavages, les projets“... (Perec,P.R.2005,p-1968)

ինքնուրույն բառ, օրինակ՝ *living-room*¹→*living*, *smoking-jacket*→*smoking*, *jogging-suit*→*jogging*², *parking-place*→*parking*³

2. **-ing** ածանցով կարող են կազմել նոր բառեր, որոնց միայն համարժեքները կան անգլերենում, օրինակ՝ *caravanning=camping*
3. փոխառված բառի արմատին կարող է ավելանալ զուտ ֆրանսերեն վերջածանց, այսպես օրինակ՝ *jogging*-ոտքով զբոսանք→*jogger*⁴ /անգլերեն - *to jog*/ ոտքով զբոսնել, *joggeur*, *joggeuse*: LE PETIT ROBERT-2005 բառարանում *jogging* բառն արդեն ունի նաև սպորտային կոշիկի տեսակի իմաստ՝... *ces jeuns en jeans et en joggings...*
4. անգլերեն *oo* տառակապակցությունը փոխարինվում է ֆրանսերեն *ou* տառակապակցությամբ և միաժամանակ *-ing* վերջավորությամբ փոխառված բառի արմատին ավելանում են ֆրանսերենին հատուկ վերջավորություններ, ինչպես օրինակ՝ *shampooing*→*shampouiner*, *shampouineur*:
5. նախածանցներ ավելացնելով, երբեմն ստեղծվում են այնպիսի բառեր, որոնք չկան անգլերենում, օրինակ՝ *booking* (P.R.2005,p-2525) բառը կորցրել է իր առաջին կեսը (*over*) *booking*, ստացել է *sur-* ֆրանսերեն նախածանցը, և *surbooking*-ը դարձել *surréservation* բառի համարժեքը:
6. գոյական+ածական կաղապարի հիման վրա ստեղծվում են նոր բառակապակցություններ՝ *camping sauvage /municipal/*, *dumping social /écologique/*, *épreuves de jumping*, *cours de*

¹ Cette grande pièce à laquelle les Anglo – Saxons donnent le nom de *living* pour faire entendre que s' y passe le plus clair de la vie familiale. (Duhamel,P.R.2005,p-1502)

² Il fait son *jogging* tous les matin.(P.R.2005,p-1425)

³ Un grand *parking*... ce paysage de Los Angeles; en pleine ville, deux immeubles modernes, deux cubes blancs, encadrent un terrain vague, au sol défoncé; parking. Quelques autos sont rangées là, qui paraissent abandonnées. (Sartre, Situations, III, p-106)

⁴ Elle *jogge* tous les matins. Les *joggeurs* du bois de Boulogne... participent au marathon annuel.

1984. un *jogging* – chaussure de sport basse, à semelle épaisse et crantée, fermée par des lacets ou des velcros. (P.R.2005, p-1425)

marketing / marketing lectoral, /politique/, parking autorisé /payant, souterrain, couvert/, planning familial /de production/
և այլն:

7. ստեղծվում են ֆրանսերենին հատուկ բայական վերլուծական կառույցներ՝ *faire du shopping, faire du dumping, avoir un bon feeling, faire qqch au feeling, faire le forcing, faire du marketing* և այլն:

-ing վերջածանցով բառերն իրենց գործածության հնարավորությամբ լայն կիրառություն են ստանում արդի ֆրանսերենում, և դրանց ֆրանսերեն հոմանիշները իրենց տեղը աստիճանաբար զիջում են համապատասխան փոխառություններին: Այսպես օրինակ՝ *une penderie, une garde-robe = un dressing; le nettoyage à sec = un pressing; le caravanage = le caravaning; un parc de stationnement = un parking; un survêtement (de sport) = un jogging (dans le sens de survêtement); une course à pied = un footing, un jogging; une tenue de soirée = un smoking; le restilage = un relooking; un passage à l'act = un acting-out; un bronzage = un bronzing; un vol de voiture = un carjacking; une chérie = un darling; un influençage = un lobbying; un téléachat = un téléshopping...*

- ing վերջածանցով փոխառությունների գործածության հիմնական գործոններն են՝ փոխառյալ բառերի կարծությունը, բարեհնչյունությունը և միջազգայնությունը: Ըստ <http://www.culture.gouv.fr>. կայքի, ֆրանսերենում այս վերջածանցով փոխառությունների թիվը հարյուրից ավելի է, որոնք ակտիվորեն գործածվում են թե՛ բանավոր խոսքում, թե՛ մամուլում¹, թե՛ գովազդում², թե՛ լնզներում^{3,4}, թե՛ ֆրանսիական ժամանակակից երգերում¹:

¹ Eurostar "la ville la plus exciting", 2002.04.23 (<http://users.skynet.be>)

Edition "squatting", "standing ovation", 2001.01.25 (<http://users.skynet.be>)

² Dans le commerce et la gestion d'entreprise ; « Le reporting mensuel du service marketing a accéléré la chute des stock-options du stuff. » (<http://fr.wikipedia.org>)

³ TV5 "workingpoor", "francefeeling", "forcing", 2002.09.03 (<http://users.skynet.be>)

Le Soir (Belgique) "carjacking", "home jacking" ,2002.06.04 (<http://users.skynet.be>)

⁴ TELERAMA (France), «Pour préparer son trekking au Népal, on pratique le stretching, dans un jogging publicitaire (vive sponsoring). Les adeptes du

Անգլերեն **-ing** վերջածանցն իր տեղը է գտել ֆրանսերենի բառակազմական միջոցների՝ վերջածանցների ցանկում, նրանով կազմվում են նորաբանություններ, ստեղծվում են նոր բառակապակցություններ և բայական վերլուծական կառույցներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասատրյան Ս.Ե. «Ժամանակակից հայոց լեզու, ձևաբանություն» Երևան. 1989.
2. Սուքիասյան Ա. Ս. «Ժամանակակից հայոց լեզու», Երևան 1989.
3. Блох М. Я. Теоретическая Грамматика Английского языка, Москва, Высшая школа, 1983.
4. Гак В. Г. „Введение во французскую филологию“, Москва, Просвещение, 1996.
5. Лопатникова Н.Н., Мовшович Н. А. „ Лексикология современного французского языка „ (на французском языке), Москва, Высшая школа, 1983.
6. Сергиевский М. В. „ История французского языка „, Москва, 1947.
7. Шигаревская Н. А. „ История французского языка „ (на французском языке), Москва, Просвещение, 1984.
8. Le nouveau Petit Robert, Dictionnaire, PARIS 2005.
9. Misanchuk, Les anglicismes en français, La Marge, Toronto, 1995.
10. <http://fr.wikipedia.org> .
11. <http://users.skynet.be> .
12. <http://paroles.fr> .

ՀԱՐՑԵՐ:

cocooning font du zapping dans leur living, pendant que les forcenés du nightclubbing s'essaient au moonwalking dans les dancings... Les "eighties", quel forcing!» Christian Sors et Philippe Barbot, 1989.27.12.(<http://ramkat.free.fr>)

¹ Léo Ferré "La langue française" - (<http://paroles.net>.)

Qu'est ma <u>darling</u>	Je smash facile	Mais in the bed
Sur son <u>standing</u>	C'est mon <u>travelling</u>	In extremis
Mon best-seller	J'fais du <u>pressing</u>	Et mon <u>planning</u>

Յարգ - Էվելինա Խանյան

- Ինչպիսի՞ գրականությունից եք օգտվել:

Պատասխան – Սարինե Յովսեփյան

- Մասնակցել ենք [www.notre belle langue](http://www.notre_belle_langue.com). Ինտերնետային կայքում տեղի ունեցող քննարկումներին, օրինակները ճշտել ենք Le Petit Robert –2005 բառարանով, ինչպես նաև օգտվել ենք ֆրասիական մամուլից:

Յարգ – Ֆրունգե Յովհաննիսյան

- Այս վերջածանցն իր տեղն ունի՞ ֆրանսերենի

վերջածանցների շարքում:

Պատասխան – Սարինե Յովսեփյան

- Այո: -ing վերջածանցով ֆրանսերենում կազմվում են նորաբանություններ, գոյական+ածական կաղապարի հիման վրա ստեղծվում են նոր բառակապակցություններ, ինչպես նաև ստեղծվում են բայական վերլուծական կառույցներ: -ing վերջածանցը ֆրանսերենի բառապաշարի հարստացման գործում ունի իր դերը և իր հաստատուն տեղն է գրավել արդի ֆրանսերենի վերջածանցների ցանկում:

ЕВРОПЕЙСКИЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОРТФЕЛЬ – СРЕДСТВО ОЦЕНКИ И САМООЦЕНКИ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Во все времена и во всех странах язык являлся не только средством общения, но и неотъемлемой частью культуры.

Расширение межкультурных связей и рост глобальных проблем, решение которых возможно только в рамках международного сообщества, требуют у современной молодежи формирования высокой коммуникативной культуры. Естественно, в этой связи повышается роль иностранного языка.

В современном мире иностранный язык рассматривается уже не только как коммуникативное средство, но и как ключ к открытию национальных культур, как средство познания картины мира.

Процессы глобализации, которыми сейчас занимаются страны Западной и Восточной Европы, несут с собой и необходимость формирования общего информационного, научного и общеобразовательного пространств. В связи с этим возникает необходимость разработки единых стандартов и критериев в масштабах всего континента. Инициативы интеграционного процесса в науке и образовании зародились в итальянском городе Болонья и носят название **Болонский процесс**, который включает два элемента: содружество крупнейших европейских университетов под эгидой **Великой Хартии университетов** и объединение национальных систем образования и науки в европейском пространстве с едиными стандартами и требованиями. Главной целью этого процесса является повышение конкурентоспособности европейской системы образования в мировых масштабах.

19 июня 1999 года 29 стран подписали документ, названный **“Болонская декларация”**, в котором страны – участницы договорились о создании единого европейского научно - образовательного пространства до 2010 года.

В границах пространства должны действовать единые условия трудоустройства и признания дипломов.

Так планируется принятие общей системы сравнимых ученых степеней через утверждение Приложения к диплому, введение во всех странах двух циклов учебы по формуле 3+2, причем продолжительность бакалаврского курса составляет не менее трех, а магистерского - не менее двух лет.

Разрабатываются сравнимые критерии и методы оценки качества образования, ведутся переговоры о повсеместном устранении препятствий в мобильности студентов и преподавателей в пределах оговоренного конкретного пространства.

Идет разговор о снятии ограничений в получении образования в более взрослом возрасте, подчеркивается роль высших учебных заведений в том, чтобы сделать реальной постоянную учебу в течение всей жизни.

Естественно, для развития национальных систем образования в каждой стране потребуются методологические центры, базой для которых должны служить ведущие университеты Европы.

Сегодня мы находимся на этапе глобальных изменений в сфере образования и в требованиях рынка труда. Необходимо предоставить студентам и обществу в целом такую систему высшего образования, которая откроет широчайшие возможности для поиска сфер наилучшего самовыражения. Естественно, здесь встает вопрос о переходе к пожизненным формам образования.

Образование открытого европейского пространства для высшего образования расширяет перспективы, учитывающие разнообразие потребностей в получении необходимых знаний и, конечно же, вызывает необходимость приложения дальнейших усилий по устранению препятствий и обновлению методик преподавания, способствующих развитию тесного сотрудничества.

Новейшие системы образования, в том числе и методики преподавания иностранных языков, привлекательны своей понятностью, универсальностью и доступностью. Возникает также необходимость создания системы с двумя основными

циклами (дипломным и последипломным), которая будет соответствовать международным требованиям, эквивалентам и требованию большей сопоставимости.

Своеобразие и такую необходимую гибкость в образовании планируется достигнуть при помощи использования системы учебных кредитов и периодов обучения. Желающие в этом случае смогут начать и продолжить образование в различных университетах Европы с получением квалификации в любое подходящее для них время на протяжении всей жизни. Для любого студента важна возможность вступить в академический мир на любом этапе профессиональной карьеры.

Студентам дипломного цикла необходима возможность доступа к различным программам, включая междисциплинарное образование, совершенствование иностранных языков и использование новейших информационных технологий.

На втором, последипломном цикле образования, студентам предоставляется выбор для продолжения учебы по коротким программам магистратуры или более длительным докторским программам с возможностью перехода от одной программы к другой. В основу этих типов программ должны быть положены требования о самостоятельности в проведении исследований.

На дипломном и последипломном уровне студентам рекомендуется провести минимум один семестр в университетах за пределами своей страны. Это очень важно, ведь сегодня остро стоит вопрос о важности обучения на протяжении всей жизни.

Многие вопросы образования и изучения иностранного языка отражены в документе, который называется "Общеввропейские компетенции владения иностранным языком. Изучение, преподавание, оценка". Основным содержанием данного проекта является попытка создания стандартной терминологии, системы единиц, общепонятного языка для описания предмета изучения, стандартного описания уровней владения любым иностранным языком.

Для организации процесса изучения языка и оценки владения им, существует шесть крупных уровней (A1 – Выживание, A2 – Допороговый, B1 – Пороговый, B2 –

Пороговый продвинутый, C1 – Высокий, C2 – Владение в совершенстве), которые представляют собой более низкие и более высокие подуровни в классической трехуровневой системе, включающей базовый, средний и продвинутый уровни.

Шкала уровней построена по принципу последовательного разветвления.

<p style="text-align: center;">А Элементарное владение (Basic User)</p>	<p>A1 Уровень выживания (Breakthrough)</p>
	<p>A2 Предпороговый уровень (Waystage)</p>
<p style="text-align: center;">В Самостоятельное владение (Independent User)</p>	<p>B1 Пороговый уровень (Threshold)</p>
	<p>B2 Пороговый продвинутый уровень (Vantage)</p>
<p style="text-align: center;">С Свободное владение (Proficient User)</p>	<p>C1 Уровень профессионального владения (Effective Operational Proficiency)</p>
	<p>C2 Уровень владения в совершенстве (Mastery)</p>

В связи с укреплением в 80-х годах прошлого века лично - ориентированного подхода к обучению, зародилась идея создания портфолио – собрания работ разного уровня, индивидуально характеризующая каждого ученика.

Формированию навыков очень помогает вариант языкового портфоля, в основу которого положены такие

документы Совета Европы, как Общеевропейские компетенции владения иностранным языком и Европейский языковой портфель.

В условиях современной интеграции европейских стран языковой портфель¹ должен:

1. внедрять в практику имеющую перспективу образовательную идеологию в области иностранных языков.
2. развивать и поддерживать заинтересованность любого индивидуума в изучении иностранных языков на протяжении всей жизни.
3. снабжение обучающихся надежными и легкодоступными инструментами для определения своих достижений в овладении иностранными языками.
4. предоставление возможности оценивания обучения, овладения и достижений в иностранных языках каждого учащегося, а также возможности коррекции учителями деятельности учащихся в случае необходимости.
5. обеспечение мобильности в рамках единой Европы специалистов и обучающихся.

Языковой портфель, таким образом, выполняет не только педагогическую, но и социальную функцию.

Сегодня во всем мире становится популярной идея портфеля или папки индивидуальных учебных достижений учащегося.

Что же такое "портфолио"? Существенный элемент модернизации образования, новый способ учебных достижений, полное собрание работ учащегося, дающее представление о конкретных способностях и творческих возможностях конкретного студента.

Использование портфолио может быть разнообразной – от простого собрания работ, сделанных за какой-то промежуток времени, до выстраивания вокруг портфолио учебного процесса. В последнем случае идея портфолио является революционной с

¹ Европейский языковой портфель / "Мир русского слова". - № 01, 2001. - <http://www.learning-russian.gramota.ru/journals.html>

точки зрения новых отношений между преподавателями и студентами, новой культурой учения.

В условиях единой Европы очень важно наличие возможности приобретения каждым человеком документа, в котором зафиксирован и развернуто представлен документально тот или иной уровень владения иностранным языком. Такой портфель включает в себя паспорт, языковую биографию его пользователя и досье.

В паспорте кратко отражается коммуникативная и некоммуникативная компетенция, причем речь идет обо всех неродных изучаемых языках, экзаменах, межкультурных контактах, перечень сертификатов и дипломов. Портфель¹ включает в себя данные о:

1. Языках, которые употребляются в семье обучающегося,
2. данные о месте обучения,
3. изучаемых в школе иностранных языков,
4. данные о пребывании за границей,
5. проекты,
6. данные о билингвальном обучении,
7. таблицы самооценки (по шести уровням),
8. коммуникативная компетенция.

В языковой биографии содержатся дескрипторы (параметры) оценивания пользователем и учителем уровня владения иностранным языком. В языковой биографии учащийся определяет свой уровень владения изучаемым языком по таблице самооценки. Он внимательно осваивает описание коммуникативных умений в листах самооценки, затем отмечает те коммуникативные умения, которыми он, по его мнению, уже овладел, и те, которыми ему предстоит овладеть. Учитель помогает учащемуся увидеть свои достижения и недостатки и наметить путь устранения последних.

¹ Метод портфолио в международном образовании. / Портал "Международное образование". Ресурсный пакет модернизации Российского образования. 2003. - <http://www.international.edu.ru/consalting/resourses/1866/>

В досье учащийся собирает весь материал об успехах в овладении языком. Это могут быть самые разные самостоятельные работы и сочинения, контрольные, проекты, доклады, рефераты, дипломы, сертификаты и т. д. Отбор может быть проведен в течение года, четверти, всех лет обучения – по выбору учащегося (студента). Портфель предваряется комментарием учащегося на иностранном или, если это сложно, на родном языке. Каждая работа также сопровождается кратким комментарием учащегося, содержащим самооценку работы, аргументированную и подтвержденную примерами.

Преподаватель может предложить составить такой портфель по одной теме или целому разделу.

По истечении какого-то времени происходит презентация портфеля. Во время такой презентации учащегося демонстрирует свои достижения, отстаивает свою точку зрения, соглашается или не соглашается с оценкой преподавателя. Создается также группа экспертов из числа учащихся, проводится оценка работы родителями и педагогами. Очень желательно, чтобы защита портфеля велась на иностранном языке, еще раз подчеркивая достижения учащегося на пути этого языка.

Шестиуровневая система владения языком, являющаяся общеевропейским стандартом, является надежной основой для разработки единых требований к сертификации языковой подготовки учащихся. Таким образом, языковое портфолио является важным элементом в создании и развитии общеевропейской образовательной системы, проводимой в контексте языковой политики Совета Европы. Языковой портфель повышает ответственность учащихся, способствует более сознательному подходу к изучению иностранного языка. Перспектива этого документа очевидна. Кроме того, языковой портфель дает возможность внедрять новые формы оценки, открытые формы заданий способствуют повышению интереса обучающихся к иностранному языку.

Языковой портфель – важный шаг на встречу к осознанному изучению. Он стимулирует своего владельца самому определять ход своего языкового и интеркультурного

обучения, самостоятельно оценивать успехи и сознательно определять промежуточные цели своего обучения.

Для портфолио учащийся выбирает самые разные работы: лучшие с его точки зрения и из разных этапов обучения, связанные с курсом обучения, лучшие творческие работы, работы, являющиеся особенно удачными.

Естественно, в результате оценивается не только какая - то конкретная работа, но и весь путь, пройденный учеником в процессе обучения. Оценивание в этом случае перетекает в обсуждение и защиту учащимся своих достижений, позволяет ему представить преподавателям свои цели, способы достижения этих целей, творческие возможности и т. д. Сегодня очень много говорится об изменении системы и формы оценивания, в том числе существует и мнение о том, что достижения нужно не оценивать, а документировать.

С этой точки зрения портфолио позволяет увидеть весь объем проделанной работы, прогресс или его отсутствие в достижении исходной цели. Учитель не только исключительно проверяет работы, но и периодически просматривает, комментирует, консультирует.

После проделанной работы, в связи с определенными достигнутыми целями портфолио становится возможно предъявить экзаменаторам. Эта своеобразная презентация оценивается и устно комментируется.

Письменная фиксация служит одновременно ориентиром и основой для оценки учащегося. Записи целей, постепенное собирание материалов и окончательная сдача портфолио в комплексе дают полное представление о проделанной работе, позволяют сделать видимым индивидуальный путь учения не только для учителя, но и, что особенно важно, для самого учащегося.

Языковое портфолио является самым известным и распространенным сегодня в Европе. Это инструмент самооценки и собственного познавательного, творческого труда учащегося, рефлексии его собственной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Blasberg-Bense Susanne. "Es geht auch ohne, aber es geht besser mit!"- Das Europäische Portfolio der Sprachen im Unterricht //Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis, 2003, Н.3. S.154-157.
2. Европейский языковой портфель / "Мир русского слова". - № 01, 2001. - <http://www.learning-russian.gramota.ru/journals.html>
3. Метод портфолио в международном образовании. / Портал "Международное образование". Ресурсный пакет модернизации Российского образования. 2003. - <http://www.international.edu.ru/consalting/resourses/1866/>
4. Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. - Москва: Московский государственный лингвистический университет, 2003.
5. Пассов Е. И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования.– Москва: Просвещение, 2000.
6. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе. – 2001. - № 3.

ВОПРОСЫ.

Вопрос: Авагян Элла

–Каким образом оценивается языковой портфель учащегося?

Ответ: Месробян Лусине

- Минимум раз в году учащиеся под руководством преподавателей оценивают свои языковые знания. Самооценивание происходит по шестиуровневой шкале. Согласно портфолио учащийся сам выбирает по шкале самооценки тот уровень владения иностранным языком, который соответствует его языковым знаниям. В Армении эта система носит не совсем объективный характер из-за менталитета нашей нации.

Вопрос: Товмасян Грануш

– В чем состоит основная задача образования?

Ответ: Месробян Лусине

– Основная задача образования состоит в формировании и развитии личности, но не посредством накопления определенных фактов, а в процессе развития автономии обучающегося, приобщения к технологиям, позволяющим самому добывать знания. Ведущей деятельностью является не преподавание, а управление познавательной деятельностью обучающихся.

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԼԵԶՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱԴԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Լեզվի և իրավունքի փոխհարաբերության առանձնահատկությունները արդեն վաղուց հետաքրքրում են լեզվաբաններին և իրավաբաններին: Այս թեմային վերաբերվող երկխոսությունները սկսվել են Գերմանիայում դեռևս 19-րդ դարի սկզբին և ընդլայնվելով ներառել իրենց մեջ նոր նշանակություն ունեցող թեմաներ: Հետագայում առևտրի ոլորտի, հաղորդակցման միջոցների զարգացումը հետևանք դարձան, որպեսզի իրավագիտության ոլորտում մեծանա ուշադրությունը միջլեզվական հաղորդակցության նկատմամբ:

Իրավաբանության և լեզվաբանության կապերի ամրապնդմանը խթանեց նաև հասարակական պահանջը՝ դեկլարող կառույցներում ստեղծել քաղաքացիների համար մատչելի լեզու, քանզի օրենսդիր և գործադիր մարմինները ժողովրդի ներկայացուցիչներն են, և ըստ այդմ օրենդրական դաշտում քննարկվող ցանկացած նախագիծ պետք հասարակության բոլոր խավերի համար ըմբռնելի լինի:

Ինչպես նշել է չին փիլիսոփա Կոնֆուցիոսը, յուրաքանչյուր քաղաքական գործչի առաջին առաջադրանքը բառերի նշանակության մանրակրկիտ ուսումնասիրությունն է: «Եթե նշանակությունը պարզ չէ, ապա բառերը սխալ կհնչեն: Եթե բառերի իմաստը սխալ ընկալվի, ապա գործերը չեն իրականացվի, և այդպիսով չեն ծաղկի արվեստն ու բարոյականությունը: Այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր ազնվական պետք է հոգա, որ իր պարզ մտքերը դառնան խոսքեր, իսկ խոսքերը արարք, և չպետք է թույլ տա, որ իր բառերում որևիցե միտք խճճված հնչի»¹:

Վերը բերվածից կարելի է եզրակացնել, որ օրենսդրական դաշտում իրականացվող ցանկացած քննարկում պետք է ընթանա լեզվաբանների մասնակցությամբ, որպեսզի արդյունքում առաջ եկած օրենսդրական նախագծերը և՛ իրավաբանորեն և՛ լեզվաբանորեն ճշգրիտ ձևակերպում ունենան:

Լեզվի և իրավաբանության հարցերով զվաբղվում է բավականին երիտասարդ գիտական մի ճյուղ՝ Իրավաբանական լեզվաբանությունը»: Գերմաներեն լեզվաբանության մեջ այս

¹ Handlexikon zur Politikwissenschaft; W.Mickel-1986

տերմինը «Rechtslinguistik» ատաջին անգամ կիրառել է Ադալբերտ Պոդլեխը՝ 1976 թվականին: Նա իրավաբանական լեզվաբանություն է անվանել այն բոլոր մեթոդների և հետազոտությունների ամբողջությունը, որոնք վերաբերվում են լեզվի և իրավական նորմերի միջև եղած փոխկապակցվածությանը:¹

Իրավաբանական լեզվաբանության ժամանակակից նոտեցումը բավականին ընդհարձակվել է, քանի որ փոխվել են ժամանակակից լեզվաբանության պահանջները: Դրա հետ մեկտեղ փոխվել է լեզվաբանության և իրավագիտության փոխհարաբերության ընթացումը, և նշանակալիորեն մեծացել է այդ բնագավառում իրականացվող հետազոտությունների դերը:

Իրավաբանական լեզվաբանությունը փաստորեն լեզվի և իրավունքի փոխկապակցվածությունն է, որտեղ երկու առարկայական ուղղությունները փոխադարձ կախվածություն ունեն միմյանցից: Իրավաբանական լեզվաբանության մեջ գրական լեզուն հանդես է գալիս իր առանձնահատուկ գործածությամբ, քանզի իրավաբանական լեզվաբանությունը հիմնված լինելով ընդհանուր լեզվաբանության վրա, ունի իրեն բնորոշ յուրահատուկ գիծը: Սակայն երբ դիտարկում ենք գրական և իրավաբանական տեքստերի փոխհարաբերությունները, ապա որոշ վիճելի հարցեր են առաջ գալիս նրանց թարգմանության ժամանակ, քանի որ միևնույն բառը կարող է գրական և իրավաբանական լեզվաբանության մեջ ամենևին այլ նշանակություն ունենալ, որի առկայության դեպքում ակնհայտ է դառնում տերմինաբանական բառապաշարի կարևորությունը:

Օ՞ն. Laut seines Verhaltens- ruu նրա պահվածքի Laut des Gesetzes-համաձայն օրենքի²

Գրական լեզուն իրավաբանական դարձնելու գլխավոր պայմանը առաջ է գալիս իրավական ոլորտում, այնուհանդերձ իրավաբանական լեզուն այստեղ էլ չի կարող հավակնել բացարձակ լինելուն, քանի որ իրավական տեքստերում անպայմանորեն պահպանվում են գրական լեզվի այնպիսի տարրեր, ինչպիսին է ոչ տերմինաբանական բառապաշարը՝ օժտված սուբյեկտիվ գնահատականներով, բառապաշարային

¹ Rechtslinguistik; A. Podlech-1976

² Rechtslinguistik; A. Podlech-1976 / S 156/

միավորների անորոշ բովանդակությամբ և նրանց միջև եղած իմաստային տարբերությամբ, բառերի և բառաձևերի քերականական իմաստով:

Գրական լեզվի իրավաբանականացման գործընթացին կարելի է ավելացնել մի կարևոր հանգամանք ևս, դա շարահյուսական կառուցվածքն է, որի լեզվական առումով սխալ գործածությունը կարող է խոսքը գրկել իր հաղորդակցման որակից, ավելի կոնկրետ՝ պարզությունից: Իսկ պարզությունը և կոնկրետությունը իրավաբանական լեզվի անքակտելի մասն են կազմում, այստեղ ուղղակի բացառվում է քերականական կառուցվածքների երկիմաստությունը: Հարին է նշել մի կարևոր փաստ, այն՝ իրավաբանական լեզուն իր էությանը հրաման է¹, և ակնհայտ է, որ ցանկացած երկիմաստ և ոչ ճշգրիտ արտահայտվող հրաման չի կարող իրականացվել պատշաճ կերպով և այնպես, ինչպես ցանկանում է օրենսդիրը: Երբ տեքստում խոխտվում է շարահյուսային պարզությունը, ապա այդ հանգամանքը հանգեցնում է մտքի խեղաթյուրման:

Իրավաբանական լեզվաբանության հետազոտման թեմաների դիապազոնը բավականին լայն է և պահանջում է ավելի մանրամասն դիտարկում: Սակայն մեկ հողվածի սահմաններում հնարավոր չէ անդրադառնալ այդ ամենին, այդ իսկ պատճառով կանգ կառնենք հետազոտության մեկ բանգավառի վրա՝ դատական հաղորդակցություն:

Իրավաբանական լեզվի կարևորագույն ոլորտներից մեկը հաղորդակցությունն է դատարանում: Ավելի կոնկրետ՝ դատական հարցաքննություն, դատարանի առջև կողմերի լեզվական պահվածքը /հաղորդակցվող կողմերի սոցիալական և բարբառային տարբերությունները/, իրավական փաստարկների արտահայտման միջոցներ և հնարավորություններ: Այս հողվածում ցանկանում ենք անդրադառնալ դատական հարցաքննության ընթացքում հնչող հարցերի լեզվական առանձնահատկությանը: Այն իրենից ներկայացնում է երկխոսություն, որի մասնակիցները գտնվում են ասիմետրիկ հարաբերության մեջ:

Դատարանում հանդես եկող կողմերն են հարցաքննողը և հարցաքննվողը: Դատարանում գործող կարևորագույն 3 փոխկապառցված գործառույթներն են՝ պարզել, ապացուցել, հանդել, որոնց շրջանակներում էլ դրսևորվում է դատական լեզվաբանությունը: Դատական լեզվաբանության ընթացքում կարևորվում է կողմերի դիրքային պահվածքը:

¹ Handlexikon zur Politikwissenschaft; W.Mickel-1986

Հարցաքննողը իր տրամադրության տակ ունի իմաստաբանական և պրագմատիկ միջոցների օգտագործման բավականին մեծ հնարավորություն: Որպես նմանօրինակ միջոցներ համարվում են բանակցային կանոնները, որոնց միջոցով ղեկավարվում են հարցաքննությունից բխող խոսքային իրավիճակները: Այդ իսկ պատճառով դատական փաստարկների ժամանակ ձևակերպվող հարցերը մեծ ռազմավարական նշանակություն ունեն կողմերի համար: Լեզվաբանորեն և տրամաբանորեն ճշգրիտ ձևակերպված հարցադրումների օգնությամբ հարցաքննողը կարող է հսկել հարցաքննության գործընթացը, կարող է որոշել այդ գործընթացի ուղղությունը և ներկայացնել գործի իր տարբերակը:

Օր. Stimmt es, dass Sie zur SS gegangen sind, obwohl Ihnen bei Siemens eine Stelle als Vorarbeiterin angeboten worden war?(B.Schlink; Der Vorleser; S 91)

Այս հարցադրումը կարելի է դիտարկել լեզվական և իրավաբանական տեսանկյունից: Հարցաքննողը, տվյալ տեքստում՝ դատավորը օտտոհլ /շնայաթ/ լեզվական միավորի օգնությամբ ցանկանում է հոգեբանորեն ազդել մեղադրյալի վրա և գործին տալ իրեն ցանկալի ընթացքը, քանզի մարդու զգայական վիճակը դատական գործընթացի անքակտելի բաղադրիչն է հանդիսանում:

Իսկ իրավաբանության տեսանկյունից նմանատիպ հարցադրումների միջոցով լրացվում են նախկին փաստարկները, և մասնակիցները կարողանում են նոր տեղեկություն ստանալ դատական գործի վերաբերյալ:

Հարցերը կարող են հետապնդել նաև խարխլող նպատակներ:

Օր. **Jurist:** Sie haben gesagt, dass Sie überzeugt sind, dass er eben Müller war.

Zeuge: Ja.

Jurist:Müller hat doch einen grünen Anzug angehabt.....

Վերը բերված օրինակում կողմերից մեկի շահերը պաշտպանող իրավաբանը հակառակորդ կողմի վկայի ցուցմունքի ժամանակ ցանկանում է խաչաձև հարցերի միջոցով շփոթության մեջ գցել նրան և խճճել: Առաջին նախադասության հարցադրումով իրավաբանը ի սկզբանե ներկայացնում է որոշակի տեղեկատվություն, որը հիմք է հանդիսանում հարցադրման համար, իսկ երկրորդ քայլով նա փորձում է հոգելեզվաբանական մեթոդներով ազդել հարցաքննվողի վրա, ինչու չէ նաև դատարանի

անդամների վրա: Ցայտուն օրինակ է հետևյալ մեջբերումը, երբ հռետորական հարցադրումների և հուզաարտահայտչական մեթոդների միջոցով հարցաքննվողը կարող է ուղղակի /հույզերի ներքո/ դուրս գալ ափերից:

Օր..... aber die neuen kamen und die alten mussten Platz machen für die neuen.

- Sie haben also, weil Sie Platz schaffen wollten, gesagt: Du und du und du musst zurückgeschickt und umgebracht werden?
- Ich habe... ich meine.... Was hätten Sie denn gemacht? (B.Schlink; Der Vorleser; S 106)

Տվյալ օրինակում ցայտուն կերպով երևում է, որ դատավորը հռետորական հարցադրումների միջոցով փորձում է հարցաքննվողին հանել հունից:

Դատական հարցաքննության հարցադրումների կադապարը կազմում են կոնկրետ հարցեր` wer /ով/, was /ինչ/, warum /ՇԿձձ/ և այլն: Դատական հարցաքննության ընթացքում հնչող հարցերը իրենց բովանդակությամբ լինում են բաց և փակ¹:

Բաց հարցադրման դեպքում հարցաքննվողին հնարավորություն է տրվում տեղեկատվություն տալ քննվող գործի վեռաբերյալ: Փակ հարցադրման դեպքում հարցաքննվողից պահանջվում է հաստատել կամ ժխտել հարցը:

Գերմաներեն լեզվում փակ և բաց տիպի հարցերը քերականական կառուցվածքի առունով էապես տարբերվում են միմյանցից: Բաց տիպի հարցերում իրենց ուրույն տեղն ունեն հարցական դերանունները, որոնցով սկսվում են այդ հարցերը: Դրանք այսպես կոչված «ինչ-հարցերն են»:

Օր. –Was haben Sie gemacht?

- Wir haben nicht gewusst, was wir machen sollen.... (B.Schlink; Der Vorleser; S 121)

Նմանատիպ հարցերը պահանջում են դատական գործի վեռաբերյալ լրացուցիչ փաստարկներ և վկայություններ: Նմանօրինակ հարցերին պատասխանելու համար պատասխանողը ունի լեզվական միավորների առելի հնարավորություն, այնինչ

¹ Rechtslinguistik; A.Podlech-1976

փակ տիպի հարցերի դեպքում պատասխանների բազմազանությունը բացառված է:

Ինչպես նշեցինք, փակ հարցերի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ հարցաքննվողը պետք է հաստատի կամ ժխտի հոետորի տրված հարցը: Նմանատիպ հարցերի քերականական կառուցվածքը բազմաոճ է, ուղղակի նրանց պատասխաններն են միանշանակ/ այո-ոչ, համաձայն են – համաձայն չեն/

մ. - Keine von Ihnen hat sich entzogen, Sie haben alle gemeinsam gehandelt?

- Ja. (B.Schlink; Der Vorleser; S 106)

Այլ կերպ ասած, նմանատիպ հարցերը պահանջում են լրացուցիչ ճշգրտում:

Այսպիսով գալիս ենք այն եզրակացության, որ դատարանում հնչող բոլոր տիպի հարցերը պատկանում են վերոհիշյալ 2 հարցերի կատեգորիաներից որևիցե մեկին: Հետագայում, երբ վերլուծության ենք ենթարկում նրանք շարահյուսական կառուցվածքը, ապա այդ տիպերը իրենց հերթին բաժանվում են ենթատիպերի/ ընդհարձակ ինչ-հարցեր, կրճատ - ինչ հարցեր, կարճ - ինչ հարցեր/:

Նմանատիպ երևույթ դրսևորվում է այն դեպքում, երբ իրավաբանը ցանկանում է, որպեսզի վկան իր ցուցմունքներում լինի ավելի կոնկրետ և տա կշռադատված պատասխաններ: Այս ենթատիպերը սակայն ունեն խրթին լեզվական կառուցվածք և կարծում ենք, որ հարին կլինի մանրամասն վերլուծել այն և առանձին անդրադառնալ այդ հարցին մեկ այլ հոդվածի սահմաններում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. A.Podlech;Rechtstinguistik-1976; Mannheim
2. W.Mickel;Handlexikon zur Politikwissenschaft-1986; München
3. B.Schlink``Der Vorleser``-1995; Zürich
4. U.Fastenrath, Meike Müller-Gerbes; Europarecht-1996; Berlin
5. Ю.А. Тихомирова; Законодательная Техника: Научно-практическое пособие/ М. 2000
6. В.В. Исаков; Язык и права: Юрислингвистика/ Барнаул: 2002

ՅԱՐՑԵՐ:

Յարգ - Էլլա Ավագյան

- Փորձե՞լ եք ուսումնասիրել Գերմանիայում դատական նիստերի արձանագրություններ, որպես կոնկրետ դեպքեր:

Պատասխան - Մինասյան Շուշանիկ

- Այո: Ուսումնասիրել եմ կոնկրետ դատական արձանագրություններ՝ ինտերնետի օգնությամբ:

Գերմանիայի դաշնային դատախազության կայքում կան տնտեսական ուղղվածություն ունեցող դատական գործեր, որոնք զաղտնիությունը չի ապահովվում, և մատչելի են հանրությանը: Նույնիսկ կան հարցաքննության որոշ դրվագներ, որոնք ես օգտագործել եմ հետևյալ գիտական հոդվածում:

Յարգ - Թովմասյան Գևորգ

- Իսկ Յայաստանում ներկա եղե՞լ եք դատական նիստերին:

Պատասխան - Մինասյան Շուշանիկ

- Դատական նիստերին անմիջապես մասնակից չեմ եղել: Սակայն 2 տարի առաջ Յայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազությունում ես մասնակից եմ եղել Գերմանիայի դաշնությունում հարուցված դատական գործի բոլոր վարույթների քարզմանությանը:

Եվ քանի որ ես իրավասու չեմ մանրամասներ հրապարակել այդ դործի վերաբերյալ, ապա թույլ տվեք չխոսել այդ մասին: Սակայն գիտական աշխատանքը գրելիս այն ինձ բավականին օգնել է:

LINGUE SPECIALI: LINGUAGGI SPECIALISTICI (LS) **IL LESSICO DEI LS**

Le lingue speciali (o l'insieme di linguaggi specialistici e settoriali) come varietà diafasiche della lingua sono caratterizzate da un lessico speciale, in relazione a vari domini e settori extralinguistici.

Il lessico è la parte centrale dei linguaggi specialistici e i procedimenti generali utilizzati per la sua formazione sono:

- a) si utilizzano termini che già esistono nella lingua comune, attribuendo loro un significato diverso, solitamente più specializzato (chiamato rideterminazione semantica della parola);
- b) si formano neologismi con procedimenti standard: attraverso la derivazione e la composizione;
- c) si formano sigle ed acronimi che poi vengono utilizzati come parole piene con totale autonomia di significato all'interno del dato linguaggio specialistico;
- d) si ricorre a una lingua straniera, utilizzando prestiti non integrati nella maggior parte dei casi, ma a volte anche integrati.

Una serie di operazioni linguistiche che partano dai quattro procedimenti sopraelencati sta alla base della creazione di un lessico specialistico.

Le caratteristiche principali del lessico dei LS

Le caratteristiche generali di una lingua specialistica sono:

- monoreferenzialità
- non-emoività
- trasparenza
- sinteticità

La caratteristica del lessico specialistico, che rappresenta l'elemento di maggiore differenziazione dalla lingua comune, è la monoreferenzialità: ogni termine deve avere un referente unico e, dunque, un solo significato. Nei linguaggi specialistici si privilegia l'aspetto denotativo, per cui il significato dei termini specifici è desumibile indipendentemente dal contesto (Bloomfield: 1970): tra il termine e il significato si stabilisce "un accordo di definizione" fisso, in modo che il termine non possa essere sostituito convenientemente da un sinonimo, ma solo da una sua definizione o perifrasi. Ciò significa che ogni termine è rappresentativo di un solo concetto, interpretabile esclusivamente all'interno del contesto specifico in cui si venga a trovare. Se ne deduce, quindi, che la monoreferenzialità è limitata all'esclusivo ambito disciplinare nel quale si usa il termine in questione.

La necessità che il termine abbia un referente univoco porta l'utente ad inventare sempre termini nuovi per definire concetti nuovi, piuttosto che utilizzare la terminologia esistente, per non creare ambiguità e confusione.

Inoltre, l'aspetto monoreferenziale, insito nel processo definitorio dei termini specialistici, conferisce loro il massimo grado di valore semantico. Per eliminare ogni possibile ambiguità si evita, perciò, tanto la sinonimia, quanto la polisemia: ne deriva che nella lingua specialistica, a differenza di quanto avviene in quella comune, non esista la preoccupazione di evitare le ripetizioni.

Ogni scienza, infatti, nella sua elaborazione teorica crea un proprio linguaggio specifico che può, a volte, far uso di elementi lessicali già utilizzati in altri contesti disciplinari. L'esiguità del bagaglio lessicale delle varie discipline è dovuta essenzialmente alla volontà del mondo scientifico di non avere doppioni nella designazione dei vari concetti tecnico-scientifici.

Un'altra caratteristica del lessico dei linguaggi specialistici consiste nella sua non-emotività. Il termine, al contrario di ciò che avviene nella lingua quotidiana, ha funzioni puramente denotative: la parola *arco* nell'uso generale, a seconda dei contesti, può assumere diversi significati, come termine tecnico dell'architettura, invece, indica esclusivamente una precisa struttura architettonica.

Nel testo specialistico il tono è in genere neutro: lo scopo informativo prevale sugli aspetti tipici della lingua comune (quello

emotivo, quello estetico, e così via) e conferisce alla comunicazione specialistica quel tono asciutto, freddo, quasi artificiale.

Naturalmente questo aspetto non emotivo prevale là dove il testo abbia uno scopo prevalentemente informativo; qualora, invece, lo scopo pragmatico sia quello persuasivo (tipico, ad esempio, del messaggio pubblicitario o giornalistico) potrà fare la sua comparsa nei testi specialistici anche l'enfasi emotiva. Questa è un'ulteriore conferma di come gli scopi pragmatici possano prevalere su quelli informativi nelle scelte linguistiche effettuate in tutti i livelli dell'analisi linguistica (morfosintattico, lessicale, testuale).

Un altro importante criterio concernente il lessico specialistico è la necessità di fornire una rapida decodifica del significato di un termine tramite l'analisi della sua forma superficiale. Il primo e più importante propugnatore di questo principio è considerato Lavoisier, il quale elaborò un nuovo sistema di denominazione dei composti chimici che aiutasse gli studiosi a comprendere immediatamente la natura del composto menzionato. Tale sistema riflette la visione coerente e globale che tale autore aveva dell'intero mondo scientifico e coinvolge sia l'aspetto concettuale che quello terminologico: affinché il termine rappresentasse immediatamente il concetto espresso.

Già durante il Medioevo e il Rinascimento si faceva uso (però, in modo arbitrario) di suffissi di origine greca, ma fu Lavoisier che per primo, nella seconda metà del XVIII secolo, fornì ad ogni suffisso un significato preciso e costante, che permise di rendere funzionale l'opposizione tra termini simili, stabilendo proprietà fisiche precise e comuni per tutti quei composti designati con lo stesso suffisso (ad esempio, *acido nitrico* e *acido nitroso*, dove il suffisso *-ico* indica una certa quantità di *azoto* nel composto diversa da quella presente nei composti in *-oso*, così come nel *solfito* vi è una quantità differente di *zolfo* rispetto a quella presente nel *solfato*, proprio perché i loro nomi sono formati da due suffissi diversi, *-ito* e *-ato*). Questo intervento permise di portare sistematicità nel campo specialistico e fornire così delle regole di formazione terminologica non solo per la ridefinizione degli elementi già conosciuti, ma anche per la nomenclatura di quelli che sarebbero stati scoperti in seguito, perché un suffisso uguale porta con sé caratteristiche fisiche di

quantità uguali, indipendentemente dalla natura degli elementi formanti il composto.

Un'operazione analoga venne effettuata da Linneo nel XVIII secolo, che suddivise i vari elementi del mondo naturale in gruppi e sottogruppi, distinti secondo criteri chiari e coerenti e contrassegnati da termini latini o greci.

La scelta di lingue morte come repertori lessicali, dai quali trarre i nuovi termini nel processo di ridefinizione degli elementi naturali, garantiva una maggiore possibilità di dotarle di sensi univoci, e di evitare quella polisemia che l'uso di parole comunemente utilizzate nelle lingue vive può comportare.

La validità del processo ridefinitorio creato da Linneo è evidenziata dal fatto che tale sistema viene tuttora adottato in modo integrale, non solo nelle attività di decodifica, ma anche nei processi definitivi di nuovi elementi. Tutt'oggi, ad esempio, è comune l'uso del suffisso *-ttero* (dal greco *-ptero* 'ala'), proposto da Linneo per designare i vari ordini di insetti: *coleottero*, *lepidottero*, e così via.

Il grande vantaggio offerto da questi sistemi definitivi ha promosso l'adozione di un principio di trasparenza anche in altri campi specialistici, favorendo l'uso di affissi convenzionali, proprio per rendere trasparente la loro nomenclatura nei processi di sistematizzazione e standardizzazione. La costruzione di tali affissi permette, da un lato di regolamentare la catalogazione dei termini esistenti in classi logiche e, dall'altro, ne favorisce l'arricchimento, perché il tutto viene strutturato in sistemi aperti, ma altamente organizzati e codificati. In discipline quali la chimica, la medicina e la mineralogia, infatti, i suffissi hanno significati ben precisi, anche se, ovviamente, non uguali per tutti i campi. Il suffisso *-ite*, per esempio, nel linguaggio medico indica lo stato di infiammazione di un organo o di un tessuto (polmonite, cistite), mentre in chimica e mineralogia designa la derivazione da altri elementi e indica, in genere, dei composti minerali (calcite, fluorite).

Questa mancanza di un univoco valore semantico per alcuni affissi deriva dall'incompletezza dell'opera di ristrutturazione dei processi definitivi delle varie discipline e della continua evoluzione delle varie branche del sapere scientifico.

Un'altra regola aurea molto rispettata dagli specialisti nella formazione del loro lessico è la sinteticità, che li induce ad esprimere

i vari concetti nella forma più breve possibile: e questa esigenza porta a ridurre l'estensione della forma superficiale dell'intero testo o del semplice termine come, ad esempio, nel caso della derivazione Ø, che permette di evitare l'uso di affissi (*decodifica* < *decodificare*, *saldo* < *saldare*, *rimborso* < *rimborsare*).

La sinteticità è evidente anche in quei processi di formazione di neologismi nei quali è la fusione di due lessemi preesistenti a formare il nuovo termine: *informatica* < *informazione* + *automatica* (ottenuto su calco del francese *informatique* < *information* + *automatique*), reiterando questo processo, si possono ottenere altri neologismi come *telematica* < *telecomunicazione* + *informatica*, e così via.

Altre volte, invece, per ottenere una maggiore sinteticità, o anche un maggiore effetto propagandistico, si creano neologismi su modelli tradizionali, tramite l'uso di suffissi ben noti, il più delle volte di origine classica, attaccati a parole italiane. Ciò è tipico del linguaggio giornalistico, nel quale quasi ogni giorno nascono e muoiono neologismi così formati, pochi dei quali sopravvivono alla moda del momento: un esempio che ha riscosso molta fortuna e che sopravvive dal 1992 è il termine *tangentopoli* < *tangente* + *poli*. Da qui lo scandalo che ha investito il mondo del Calcio Italiano nel 2006, ha spinto i giornalisti a coniare il termine *calciopoli* < *calcio* + *poli*.

Il principio della sinteticità trova conferma nella presenza massiccia di fenomeni di riduzione degli elementi formanti il sintagma nominale; molto spesso, infatti, uno o più di tali elementi vengono eliminati mediante il ricorso al processo di ellissi, così da rendere il termine specialistico più sintetico e quindi più facile da usare. All'interno di questi si inquadra un ulteriore processo di tipo sintetico comunemente utilizzato nei linguaggi specialistici, quello della giustapposizione, che consiste nell'eliminazione di qualsiasi preposizione o elemento premodificatore all'interno di un gruppo nominale contenente due sostantivi: ne sono esempi *capostazione*, *rimozione auto*, etc..., in cui la giustapposizione designa in modo sintetico nel primo caso 'colui che svolge la funzione di capo di una stazione ferroviaria', nel secondo 'un luogo nel quale è vietato parcheggiare, altrimenti si vedrà la propria auto portata via dalla polizia urbana'.

Acronimi, composti e sigle.

L'esigenza di sintetizzare la forma del linguaggio porta spesso lo specialista a utilizzare altri due fenomeni di riduzione dell'aspetto superficiale dei termini in uso, vale a dire l'abbreviazione e l'acronimo. Nella riduzione del carico semantico del gruppo nominale non si corre, però, il pericolo di creare ambiguità, perché il significato dell'elemento omesso è, in genere, implicato dalla realtà semantica degli elementi rimasti ed è, quindi, facilmente ricostruibile dal contesto. Oltre che facilitare una certa economicità di formulazione, le abbreviazioni e gli acronimi permettono anche un utilizzo del criterio della trasparenza, in quanto rimangono sempre e solo legati a un concetto univoco.

Il desiderio dello specialista di creare degli acronimi, in modo tale che suggeriscano immediatamente un certo messaggio al destinatario, traspare dall'osservazione delle lettere che vengono inserite nell'acronimo in aggiunta a quelle iniziali delle parole che compongono il gruppo nominale da abbreviare. Tali lettere, infatti, sono inserite perché l'acronimo assuma un certa forma fonica che suggerisca facilmente il concetto da esprimere. A volte le lettere, in aggiunta a quelle iniziali, hanno il solo scopo di permettere una più facile pronuncia dell'acronimo.

I composti e i derivati (gli elementi derivazionali e compositivi dei quali sono tratti, per la maggior parte, dalle lingue classiche e sono comuni a tutte le moderne lingue di cultura), gli acronimi e le sigle (molte delle quali si possono spiegare solo a partire da parole o sintagmi stranieri), le denominazioni eponime, le transcategorizzazioni, mostrano in molti casi l'influsso di una lingua straniera: tale compenetrazione suggerisce come i forestierismi siano una delle parti dominanti nell'arricchimento lessicale delle lingue speciali.

Gli acronimi (dal greco *akron* 'estremità' e *onoma* 'nome') spesso acquistano autonomia rispetto ai sintagmi di cui sono abbreviazioni e si comportano come unità lessicali, trasferendosi, ad esempio, come prestiti da una lingua all'altra: tipico il caso di *laser*¹,

¹ Dall'inglese *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation* 'amplificazione della luce mediante emissione stimolata di radiazioni'.

radar¹, sonar² che, in italiano, non sono più analizzabili come acronimi e, semmai, vengono sentiti come forestierismi a causa della loro struttura fonica. In italiano sono, forse, meno diffusi rispetto ad altre lingue, ma sono comunque un aspetto molto interessante della composizione del lessico, tra i più usati: CONSOB < *CO*mmissione Nazionale per le *SO*cietà e la Borsa; POLFER < *POL*izia *FER*roviaria; COBAS < *CO*mitato di *BA*Se, SIFAR < *Servizio Informazioni Forze AR*mate, IRPEF < *Imposta sul Reddito delle PE*rsone *Fisiche*, MIBTEL *Milano Indice Borsa TEL*ematico, e altri ancora.

Un ulteriore strategia per la formazione di nuove parole mediante fusione di altre, che gode di particolare fortuna in questi ultimi decenni, consiste nel “tagliare” e nel “fondere” tra loro parti di altre parole: *eliporto* < eli(cottero) + (aero)porto; *motel* < mo(to) + (ho)tel. A queste si possono aggiungere altri casi nei quali si fonde la parte iniziale della prima e l’intera seconda parola: *autostazione* < auto(mobile) + stazione, *cartolibreria* < carto(leria) + libreria, *cantautore* < cant(ante) + autore. Frequenti sono anche le cosiddette parole macedonia, che derivano da più unità: *autoferrotranviario* < auto(mobilistico) + ferro(viario) + tranviario, *postelegrafonico* < post(ale) + telegra(fico) + (tele)fonico.

Un’influenza notevole nella diffusione di questo tipo di composti viene esercitata da analoghe formazioni straniere, soprattutto angloamericane, tra le quali ricordiamo: *stagflation* < stag(nation) ‘stagnazione, stasi dell’attività economica’ + (in)flation ‘inflazione’, *euronics* < euro(pean) + (electro)nics, *pulsar* < puls(ating) + (st)ar, *quasar* < quas(i) + (st)ar, e così via.

Anche il linguaggio della pubblicità fa un grande uso di simili “tamponamenti” di parole, si pensi a formazioni nelle quali gli elementi s’inseriscono l’uno nell’altro a incastro, come: *digestimola* < digestione + stimola, *mandorlat* < mandorla + lat(te), *polpadoro* < polpa + (pomo)doro.

¹ Dall’inglese *RADio Detection And Ranging* ‘radiatorilevamento e misurazione di distanza’.

² Dall’inglese *SOund Navigation And Ranging* ‘navigazione e misurazione per mezzo del suono’.

Luca Serianni considera queste formazioni, di diffusione soprattutto giornalistica o pubblicitaria, come sovente effimere, ma a volte hanno una vita lunga e divengono patrimonio comune del lessico di una lingua: *Confcommercio* < Confederazione del Commercio, *Palacongressi* < Palazzo dei congressi, *Confagricoltura* < Confederazione generale dell'agricoltura italiana, *Confindustria* < Confederazione generale dell'industria italiana, *Polstrada* < Polizia stradale, e tanti altri.

Comune è la riduzione per troncamento di uno degli elementi del composto: *citoplasma* < cito(proto)plasma 'protoplasma della cellula'. Questo fenomeno è molto diffuso e presenta vari aspetti. La riduzione del determinante (il primo elemento del composto) si ritrova tanto nei composti tecnico-scientifici, quanto in quelli parascientifici: da *giroscopio* si ricava il primo elemento *giro-* per formare *girobussola*, 'una bussola che è un giroscopio', *girostabilizzatore*; ciò può investire anche l'aggettivo, come in *giromagnetico*. Altri esempi possono essere: *pressofusione* < press(ione) + fusione, *vapoforno* < vapore + forno; talvolta il troncamento riguarda entrambi i componenti: *stratovisione* < strato(sfera) + (tele)visione.

Nei linguaggi tecnico-scientifici parti di parole sono divenuti elementi di composizione costanti per formarne di nuove: *-trone* (adattamento dell'inglese *-tron*, tratto da *electron*) sta alla base di *ciclotrone*, *positrone*, *sincrotrone*, etc...; *-rama*, ricavato da (pano)rama, serve a formare: *acqarama*, *cinerama*, *fotorama*; *-plano*, ricavato da (aero)plano, fornisce: *acquaplano*, *idroplano*, *monoplano*; sul modello di *funivia* sono nati: *cabinovia*, *sciovia*, *seggiovia*; da *fantascienza* si sono ottenute: *fantapolitica*, *fantastoria*, *fantacalcio*.

Molto più semplici da interpretare, perché facilmente prevedibili nei meccanismi di formazione sono le sigle, ulteriori elementi del lessico, che nascono per esigenze di sinteticità e che, ormai, sono quasi lessicalizzate e avvertite come parole a sé stanti. Esse si formano con l'iniziale delle parole piene che formano il sintagma ed eliminando quelle grammaticali (gli articoli, le preposizioni, etc...): IVA 'Imposta sul Valore Aggiunto', ABI 'Associazione Bancaria Italiana', ACI 'Automobil Club d'Italia', TAR 'Tribunale Amministrativo Regionale', CGIL 'Confederazione

Generale Italiana del Lavoro', CNR 'Consiglio Nazionale delle Ricerche', e numerose altre.

Come appare il fenomeno riguarda indistintamente elementi greco-latini ed italiani. Questo fenomeno, quindi, muove certamente da modelli stranieri, come precedentemente visto sulla base delle mode angloamericane, ma oggi è divenuto molto produttivo ed ha assunto proprie modalità in italiano, anche perché i nuovi mezzi di comunicazione di massa creano sempre maggiori esigenze di sinteticità, proprio allo scopo di essere i più veloci possibili nello spazio e nel tempo.

BIBLIOGRAPHIA

1. **Altieri Biagi, M. L.** *Forme della comunicazione scientifica*, in Letteratura scientifica, 1984;
2. **Altieri Biagi, M. L.** *Aspetti e tendenze dei linguaggi della scienza*, in AA.VV., pp. 67-110.
3. **Beccaria, Gian Luigi (a cura di)** - *I linguaggi settoriali in Italia*, Bompiani, 1973, Milano.
4. **Berruto, Gaetano** - *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*, La nuova Italia Scientifica, 1987, Roma.
5. **Bonomi, Ilaria** - *L'italiano giornalistico, Dall'inizio del 900 ai quotidiani on line*, Franco Cesati Editore, Firenze, 2002.
6. **Cortelazzo, Michele A.** *Lingue speciali: la dimensione verticale*, Unipress, Padova, 1991;
7. **Cortelazzo, Michele A.** *L'italiano d'oggi*, Esedra Editrice, Padova, 2000.
8. **Dardano, Maurizio** - *La formazione delle parole nell'italiano di oggi*, Bulzoni, Roma, 1978.
9. **Dardano, Maurizio** - *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Roma-Bari, 1986.
10. **Dardano, Maurizio** - *I linguaggi scientifici in Serianni/Trifone (1993-1994)*, vol. II, pp. 497-551.
11. **Dardano, Maurizio** - *La lingua dei media in V. Castronovo/N. Tranfaglia (a cura di), La stampa italiana nell'età delle TV. Dagli anni settanta a oggi*, Laterza, Bari, 2002, pp. 245-285.

12. **D'Achille, Paolo** - *L'italiano contemporaneo*, Il Mulino, Bologna, 2006.
13. **Lanzarone, Marco** - *Note sulla terminologia informatica* in Studi di lessicografia italiana, 1997, vol. XIII, pp. 427-503.
14. **Gotti, Maurizio** - *Testi specialistici in corsi di lingue straniere*, La nuova Italia, Firenze, 1991.
15. **Marello, Carla** - *Le parole dell'italiano*, Zanichelli, Bologna, 1994.
16. **Minuz, Fernanda** - *Lingua italiana per formazione professionale*, in AA.VV., Quaderni di Percorsi, 2001, pp. 1-35.
17. **Nencioni, Giovanni** - *Lessico tecnico e difesa della lingua*, in *Saggi di lingua antica e moderna*, Rosenberg & Sellier, Torino, 1989, pp. 265-280.
18. **Serianni Luca /Trifone Pietro (a cura di)** - *Storia della lingua italiana*, in 3 volumi, Laterza, Bari, 1993-94.
19. **Serianni, Luca** - *Alcuni aspetti del linguaggio giornalistico recente*, in S. Vanvolsem et Al. (a cura di), *L'italiano oltre frontiera* Convegno internazionale (Leuven, 22-25 aprile 1988), in 2 volumi, Leuven-Firenze, Leuven University Press, Franco Cesati Editore, 2000, vol. I, pp. 317-358.
20. **Travisi, Francesca** - *Morfosintassi dei pronomi relativi nell'uso giornalistico contemporaneo*, in Studi di grammatica italiana, 2000, n° XIX, pp. 233-286
21. **Sobrero, Alberto A. (a cura di)** - *Introduzione all'italiano contemporaneo*, in 2 volumi, Laterza Bari, 1993.

СТАТУС ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ

Значительным достижением романской филологии последних десятилетий явилось исследование и описание системы местоимений современного французского языка. В работах Э. Бенвениста, Ж. Дюбуа, В.Г. Гака, Ж. Муанье и других выявлены структурные и функциональные зависимости между отдельными разрядами местоимений и формами внутри разрядов, что позволило представить все слова этого класса как единую систему.

В ряду основных понятий, из которых складывается научное определение языка (язык, речь, языковой материал, языковая деятельность), акт речи занимает особое место. Являясь центром взаимодействия материального и идеального, социального и индивидуального, общего и отдельного, субъективного и объективного в языке, акт речи уже давно привлек внимание ученых.

В системе языка акт речи получает двойное отражение: с одной стороны (внешний) он закреплен в лексике – многочисленных глаголах речи, которые называют действие говорения, давая ему как качественную (говорить, шептать), так и функциональную (просить, спрашивать, утверждать) характеристику. С другой стороны (внутренней), акт речи отражен в целой системе средств, принадлежащих к разным языковым уровням и разным частям речи. Наиболее очевидное указание на акт речи содержится в личных местоимениях первого и второго лица **“Я”** и **“Ты”**, указательном местоимением **“Этот”**, в личных окончаниях глагола и в форме настоящего времени глагола, указывающей на действие, совпадающее по времени с моментом речи.

Рассмотрим статус личных местоимений французского языка в системе языковых средств. Недостаточно отличать их от других местоимений только специфическим названием. Следует осознать, что обычное определение личных местоимений как

класса, состоящих их трех членов: “Я”, “Ты”, “Он” как раз исключает понятие “лицо”. Последнее принадлежит к корреляции “Я\Ты” и отсутствует в “Он”. Принято считать, что постоянного значения, например у слова “я” нет, поскольку “я” – это каждый раз другой человек. Э. Бенвенист считает, что местоимения “я” и “ты”, в отличие от имени собственного не становятся постоянным обозначением того или иного лица, но каждый раз создаются в актах речи, и знаки “я” и “ты” не принадлежат языку. “Я” не может быть идентифицировано иначе как посредством речевого акта, который его содержит, и только посредством него”¹

Значение и функции форм внутреннего отражения акта речи в языке были раскрыты Э. Бенвенистом в ряде работ, объединенных общей темой “Человек в языке”. Знаки, соотносящиеся с прагматической стороны акта речи, представляют в языке особую систему, названную ученым формальным аппаратом высказывания. Ключом к пониманию значения этой системы является следующее положение Бенвениста: “В целом акт речи характеризуется подчеркиванием устанавливаемого в речи отношения к партнеру. Для того, чтобы высказывание было понято собеседником, оно должно строиться на общих для говорящего и собеседника ориентирах референции с реальным миром. Осью этих ориентиров является сам говорящий. Присутствие говорящего в высказывании приводит к тому, что каждый акт речи образует центр внутренней референции.

Действительно, при употреблении местоимений в разных контекстах, в разных речевых ситуациях, конкретное содержание будет каждый раз новым, но в данном случае меняется лишь референция, не имеющая отношение к лексическому значению местоименных слов. Ни в каком контексте местоимение “я” не может приобрести значение отличное от своего основного - “автора речи”. Его постоянное системное значение остается неизменным.

Называя слова “Я” и “Ты” языковыми индивидуалиями, Э. Бенвенист подчеркивает их свойство соотноситься не с

¹ Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М., 1974, стр.286

общим, а с единичным индивидуальным явлением – каждым данным актом речи. Слово “Я” только потому понимается собеседником как данный говорящий (а их может быть сколько угодно), что компонентом его значения является синхронность с актом речи, в котором оно произносится. Именно этот компонент значения придает местоимению первого лица рефлексивность. Между местоимением “Я” и каким-либо именем существительным с лексическим значением существуют не только формальные различия, весьма по-разному обусловленные морфологической и синтаксической структурой отдельных языков, имеются и другие различия, более общего и глубокого характера, связанные с самим процессом языкового общения.

Высказывание, содержащее “Я”, принадлежит к тому уровню или модусу языка, который Чарлз Моррис назвал прагматическим, и который включает, наряду со знаками, тех, кто ими пользуется.

Можно представить себе языковой текст очень большой длины – например научный трактат, - где “Я” и “Ты” не встретится ни разу, и, напротив, трудно вообразить короткий разговорный текст, где бы эти местоимения не были употреблены. Другие же языковые знаки будут распределяться равномерно между этими двумя видами текста. Вышеупомянутое событие уже является различительной чертой. Но следует отметить основное и очевидное различие местоимений “Я” и “Ты” в системе референции языковых знаков.

Каждый речевой акт употребления имени имеет референцию с постоянным и “объективным” понятием, которое может быть виртуальным или актуализироваться в представлении индивидуального объекта, оставаясь всегда идентичным. Но речевые акты употребления “Я” не образуют единого класса референции, так как “объекта”, определяемого в качестве “Я”, с которым могли бы идентично соотноситься эти акты, не существуют.

Каждое “Я” имеет свою собственную референцию и соответствует каждый раз единовременному индивиду, взятому именно в его единственности. Какова же “реальность”, с

которой соотносится (имеет референцию) “Я” или “Ты”? Это исключительно “реальность речи”, вещь очень своеобразная. “Я” может быть определено только в терминах производства речи “locution“, а не в терминах объектов, как определяется именной знак. “Я” значит “человек”, который производит данный речевой акт, содержащий “Я”. Указанный речевой акт по определению является единственным и действительным только в своей единственности.

Следует подчеркнуть, что “Я” не может быть идентифицировано иначе, как посредством речевого акта, который его содержит, и только посредством него. Оно действительно только в том единовременном речевом акте, в котором оно производится. Форма “Я” с языковой точки зрения существует только в том акте речи, в котором она высказывается. Во всем этом процессе налицо два совмещенных единовременных акта: акт производства формы “Я” как реферирующего “référent”, и содержащий это “Я” речевой акт как реферируемого “référé”. Определение теперь может быть уточнено следующим образом: “Я” – это индивид, который производит речевой акт, содержащий акт производства языковой формы “Я”.

Вводя ситуативность “обращения к кому-либо с речью”, allocution, появляется симметричное определение для “Ты”: субъект, к которому обращаются в данном речевом акте, содержащем акт производства языковой формы “Ты”. Выше приведенные определения характеризуют “Я” и “Ты” как категории языка и основываются на их положении в языке. При этом не рассматриваются проявления этой категории в отдельных языках и представляется также несущественным, находят ли они эксплицитное выражение в речи или остаются там имплицитными.

Эта постоянная и непременная референция с актом речи составляет черту, объединяющую с “ЯТы” группу “указателей”, распределяющихся в зависимости от их форм комбинаторных способностей по различным классам: местоимений, наречий, наречных выражений и т.д.

Из вышесказанного следует, что указатели “Я” и “Ты” не могут существовать как виртуальные знаки – они существуют

лишь как знаки, актуализируемые в единовременных речевых актах, где они каждым актом своего появления отличают процесс присвоения языка говорящим.

Таким образом категория лица считается основной категорией для местоименной системы. Значение лица, как нам представляется, передается прежде всего лексически. "Лицо в подклассе местоимений представлено самим набором лексем, а не рядом грамматических форм" ¹

Следует подчеркнуть, что "глагольная форма" находится во взаимоотношающемся отношении с актом индивидуальной речи, так как оно постоянно и обязательно актуализируется в определенном акте речи и зависит от этого акта. Имеются и такие акты речи, которые вопреки их индивидуальной природе не связываются с лицом – они ориентированы не на самих себя, а на "объективную" ситуацию. Это область того, что называют "третьим лицом". В самом деле, "третье лицо" представляет немаркированный член корреляции лица.

Вот почему не будет тривиальным утверждение о том, что не лицо есть единственно возможная форма выражения для таких актов речи, которые не должны указывать на самих себя, а представляют процесс, ориентированный на кого угодно или на что угодно. Кроме самого акта речи, эти кто или что угодно способны всегда иметь объективную референцию.

Следовательно, в формальном классе местоимений так называемые местоимения "3 – го лица" по своей природе и функции совершенно отличны от "Я" и "Ты". В отличие от 1-го и 2-го лица, "соотнесенность которых с понятием "человек" предопределена самой их природой"², личные местоимения 3-го лица могут передавать как личное, так и неличное значение, лицо /не лицо. Французские местоимения 3-го лица рассматриваются как формы, соотносящиеся с понятием "человек" или "предмет (вещь)", т.е. как понятия, связанные с категорией одушевленности/неодушевленности. Как было уже

1 Лингвистич. энциклопед. словарь 1990, стр. 271

2 Репина Т.А. Сравнительная типология романских языков. -СПб., 1996, стр.119

давно замечено, формы типа **il** (он), **le** (ему, его), **cela** (это), употребляются лишь в качестве сокращающих субъектов (*Pierre est malade, il a mal à la tête. Пьер болен, у него болит голова*), они заменяют или повторяют различные материальные элементы высказывания. Однако эта функция не является исключительной привилегией местоимений, она может выполняться элементами других классов. В частности во французском языке некоторыми глаголами (*Cet enfant écrit maintenant mieux qu'il le faisait l'année dernière. Этот ребенок пишет сейчас лучше, чем он делал это в прошлом году*). Здесь налицо функция синтаксической “презентации”, которая распространяется таким способом на единицы языка, относящихся к другим “частям речи”, и которая отвечает потребности в экономии, заменяя какой-либо сегмент высказывания или даже целое высказывание более гибким субститутом. Таким образом, нет ничего общего между функцией этих субститутов и функцией указателей лица. Именно этот компонент значения придает местоимению первого лица рефлексивность.

В лингвистической литературе не раз отмечалось грамматическое отличие первого и второго лица глагола от третьего лица. Ф.И. Буслаев в “Опыте исторической грамматики” установил антитезу форм первого и второго лица формам третьего лица на основе контраста категории лица и предмета. “Первое и второе лицо, означая отношение между говорящим и слушающим, принадлежит, собственно, одушевленным предметам и преимущественно – лицам, третье лицо может означать и лица, и неодушевленные предметы”.¹ В современном французском языке в первом и втором лице единственного и множественного числа категория лица глагола оформляется с помощью местоименных показателей “**Je**”, “**Tu**”, “**Nous**”, “**Vous**”. Формами лица глагола в первом и втором лице обозначается говорящий и его собеседник. Субъект действия первого и второго лица конкретизируется непосредственно в процессе речи.

1 Ф.И.Буслаев. Опыт исторической грамматики. М., 1863, стр. 186-187.

В отличие от армянского языка, где в первом и втором лице часто употребляется в настоящем и будущем временах форма глагола безличного местоимения “Я”, “Ты”, “Мы”, “Вы”, во французском языке такое употребление форм первого и второго лица без местоимений “Je”, “Tu”, “Nous” или “On”, “Vous” невозможно, как в изолированном предложении, так и внутри сложного предложения, исключая случаи, когда глаголы обозначают отдельные фазы одного процесса. Никакие другие формы кроме “Je”, “Tu”, “Nous”, “Vous” не могут употребляться в первом и втором лице для оформления категории лица глагола. В третьем лице, в отличие от первых двух лиц, глагол оформляется не только с помощью местоименных показателей “Il”, “Elle”, “Ils”, “Elles”, употребление которых зависит от рода и числа смыслового субъекта, но и с помощью различных частей речи - любого существительного или субстантивированного прилагательного, причастия, инфинитива, местоимения, числительного и т.д.

Формальным отличительным признаком первого и второго лица от третьего является наличие различных форм в третьем лице для мужского и женского рода, в то время как в первом и во втором лице грамматическая категория рода отсутствует.

Все факты свидетельствуют о том, что анализ значения форм первого и второго лица глагола необходимо отделить от изучения значения формы третьего лица. Местоименные показатели первого и второго лица единственного и множественного числа отличаются от соответствующих местоименных показателей третьего лица тем, что у них отсутствует грамматическая категория числа. “Nous”, “Vous” не обозначают множество от форм “Je”, “Tu”, а включают в себя значения субъекта первого и второго лица единственного числа плюс еще одного или нескольких субъектов второго или третьего лица, в то время как в третьем лице “Ils”, “Elles”, обозначают множественное число от “Il”, “Elle”, хотя обозначать эта форма может и множество однородных предметов и лиц, и совокупность разнородных лиц и предметов.

С грамматической точки зрения наиболее устойчива и определена форма первого лица единственного числа как

форма субъекта речи. Местоименный показатель **je** употребляется только как оформитель категории лица глагола. Формой первого лица единственного числа обозначается только субъект речи. Здесь нет никаких переносных значений.

Дополнительные смысловые возможности первого лица единственного числа ограничены: первое лицо может быть использовано для обобщения суждения. Это употребление встречается в обобщенных сентенциях философского характера.

Je pense donc je suis. / Descartes/

Индивидуально-личное значение ослабевает в этом выражении. Прямое указание на говорящий субъект полностью исчезает в идиоматических оборотах типа: **je ne sais quoi; je ne sais quel; je ne peux pas dire quel.**

**Il avait su voir et fixer ce que je ne sais quoi
d'inexprimable que presque jamais un peintre ne
dévoile.** /Guy de Maupassant. Fort comme la mort/. 55

Безличный характер этих оборотов настолько очевиден, что в современном языке намечается тенденция заменять их формами третьего лица с **on, on ne sait quoi**.¹

Гораздо более сложны и разнообразны переносные значения I-го лица множественного числа. В прямом смысле форма первого лица множественного числа обозначает два человека или группу людей, в том числе и говорящего.

С формой первого лица множественного числа сочетаются следующие “переносные” значения:

1. В обобщенных сентенциях форма первого лица множественного числа может обозначать неопределенную группу лиц, с которой говорящий объединяет себя, как бы солидаризируется. В таких предложениях форма первого лица множественного числа по значению соответствует неопределенно - личной форме.

1 Р.Г.Пиотровский. Очерки по грамматической стилистике французского языка, М., 1956, стр. 121

Eh bien, disait –elle, est- ce que nous ne devenons pas tous plus durs en vieillissant? / Н. Balzac. Eugénie Grandet/.161

2. Иногда первое лицо множественного числа может употребляться вместо первого лица единственного числа по разным причинам:
- a) Метод, который часто употребляют авторы. Употребление личной формы глагола первого лица множественного числа помогает говорящему не привлекать внимание читающих или слушающих к собственной персоне. Это так называемое “авторское” употребление глаголов в первом лице множественного числа, вместо первого лица единственного числа. Nyrop называет такое употребление “pluralis modestie”.

Nous avons déjà parle de Diethelm et de Pleven a propos des attaches financiers de la « France Libre »/J. Cathala Ils trahissent la paix/.

- b) Употреблении в котором автор, как бы скрывая свою личность за другими, использует первое лицо множественного числа.

Il y a des cœurs qui vous entendent ici, mon cousin, et nous avons cru que vous aviez besoin de quelque chose. / Н. Balzac. Eugénie Grandet/. 92

- c) Употребление формы глагола первого лица множественного числа служит средством выражения различных чувств. В этом случае говорящий как бы разделяет с лицом, о котором идет речь, все радости и печали, составляя с ним единное целое.

Voici votre compte, jeune homme, Nous avons là- bas papa, maman, grande tante, deux sœurs, deux petits frères. Voilà le contrôle de l'équipage... Nous avons une cuisinière et un domestique, il faut garder le décorum, papa est baron. Quant à nous, nous avons de l'ambition, nous avons

les Beuséant pour alliés et nous allons à pied, nous voulons la fortune et nous n'avons pas le sou... / H. Balzac. Le père Goriot/93

Форма глагола второго лица единственного числа обозначает, что речь говорящего обращена к собеседнику в лице одного человека. Форма глагола второго лица множественного числа обозначает, что речь обращена к собеседнику в лице одного человека или группы лиц.

Monsieur, lui dit la veuve. M. Goriot et vous, vous devez sortir le 15 de février. / H. Balzac. Le père Goriot / . 216

При обращении обычно используют форму единственного или множественного числа. Употребление обеих форм при обращении к одному и тому же собеседнику или замена *tu* на *vous* и, наоборот, *vous* на *tu* свидетельствуют об употреблении в переносном значении формы, имеющей различные стилистические оттенки.

Таким образом, даже анализ форм, традиционно определяемых как местоимения вообще, приводит к выводу о том, что среди них следует различать классы совершенно различной природы, и, следовательно, приводит к необходимости проводить различия между языком как совокупностью знаков и системой их комбинаций, с одной стороны, и, с другой стороны, языком как действительностью, проявляющейся при единовременных актах речи, которые характеризуются как таковые особыми показателями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М., 1974
2. Буслаев Ф.И.. Опыт исторической грамматики. М., 1863
3. Лингвистич. энциклопед. словарь 1990
4. Пиотровский. Р.Г. Очерки по грамматической стилистике французского языка, М., 1956
5. Репина Т.А. Сравнительная типология романских языков.

**«МАГИЧЕСКИЙ ТЕАТР» В РОМАНАХ ДЖ. ФАУЛЗА
«ВОЛХВ» И Г. ГЕССЕ «СТЕПНОЙ ВОЛК»**

В этой статье мы попытаемся представить анализ «магического театра», который можно условно назвать литературным приемом, в романах Германа Гессе «Степной волк» (1927) и Джона Фаулза «Волхв» (1965).

В романе Г.Гессе главный герой Гарри Галлер называет себя «степным волком», но ничего зловещего в этом человеке нет. В Гарри присутствуют две субличности – сам Гарри и волк. Гарри Галлер представитель послевоенного поколения (первая мировая война). Он против мещанства. Отец оставил ему некоторое состояние, он может безбедно прожить. Но у него нет ничего, что держало бы его в жизни. В одном баре он случайно знакомится с Герминой, которая поможет ему понять самого себя и спасет его от самоубийства.

В романе Дж. Фаулза «Волхв» главный герой Николас Эрфе приезжает на остров Фраксос, чтобы работать в школе Лорда Байрона. Николас Эрфе представитель послевоенного поколения (вторая мировая война). Он желает только брать все самое лучшее в жизни и ничего не давать. Он случайно знакомится с реальной девушкой Алисон, которая поможет ему понять себя и научиться ценить такой дар как жизнь.

Герои романов Германа Гессе и Джона Фаулза – участники некоего жизненного карнавала, где они играют свою "роль" и заставляют играть других, обнажая их и свою натуру. Например, в романе Германа Гессе «Степной волк» Германа, лежа рядом с Пабло, своей наготой еще более подчеркивает свое сходство с античной гетерой, которая одновременно утоляла и духовную, и физическую потребность мужчины в женщине. А в романе Дж. Фаулза «Волхв» обнаженная Лилия учит Николаса Эрфе, как прекрасно любить и быть любимым женщиной. Лилия обнажила свою женственность и привлекательность. Она учит Николаса, что любовь влечет за собой и удовольствие, и ответственность.

Роман Дж. Фаулза изобилует сценами, в которых герои обнажены. Телесная нагота героев показывает их без прикрас, без одежды и без масок.

Уход художника от внешней действительности нам знаком еще со времен романтизма. Но Гессе нужен был не только побег от реальности, но другой такой мир, где человек может познать себя. Эту реальность Гессе назвал «магическим театром», где через внутренние переживания человек сможет познать самого себя. Чтобы стало возможным воплощение "магической действительности" в форме романа, надо создать замкнутое пространство с помощью перенесения места действия в мир сна. В европейской литературе метод сна впервые использовал один из крупнейших драматургов Испании XVII века Педро Кальдерон де ла Барка в своей комедии «Жизнь есть сон». В комедии польский царь Василий говорит своему подданному Клотальдо:

...в этом мире каждый
Живя, лишь спит и видит сон¹...

По мнению Гессе сон - внутримозговой театр, где человек играет определенную роль, где он может вернуться назад и "прожить" ту же сцену иначе².

Герман Гессе позаимствовал у Л.Кэрролла метод использования зеркал и шахмат, которые "приходят на помощь "творцу-сну"³. Зазеркалье у Кэрролла, и "магический театр" у Гессе, получают форму шахматного прямоугольника, распадающегося на 64 равных квадрата. Каждый из этих квадратов – замкнутый мир со своими законами и правилами.

¹ Педро Кальдерон де ла Барка // Драмы. Москва. 1989. Наука, Кн.2 С.45

² Сон - семиотическое окно. Сновидение и событие. Сновидение и искусство. Сновидение и текст.// XXVI-е Випперовские чтения. Москва. 1993

³ Демурова Н.М., // Льюис Кэрролл. Очерк жизни и творчества. Москва. 1979. Наука. С.123

Шахматы – фигурки реальных людей, которые можно переставлять по собственному усмотрению.

Зеркало в литературном произведении – это и важная деталь интерьера, и способ реализации мировосприятия автора. Зеркало вбирает в себя все основные темы произведения, сгущает их в своем фокусе и испускает множество тем, образов, ассоциаций. Зеркало может быть использовано с целью показать герою самого себя. Отражение в зеркале демонстрирует многосложность внутреннего мира человека.

В этот "трехмерный" мир (сон, зеркало и шахматы) герой вступает для того, чтобы пройти вереницу испытаний и обрести самого себя, понять кто он, и осмыслить собственный внутренний духовный мир.

Романический мир в книгах Гессе делится на две половины – на темную, представляющую мир природы и бессознательного, мир человека-волка, и на светлую, бессмертную, воплощающую мир духа и сознания, души соединенной с божественным Единством.

В романе «Степной волк», как и в «Мастере и Маргарите» Булгакова, бал-маскарад призван пробудить чувственную и эротическую сторону существа главного героя. Чтобы достичь полной одухотворенности, Галлеру надо сойти до самых "низов" своего телесного существа и раствориться в абсолютной чувственности. Всего этого он достигает в танце. Сладострастная и одурманивающая оргия маскарада завершается танцем с Герминой. Гермина – двойник героя, воплощение его бессознательного, а точнее – "образ его души". Гермина нужна Гарри, чтобы он осознал, что творится в его собственной душе и достиг душевного и физического единства.

Бал-маскарад – вступление, подготавливающее Галлера к финалу душевной метаморфозы, которая должна была свершиться в "Магическом театре" Пабло. "Магический театр" призван продемонстрировать читателю, что для достижения совершенства и бессмертия необходимо объединение противоположных сфер психики – сознания и бессознательного, духа и природы, мужского и женского начала. Теперь для Галлера становится очевидной его смутная догадка, что "Бессмертные" являют собой воплощение

чувственной природы и утонченной духовности. Он понимает наконец-то, к чему должен стремиться. Однако он не сознает еще, что это ему не по силам. Пабло понимает это в отличие от Галлера и решает ввести Галлера в "Магический театр", чтобы тот прошел через "школу юмора". «Вы находитесь сейчас в школе юмора, вы должны научиться смеяться.», – говорит Галлеру Пабло¹. Но и эта сравнительно легкая задача оказывается Галлеру не по силам. Галлер не может понять, что Гермина, олицетворяющая бессознательные сферы души, должна вступить в брачный союз именно с Пабло, воплощающим целостность всей психики, а не с ним – Галлером. Галлер убивает Гермину, потому что смешивает мир души с реальной действительностью и реагирует на измену Гермину не с юмором, чего от него вправе ожидать Бессмертные, а рассудком и сознанием. Этим он нарушает правила театра и должен покинуть игру. Но он оставляет театр с намерением вернуться, чтобы лучше усвоить игру и, возможно, победить.

В отличие от романа «Степной волк», роман «Волхв» (1966 г.) – это роман о юношеском самосознании, о взрослении и сути человеческого существования. Главная проблема, поставленная в романе – проблема свободы, зависимости и независимости человека от различных духовных и социальных ограничений.

Главный герой романа Николас Эрфе проходит через ряд испытаний, устроенных для него Морисом Кончисом, который и воплощает в себе "божественные функции" и который подводит Эрфе к истинному пониманию реальности и свободы, Бога и человеческой ответственности. Несколько раз Ник замечает у Кончиса древнеегипетский крест Анх – символ объединения мужского и женского начала, символ жизни. Именно жизни будет учить Ника "магический театр" Кончиса. Имя Кончиса на латинском значит "морская раковина", символ лабиринта, а сам

¹ Гессе Г. // Степной волк. Москва. 2003. Фолио. С.219

Кончис – мудрый наставник, помощь которого нужна, чтобы выйти из лабиринта.

В характере Ника тесно сплетены его добрые и дурные черты. Он типичный представитель того послевоенного поколения, которое ясно ощущает близость конца и поэтому спешит все, не связывая себя никакой ответственностью.

В противоположность Нику, Алисон – человек открытый и общительный, отзывчивый и внимательный. Ее страшит проблема одиночества, и она видит ее решение в создании семьи. После прохождения через испытания "магического театра" Кончиса Николас начинает понимать и ценить ту простоту и радость жизни, которые могла бы подарить ему Алисон, реальная девушка, а не мистическая и загадочная Лилия.

Театр Кончиса достиг своей цели: Кончис смог научить Николаса жить в реальном мире, зрело думать и рассуждать.

Джон Фаулз и Герман Гессе пишут о болезни послевоенного поколения. Оба героя – Николас Эрфе и Гарри Галлер – одинаково понимали свободу как способ удовлетворять лишь собственные желания, не думая и не заботясь о других и об их чувствах.

"Магический театр" – духовное пространство свободы и той музыки, которая врачует болящий дух. Главная и святая цель "магического театра" – при помощи спектаклей помочь людям прийти к осознанию собственной ценности как человека, и пониманию своего "я" и отношения к другим людям, научиться смеяться над собственными ошибками, найти в себе силы пережить эти ошибки, усвоить полученные уроки и попытаться получше сыграть в игру под названием *жизнь*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамян Н., «Магия серебрянного зеркала», //Ахматовская тетрадь, Ереван, 1999 г.
2. Бушманова Н. «Дерево и чайки в открытом окне», //Беседа с Джоном Фаулзом, Вопросы литературы, Вып. 1,1994 г.
3. Гессе Г. // «Степной волк», М., Фолио, 2003г.
4. Гессе Г., «Магия книги: эссе, очерки, фельетоны,

- рассказы и письма о чтении, книгах, писательском труде, библиофильстве, книгоиздании, книготорговле», М., Книга, 1990 г.
5. Гессе Г., // Письма по кругу: Художественная публицистика, М, Прогресс, 1987 г.
 6. Кабанова И.О. «О творческом методе Джона Фаулза в романе "Маг"» // Национальная специфика произведений зарубежной литературы XIX-XX веков, Иваново, 1983 г
 7. Павлычко С.Д. «Игра и действительность. Философское содержание "магического театра" в творчестве Джона Фаулза». // Литература и общественное сознание Запада. Сборник научных трудов. Киев, Наукова думка, 1990 г.
 8. Тресиддер Дж. «Словарь символов», М., 2001г.,стр.277
 9. Фаулз Дж. «Волхв», М., Махаон, 2001 г.
 10. Bradbury M. "The Novelist as Impresario" The Fiction of John Fowles. // Bradbury M. No, Not Bloomsbury, London, Arena, 1989
 11. Bradbury M. "John Fowles's The Magus" // Sense and Sensibility in the Twentieth Century Writing. Southern Illinois University Press, 1970
 12. Loveday S. "The Romances of John Fowles". L, // The MacMilan Press LTD, 1984
 13. Lorenz P.H. "Heraclitus against the Barbarians. John Fowles's "The Magus" 0041462, Spring 96, Vol. 42, Issue 1
 14. Wolfe P. "John Fowles, Magus and Moralst" Lenisburg, Bucknell University Press, 1979

ВОПРОСЫ:

Вопрос: Авагян Элла

– Как возникла идея написать эту статью и сравнить романы „Волхв" Дж. Фаулза и „Степной волк" Г. Гессе?

Ответ: Погосян Сюзанна

– Все началось с того, что моя преподавательница иностранной литературы Карине Грачиковна Гуланян

посоветовала мне прочитать роман „Волхв" Дж. Фаулза. Книга мне очень понравилась. И как-то само собой напросилась идея написать о литературном способе примененном автором с целью помочь герою прийти к осознанию собственной ценности как человека, а также к осознанию своих прав и обязанностей как полноценного члена социального общества.

И я поделилась своими мыслями с Карине Грачиковной, а она посоветовала сначала прочитать еще и роман „Степной волк" Г. Гессе, чтобы составить более целостное впечатление о литературном способе получившим название „магический театр" и его влиянии на героя.

**ՄԻՋՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՂՈՒՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Մարդկային քաղաքակրթության զարգացման ներկա մակարդակը բնորոշվում է ազգամիջյան ինտեգրացիայի գործընթացների ակտիվացմամբ: Վերջինս անխուսափելիորեն հանգեցնում է զանազան մշակույթների փոխներգործությանը. գործընթաց, որն իրականանում է այդ մշակույթների ներկայացուցիչների շփման, հաղորդակցության միջոցով:

Ինչպես հայտնի է, շփումը մարդու կողմից այլ մարդկանց՝ հասարակության անդամների հետ փոխազդեցության յուրահատուկ ձև է և պայմանավորված է մարդկային մի շարք պահանջմունքներով, հատկապես համագործակցելու, միավորվելու և մեկ հանրույթ կազմելու բնական ձգտմամբ: Ավելին, շփումը մարդկային հոգեկանի առողջ զարգացման, հոգեկան առողջության պահպանման կարևորագույն գրավականներից է, քանզի մարդը լինելով սոցիալական էակ չի կարող կայանալ իբրև անձ՝ առանց հարուստ միջամձնային շփումների: Այսպես. սիրելու և սիրված լինելու, ապահով, անվտանգ լինելու, ինքնահաստատվելու, հարգանք վայելելու, հիմնարար պահանջմունքները բավարարվում են այլոց հետ շփման գործընթացում: Մարդը կարիք ունի մի որևէ հանրույթի մաս կազմելու, այդպես նա իրեն ուժեղ, պաշտպանված և հոգեպես առավել ապահով է զգում: Միայնակությունը ծնում է անօգնականություն, որից մարդ փորձում է ելք գտնել մտերիմներ ձեռք բերելով, կայուն և հաճելի շփումներ ապահովելով: Այդ կերպ շփման միջոցով բավարարվում են սիրո, անվտանգության և ինքնարտահայտման պահանջմունքները:

Ժամանակակից պատկերացումների համաձայն շփման գործընթացը բաղկացած է պերցեպտիվ, ինտերակտիվ և հաղորդակցական կողմերից¹:

Առաջինը՝ պերցեպտիվ կողմը կապված է շփման ընթացքում կողմերի փոխադարձ ընկալումների հետ: Ցանկացած շփում նախ և առաջ դիմացինին ընկալելու և ինքնաներկայացման գործընթաց է: Ընկալման պերցեպտիվ կողմը ենթադրում է փոխադարձ

¹ Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение. М., 2002. стр 15.

համեմատություն, որի հիման վրա էլ դիմացինի մասին ստեղծվում է նախնական դիրքորոշում: Արդյունքում, շփման հենց այս կողմի՝ սոցիալական պերցեպցիայի հոգեբանական հենքի վրա է ստեղծվում փոխհամաձայնության կամ ընդհակառակը՝ անհամաձայնության, փոխադարձաբար ընդունելի կամ անընդունելի լինելու մեկնարկային վիճակը:

Շփման ինտերակտիվ կողմը ենթադրում է համատեղ գործունեության կազմակերպման որոշակի ձև: Այդպիսին կարող է լինել համագործակցությունը, մրցակցությունը, կոնֆլիկտը:

Շփման երրորդ բաղադրիչը հաղորդակցությունն է: Ժամանակակից հոգեբանության ասպարեզում հաղորդակցություն ասելով հասկանում են մարդկանց միջև տեղեկությունների փոխանակման գործընթացը²: Միջանձնային հաղորդակցության կողմերն են աղբյուրը /հաղորդողը/ ու աղբյուրատեղը /հասցեատերը/. այսինքն նա, ով հաղորդում է տեղեկությունը և նա, ում ուղղված է տեղեկությունը:

Հաղորդակցությունը պետք է համարել արդյունավետ այն դեպքում, երբ կողմերի միջև հաստատվում է փոխըմբռնում: Եթե այդ փոխըմբռնումը, տեղեկությունների փոխադարձ հասկացումը տեղի չի ունեցել, ապա հաղորդակցությունը կայացած չէ, ձախողված է: Հաղորդակցության հաջողության մեջ համոզվելու համար անհրաժեշտ է հետադարձ կապի գոյություն, այսինքն՝ տեղեկություն այն մասին, թե մարդիկ որքանով և ինչպե՞ս են ձեզ հասկացել կամ ինչպե՞ս են վերաբերում խնդրին:

Հաղորդակցությունը իրականացվում է խոսքային և ոչ խոսքային միջոցներով: Ոչ խոսքային միջոցներ ասելով պետք է հասկանալ ենթագիտակցական բնույթ ունեցող, գիտակցական վերահսկողության չտրվող բազմաթիվ ազդակների միջոցով տեղեկությունների փոխանցումը: Այդպիսի միջոցներ են. 1/ մարմնի արտահայտիչ շարժումները՝ դիմախաղը, մարմնի դիրքը, շարժումը, հաղորդակցվողների տարածական վարքը, 2/ խոսքի կառուցման ձայնային կողմը՝ բարձրությունը, ուժը, արագությունը, ռիթմը, հնչերանգը և այլն, 3/ այն առարկայական միջավայրի առանձնահատկությունները, որտեղ տեղի է ունենում հաղորդակցությունը՝ իրերի դասավորվածությունը և այլն, 4/ խորհրդանշական նշանակություն կրող իրերի օգտագոտագործումը:³ Ոչ խոսքային հաղորդակցության միջոցները

² Мацумото Д. Психология и культура. М., 2002., стр 295.

³ Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение. М., 2002. стр 68.

տեղեկություններ են պարունակում տվյալ պահին մարդու հոգեվիճակի, անձնային առանձնահատկությունների, ինքնագնահատականի, սոցիալական դիրքի և դերի, որոշակի խմբի պատկանելու, ստացված տեղեկության, մարդկանց հանդեպ նրա իրական վերաբերմունքի մասին և այլն:

Հաղորդակցության արդյունավետությունը, ըստ այդմ նաև դրա ցանկալի արդյունքի՝ փոխըմբռնման հավանականությունը մեծապես կախված է կողմերի, այսպես կոչված, կոմունիկատիվ կոմպետենտությունից՝ հաղորդակցական ձեռնահասությունից: Վերջինս այլ մարդկանց հետ կապեր հաստատելու և պահպանելու ընդունակությունն է՝ լայն իմաստով: Այսպես օրինակ՝ հաղորդակցությունը կարող է ձախողվել կամ առհասարակ՝ չկայանալ, կողմերից մեկի ստերեոտիպացված լինելու պատճառով: Այս դեպքում ստերեոտիպացված կողմի հաղորդակցական ձեռնահասության մակարդակը պետք է համարել ցածր:

Միջմշակութային հաղորդակցություն ասելով պետք է հասկանալ տարբեր մշակույթի ներկայացուցիչների միջև տեղեկությունների փոխանակման գործընթացը ինչպես անհատների, այնպես էլ խմբերի մակարդակում: Տարբեր ազգերի, մշակույթների պատկանող մարդկանց միջև շփումն առհասարակ, այդ թվում նաև՝ հաղորդակցությունը ունի հոգեբանական յուրահատկություններ, որոնք էապես տարբերվում են ազգային միևնույն մշակույթը կրող մարդկանց ներխմբային շփումներից: Մասնավորապես, հաղորդակցությունը ձեռք է բերում միջմշակութային բնույթ, երբ փոխհարաբերվող կողմերը նույնացած են սեփական էթնիկական հանրույթի և նրա մշակույթի հետ, եթե ունեն անհատական էթնիկական ինքնագիտակցություն՝ ներքուստ համարում են իրենց որևէ ազգի ներկայացուցիչ և տվյալ պահին հանդես են գալիս որպես սեփական էթնիկական հանրույթի ներկայացուցիչներ, հետևաբար նաև՝ սեփական էթնիկական մշակույթի կրողներ: Այլ կերպ ասած, միջմշակութային հաղորդակցությունը ըստ էության այդպիսին կդառնա միայն այն դեպքում, եթե կողմերը հանդես գան էթնոֆորի յուրահատուկ սոցիալ-հոգեբանական խորհրդանշական դերում:

ՀԱՐՑԵՐ:

Հարց – Լիանա Սաֆարյան

- Ի՞նչ է էթնոֆորը և ի՞նչ գործառույթ է նա իրականացնում միջմշակութային հաղորդակցության մեջ:

Պատասխան – Ջամայան Դավիթ

- Էթնոֆոր ասելով պետք է հասկանալ անձ, որը տվյալ էթնիկական հոգեկերտվածքին բնորոշ հատկությունների կրողն է՝ անձ, որը հոգեբանորեն նույնացած լինելով տվյալ ընդհանրական էթնիկական հանրության հետ, վերջինիս ընդհանրական շահը չի տարանջատում իր անձնական շահից և համարում է իրեն նրա մի մասնիկը: Միջմշակութային հաղորդակցության հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ այդ գործընթացում առավելագույնս դրսևորվում է հաղորդակցության սուբյեկտների խմբային պատկանելիության գիտակցությունը, այսինքն այն, ինչն արտահայտում է էթնոֆոր հասկացության բուն իմաստը: Ասենք ավելին. միջմշակութային հաղորդակցության գործընթացում, առավել քան երբևէ ակտիվանում են անձի էթնիկական ինքնագիտակցությունը իր ինքնա /ավտո/ և հետերոստերեոտիպերով՝ իր և հաղորդակցության մյուս կողմի էթնիկական խմբի մասին կայունացած պատկերացումներով: Ավելին, հաղորդակցության գործընթացում կողմերի մեջ ավելի է սրվում տվյալ էթնիկական հանրության իրենց պատկանելու զգացողությունը՝ մի բան, որ կարող էր իրեն գրեթե զգացնել չտալ ներմշակութային շփման պարագայում: Այս գործոնը առավել ևս ակնհայտ է, որքան ավելի տարբեր են հաղորդակցվող կողմերի միջև մշակութային տարբերությունները: Արդյունքում միջմշակութային հաղորդակցության կողմերը դեմ առ դեմ հանդես են գալիս որպես իրենց մշակույթների «ընդհանրացված» ներկայացուցիչներ՝ անձնային էթնոմշակութային մոդելներ:

Շփումը, հետևաբար նաև հաղորդակցությունն առհասարակ, կարող է տեղի ունենալ ինչպես միջանձնային, այնպես էլ միջխմբային մակարդակում: Իսկ այն դեպքում, երբ շփումը ստացել է միջէթնիկական, միջմշակութային բնույթ, գործ ունենք փոխազդեցության երեք տարբեր մակարդակի՝ միջանձնային, միջխմբային և ողջ էթնոսների միջև տեղի ունեցող շփման հետ:

Յարգ – Էլլա Ավագյան

- Ինչպե՞ս կարելի է սահմանել միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանության՝ որպես գիտական դիսցիպլինի ուսումնասիրության առարկան: Խնդրում ենք նաև ավելի հանգամանորեն ներկայացնել ձեր կողմից հիշատակված “միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահսություն” հասկացությունը:

Պատասխան – Ջամայան Դավիթ

- Միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանությունը մի շարք գիտությունների, հատկապես մշակութաբանության և

սոցիալական հոգեբանության խաչմերուկում զարգացող գիտություն է: Նրա ուսումնասիրության պրոբլեմատիկան շատ լայն է և առնչվում է անձի, սոցիալական, էթնիկական հոգեբանությանը, մշակութաբանությանը, լեզվաբանությանը: Միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանության օբյեկտը հաղորդակցության կողմերն են, առարկան՝ այն հոգեբանական օրինաչափությունները, որոնք առաջանում են այդ գործընթացում:

Միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանության համատեքստում կարևոր է միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահասություն արտահայտությունը: Բնագավառի հայտնի մասնագետ Դ. Մացունոտոն այսպես է բնորոշում այդ հասկացությունը.

«Միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահասություն են անվանում միջմշակութային համատեքստում արդյունավետ հաղորդակցվելու կարողությունը»⁴: Ըստ էության, միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահասությունը իրենից ներկայացնում է հոգեկան որակների մի ամբողջություն, որն ապահովում է տարբեր մշակույթ ներկայացնող անձանց միջև հաղորդակցության կայացման պոտենցիալը: Միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահասությունը՝ որպես այլ մշակույթի ներկայացուցչի հետ արդյունավետ հարաբերվելու որակների ամբողջություն, հիմնվում է ենթագիտակցական հետևյալ երկու դիրքորոշումների վրա: Առաջին. կողմերը պետք է ներքին հանդուրժողական դիրքորոշում ունենան ցանկացած այլ, անգամ իրենցից էապես տարբերվող, օտար մշակույթի հանդեպ: Երկրորդ. նախապայմանը, թերևս, առաջինի ճիշտ հակառակն է. կողմերից յուրաքանչյուրը պետք է հոգեբանորեն նույնացած լինի սեփական էթնիկական հանրույթի հետ և սեփական մշակույթի հանդեպ ունենա ներքին խորը հարգանք: Միայն այս երկու, արտաքուստ հակառակ, հոգեբանական ենթագիտակցական դիրքորոշումներն են հնարավոր դարձնում կողմերի հաղորդակցությունը՝ “հավասարը հավասարի հետ” սկզբունքով: Իսկ միայն հավասար դիրքերից հարաբերվելն է ապահովում միջմշակութային արդյունավետ հաղորդակցությունը՝ կողմերի փոխըմբռնումը: Ինչպես սեփական մշակույթի, պատմության ծայրահեղ գերազնահատումը, այնպես էլ նրա ժխտումը միջմշակութային հաղորդակցության խոչընդոտներ են:

Ինչպես հայտնի է, օտար մշակույթի հետ ծանոթությունը սկսվում է արդեն տվյալ լեզուն ուսումնասիրելուց, եթե անգամ

⁴ Мацумото Д. Психология и культура. М., 2002., стр 308.

բացակայում են իրական շփումները տվյալ լեզվամշակույթի կրողների հետ: Ցանկացած օտար լեզվի իմացություն ամենից առաջ իրենից ներկայացնում է մուտք դեպի մի նոր մշակույթ: Ըստ այդմ, միջմշակութային հաղորդակցական ձեռնահաստության հիմքը դրվում է արդեն օտար լեզու ուսումնասիրելիս: Մյուս կողմից, օտար լեզվով հաղորդակցության կարողություններն ու հմտությունները լիարժեք կլինեն միայն այն պարագայում, եթե կողմերը ծանոթ լինեն ինչպես միջանձնային, այնպես էլ միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանական օրինաչափություններին:

Միջմշակութային հաղորդակցության հոգեբանության՝ որպես հոգեբանական գիտության առանձին ճյուղի առջև ծառայած են մի շարք հեռանկարային հետազոտական խնդիրներ: Հատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում սոցիալական ընկալման մշակութային առանձնահատկությունները: Ու թեև այս խնդիրը առնչվում է հաղորդակցության պերցեպտիվ կողմին, այնուամենայնիվ պետք է հաշվի առնել, որ գործնականում շփման այս երեք կողմերը հանդես են գալիս միմյանց լրացնելով և զուգորդված: Հատկապես հարկավոր է առանձնացնել առաջին և վերջին տպավորության, «լուսապսակի» էֆեկտի, վերագրման ատրիբուցիայի դրսևորման յուրահատկությունները տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչների հաղորդակցման ընթացքում: Միջմշակութային հաղորդակցության համատեքստում հետաքրքրական է նաև դիտարկել միջանձնային գրավչության, համակրանքի և հակակրանքի առաջացման մեխանիզմները: Հատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում մշակութային համատեքստում հաղորդակցման տղամարդկային և կանացի ոճերի խնդիրը:

Ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական կարևոր նշանակություն ունի միջմշակութային անհատական և խմբային հաղորդակցության յուրահատկությունների ուսումնասիրությունը: Այս համատեքստում հատկապես կարևոր է ուսումնասիրել բազմաթեմիկ հանրություններում մշակութային հաղորդակցության յուրահատկություններին, ստրատիֆիկացված հանրությունների բնորոշ գծերին:

Պակաս հետաքրքրական չէ նաև կառավարման ոճերի, որոշումների կայացման ոճերի մշակութային յուրահատկությունների, բազմաթեմիկ կազմ ունեցող հիմնարկներում միջանձնային աշխատանքային շփումներում տեղի ունեցող մանիպուլյացիաների, գործարար և քաղաքական

բանակցությունների վարման մշակութային
յուրահատկությունների ուսումնասիրությունը:

Կարծում ենք շատ կարևոր է բացահայտել արդյունավետ միջմշակութային հաղորդակցության նախադրյալները, չափանիշները: Այս տեսակետից հարկավոր է առանձնացնել միջանձնային, միջխմբային, միջէթնիկական մակարդակում տարբեր մշակույթների և դրանք կրողների հանդեպ հանդուրժողականության, այսպես կոչված «մշակութային համատեղելիության» ձևավորման արդյունավետ ուղիների մշակումը:

Հետազոտողների ուշադրության կենտրոնում պետք է լինեն նաև «մշակութային շոկի» և «ակուլտուրացիայի սթրեսի» ֆենոմենները, նոր մշակութային միջավայրում հարմարվելու, նրանում ինտեգրվելու և դրա հետ մեկտեղ սեփական ազգային ինքնությունը պահպանելու խնդիրները:

Հատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում նաև լեզվամտածողության, ազգային մտածելակերպի, լեզվաբանական հարաբերականության և դետերմինիզմի, ազգային լեզվի և վարքի փոխադարձ կապի հարցերը:

Պակաս հետաքրքիր չեն նաև այնպիսի պրոբլեմներ, ինչպիսիք են ոչ խոսքային վարքի մշակութային առանձնահատկությունները, հույզերի և զգացմունքների արտահայտման և ընկալման մշակութային տարբերությունները, ազգային –մշակութային սիմվոլների տեսակները, ֆունկցիաները և դերը միջմշակութային հաղորդակցության գործընթացում:

Ուսումնասիրության այժմեական խնդիրներ են նաև խառն ամուսնությունների մշակութա-հոգեբանական ասպեկտները, էթնոմշակութային ստրատիֆիկացիայի դրսևորումները խառն էթնիկական ընտանիքներում: Ուշադրության է արժանի խառն ամուսնությունների զավակների խնդիրը, հատկապես մարզինալ անձի հոգեբանական յուրահատկությունները:

Գործնական մեծ նշանակություն ունի արդյունավետ հաղորդակցությունը խոչընդոտող գործոնների վեր հանումը և դրանց վերացման ուղիների մշակումը: Այս տեսակետից ուշադրության են արժանի էթնիկական ստերեոտիպերի, հատկապես ագրեսիվ հետերոստերեոտիպերի, հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմների մշակութային դրսևորումների, մշակույթ-ագրեսիա կապի և այդ համատեքստում քսենոֆոբիայի խնդիրները, ստի և խաբեության մշակութային դրսևորումները, հաղորդակցվող կողմերի մշակութային ակնհայտ տարբերությունների դերը կոնֆլիկտի վիճակում գտնվող

Էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչների հաղորդակցության պայմաններում և այլն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մեթոդներ և միջոցառումներ համայնքի կառուցման համար: Մեթոդներ և միջոցառումներ համայնքի կառուցման համար, 2001 թ.
2. Аронсон Э., Общественное животное: введение в социальную психологию. М., 1998.
3. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погорьша В.М. Межличностное общение. М., 2002.
4. Мацумото Д. Психология и культура. М., 2002.
5. Communication Works (Ed. T. Gamble, M. Gamble). 3d ed.,-USA, 1990.

СПОСОБЫ ИНТЕГРАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС

В последние годы наблюдается рост интереса к дистанционному обучению как за рубежом, так и в нашей республике. На сегодняшний день можно констатировать развитие и активное внедрение в учебный процесс информационных технологий и методик дистанционного обучения как эффективных форм овладения иностранным языком, а также (в широком смысле) – миром изучаемого языка.

Понимание специфики дистанционного обучения и его интеграции в учебный процесс за последнее десятилетие принципиально изменилось. Эта форма обучения стала одной из форм получения образования, оформилась как научно - методическое направление с развитой системой учебно - методических ресурсов.

Дистанционное обучение языкам требует особых методов коммуникации, так как подача информации происходит при помощи зрительных образов, в то время как традиционная форма обучения предполагает опору на текст.

Одним из возможных путей интеграции в учебный процесс дистанционных методов обучения русскому языку является использование на уроках материалов средств массовой информации (СМИ), что рассматривается нами также и как способ профессионализации обучения в высших военных учебных заведениях.

На первом этапе профессионально - ориентированного обучения русскому языку на основе языка средств массовой информации занятия проводятся на материалах периодической печати. И уже на втором этапе обучения, когда студенты имеют соответствующий запас политико - публицистической активной и пассивной лексики, а также соответствующие грамматические навыки пользования синтаксическими конструкциями,

характерными для публицистического стиля речи, имеют навыки восприятия устной и письменной газетной информации, а также умеют составлять монологические высказывания по теме, отстаивать свою точку зрения, дискутировать и т.д., к учебному процессу следует подключить другой источник средств массовой информации – телевидение.

В настоящее время телевидение широко используется в учебных целях (учебные программы). Однако мы имеем в виду использование не специальных учебных передач, предназначенных для определенной аудитории, а и н ф о р м а ц и о н н ы х п р о г р а м м телевидения, рассчитанных на широкие массы.

На наш взгляд, использование информационных программ телевидения в процессе профессионализации обучения русскому языку студентов военных учебных заведений на основе средств массовой информации дает возможность:

1. Пополнить активный и пассивный запас лексики.
2. Развить и усовершенствовать навыки политико-публицистической речи.
3. Развить и усовершенствовать навыки артикуляции и интонации.
4. Активизировать и интенсифицировать учебный процесс.
5. Повысить интеллектуальный уровень учащихся.
6. Усилить профессиональную направленность обучения.

Для правильной организации учебного процесса следует учесть некоторые особенности телевидения, и в частности его информационных программ, которые должны нас интересовать с методической точки зрения.

Это, во-первых, подача совершенно свежего и актуального информационного материала со всего света: "Телевидение – это газета, значит предмет его – день сегодняшний, который и определяет суть и форму программы. Актуальность – вот единственный закон организации телевидения" /1/.

Другая специфика телевидения, которую выделяет В.В.Егоров,- это особая сила наглядности, ведущая к усилению эмоциональных факторов восприятия, что помогает повысить эффективность его влияния на массы и создает предпосылки для

большей убедительности, достоверности, возникающей у аудитории чувства сопричастности к происходящему на экране /2/.

Зритель телевизионной передачи лишен графической опоры, к которой привыкают студенты, работая над газетным материалом. Более того, “печать позволяет читателю самому устанавливать темп восприятия и порядок отбора информации, создает возможность неоднократного обращения к одному и тому же тексту или углубленного его анализа”/3/ , чего лишен телезритель. Однако, если “письменное слово превосходит устное в передаче сложного содержания, то уступает последнему , если содержание простое” /4/. Более того, реализованные в речевом контексте слова материализуются через изображение. Таким образом, как отмечает С.В.Светана, слово получает дополнительную семантическую и экспрессивную характеристику /5/. А синтез устного слова с изображением открывает перед телевидением наибольшие коммуникативные возможности /6/.

Следует обратить внимание и на тот факт, что телезритель скорее смотрит передачу, чем слушает ее. Экранное наглядное изображение зачастую выходит на первый план, а иногда и вовсе заменяет звучащий текст. Специфика телевидения не позволяет сосредоточить внимание только на словесной информации. Эту особенность следует учитывать в процессе обучения, поскольку наша основная задача – научить студентов слушать и правильно воспринимать русскоязычную политико-публицистическую информацию, звучащую по каналам телевидения.

Нами предлагаются методические рекомендации по использованию информационных программ телевидения в процессе профессионально-ориентированного обучения русскому языку студентов военных учебных заведений. Методический диапазон использования телевидения на занятиях весьма широк. Так, можно использовать “живой” эфир” – утренние программы информационных теленовостей. В данном случае возможны следующие виды работ:

1. Записать непонятые слова, прозвучавшие в телепередаче.

2. Пересказать какую-либо информацию.
3. Выделить наиболее интересную информацию
4. Дать краткий обзор передачи.
5. Дать критический обзор передачи.
6. Вопросно-ответные задания.
7. Беседа, диспут.

“Живой эфир” (невозможность повтора) поможет студентам сосредоточиться, а также создаст на уроке определенный психологический и эмоциональный настрой.

Использование телевидения в учебном процессе дает широкие возможности увеличить время, отводимое на изучение языка за пределами аудиторных занятий, то есть осуществить дистанционную форму обучения. Студентам можно предложить следующие домашние задания:

1. Прослушать русскоязычные информационные телепередачи. Выбрать наиболее интересную информацию и рассказать на уроке.
2. Подготовить обзор какой-либо информационной русскоязычной телепередачи.
3. Подготовить критический обзор какой-либо русскоязычной телепередачи.
4. Проследить за русскоязычными информационными телевизионными передачами за неделю. Выделить наиболее интересную телеинформацию.
5. Подготовить анализ теленовостей за неделю.
6. Прослушать какую-либо армяноязычную телевизионную программу новостей. Выделить наиболее интересную информацию и передать ее содержание на русском языке.
7. Подготовить обзор (на русском языке) какой-либо армяноязычной информационной телепередачи.

Согласно нашим наблюдениям, данные упражнения вызывают большой интерес учащихся. На наш взгляд, это объясняется несколькими факторами:

- а) Новизна домашних заданий;
- б) Домашнее задание в определенной мере связано с развлечением (просмотр телевизионной программы);
- в) Телевизионные информационные программы

затрагивают, актуальные, животрепещущие и интересные проблемы.

г) В домашнее задание вносится элемент игры-соревнования (выбрать наиболее интересную информацию, запомнить возможно больше информации и т.д.);

д) Возможность организовать беседу или диспут при проверке домашнего задания.

Более того, политико-публицистические информационные программы телевидения в определенной мере связаны с будущей специальностью студентов военных учебных заведений, которым необходимо быть политически грамотными и уметь правильно ориентироваться во все возрастающем потоке новостей со всего света. Таким образом, усиливается профессиональная направленность содержания обучения русскому языку, что, несомненно, является положительной мотивацией в учебном процессе.

Организация беседы, диспута, выполнение аудиторных упражнений, а также домашних заданий ведет к быстрому и успешному усвершенствованию навыков аудирования русскоязычных политико-публицистических информационных материалов, а также навыков политико-публицистической речи.

Необходимо приучить будущих военных постоянно смотреть русскоязычные информационные программы. Лишь регулярный просмотр (прослушивание) информационных телепередач приведет к приобретению стойких навыков и умений. Более того, постоянное аудирование образцовой речи тележурналистов (дикторов) приведет к усвершенствованию навыков артикуляции отдельных слов и словосочетаний, а также интонационных навыков. Последнее представляется очень важным, поскольку, как считают некоторые исследователи, интонация может довести до 40% общего объема информации, заключенной в устном сообщении /7/.

В заключение еще раз отметим, что отличительной приметой наших дней является активное использование новых информационных и телекоммуникационных технологий во всех отраслях знаний. Учебный процесс – не исключение.

Воздействуя на все его компоненты, информационные технологии в наибольшей степени реализуют свой потенциал в такой форме организации учебного процесса, как дистанционное обучение.

Благодаря средствам массовой информации (периодическая печать, телевидение, радио, а также мультимедия), создаются новые формы взаимодействия всех участников процесса обучения, качественно меняется роль преподавателя, который становится координатором всего процесса, а сам процесс строится в зависимости от индивидуальных потребностей учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борецкий Р.А. Телевизионная программа.-М.,1967,с.15
2. Егоров В.В. Теория и практика советского телевидения.- М.:Высшая школа,1980,с.62
3. Багиров Э.Г. Место телевидения в системе средств массовой информации и пропаганды.- М.:МГУ,1976,с.38
4. там же
5. Светлана С.В. Телевизионная речь:функции и структура.- М.:МГУ,1976,с.93
6. Багиров Э.Г.,Борецкий Р.А.,Юровская А.Я. Основы телевизионной журналистики.-М.:МГУ,1987,с.9
7. Багиров Э.Г. Место телевидения в системе средств массовой информации и пропаганды.-М.:МГУ,1976,с.46
8. Государственная концепция дистанционного обучения русскому языку // Азимов Э.Г., Балыхина Т.М., Богомоллов А.Н.,Бурвикова Н.Д., Демидова С.И., Кедрова Г.Е., Клобукова Л.П., Костомаров В.Г., Руденко-Моргун О.И., Прохоров Ю.Е., Ускова О.А., Юрков Е.Е.- М.,2003
9. Богомоллов А.Н.,Ускова О.А. Дистанционное обучение русскому языку как иностранному: обзор отечественных и зарубежных технологий и методик // М.:ЦМО МГУ, 2004
10. Богомоллов А.Н. Новости из России. Русский язык в средствах массовой информации.-М.:Русский язык.Курсы,2003, 2004

11. Канаво В. Методические рекомендации по созданию курса дистанционного обучения через Интернет // curator.ru

Համակարգչային ձևավորումը՝ Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան ՊԼՀ-ի
համակարգչային կենտրոն (ղեկավար՝ դոց. Վ.Վ.Վարդանյան)

Համակարգչային էջավորումը՝ Հ.Մ.Էլչակյան
Ս.Վ.Առաքելյան

Ստորագրված է տպագրության՝ 13.06.07
Հանձնված է տպագրության՝ 21.06.07

Տպաքանակ՝ 101

«Լինգվա» հրատարակչություն
Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարան
Հասցեն՝ Երևան, Թումանյան 42
Հեռ.՝ 53-05-52

Web: <http://www.brusov.am>

E-mail: yslu@brusov.am